

Handicap og frivillighed

En analyse af handicappedes deltagelse i foreninger og frivillige sociale organisationer

Martin Sandø
Thomas Gruber

Formidlingscenter Øst
September 2003

Handicap og frivillighed – en analyse af handicappedes deltagelse i foreninger og frivillige sociale organisationer

© 2003, Forfatterne og Formidlingscenter Øst

Tryk: Formidlingscenter Øst

ISBN: 87-90930-21-5

Rapporten kan bestilles hos:

Formidlingscenter Øst

Nørretorv 30, 2.

Postbox 220

4100 Ringsted

Telefon: 57 67 46 46

Telefax: 57 67 08 22

E-mail: fc@fc-east.dk

www.fc-east.dk

Eftertryk er tilladt, men kun med tydelig angivelse af kilden:

Martin Sandø & Thomas Gruber (2003), Handicap og frivillighed – en analyse af handicappedes deltagelse i foreninger og frivillige sociale organisationer, Formidlingscenter Øst.

Undersøgelsen kan downloades på www.fc-east.dk

Indhold

Indledning og sammenfatning	4
Indledning	4
Sammenfatning	5
Få handicappede i foreninger og frivillige sociale organisationer.....	6
Tilgængelighed og kendskab	7
Fysisk tilgængelighed	7
Social tilgængelighed	8
Kommunikativ tilgængelighed	9
Kendskab og mødet	10
Egne foreninger?	11
Der skal to til et møde.....	12
Mennesker med handicap som brugere i frivillige sociale tilbud.....	13
Perspektiver	14
Undersøgelsens design og metode	16
Hvor mange handicappede er der	16
Hvorfor foreninger og frivilligt socialt arbejde?	17
Generelt om undersøgelsens design	17
Elementerne i undersøgelsens dataindsamling	18
Frafaldsanalyse	19
Om spørgeskemaerne	20
Tolkningsproblemer	21
Spørgsmålstyper	22
Kvalitative interview	23
Frivillige sociale organisationer og handicap	25
Besøgstjenester og sociale caféer	25
Frivillige og brugere	26
Lønnede og frivillige medarbejdere	28
Tilbudenes alder	29
Lønnede medarbejdere	30
Frivillige medarbejdere.....	31
Frivillige og køn	32
Aldersfordeling.....	32
Kontinuitet blandt de frivillige	33
Rekruttering af nye frivillige	35
Handicappede blandt de frivillige medarbejdere.....	37
Handicapgrupper blandt de frivillige.....	38
Interessen i at få frivillige medarbejdere med handicap.....	40
Frivillige og tilgængelighed.....	42
De lokale tilbuds målgrupper og brugergrupper	44
Antal brugere	44
Målgrupper	46
Faktiske brugergrupper.....	47
Handicappede blandt brugerne	49
Barrierer for handicappede brugere.....	51
Fremtidsperspektivet	55

Behov for bedre tilgængelighed.....	56
Foreninger og handicap	58
Profil af foreningerne	59
Foreningernes alder	59
Foreningsstørrelse.....	60
Alder og køn hos medlemmerne.....	61
Medlemmerne.....	63
Handicappedes deltagelse i frivillige foreninger – barrierer og muligheder	66
Handicappedes deltagelse i foreningerne	66
Hvilke handicappede blandt medlemmer	68
Barrierer og muligheder for øget deltagelse	73
Tilgængelighed	73
Etablering af mødet mellem handicappede og foreningen	76
Rekruttering og kendskab.....	79
Bedre tilbud i handicapforeninger	83
Foreningernes ansvar.....	87
Anvendt litteratur.....	89

Tabelfortegnelse

Kapitel 3

Tabel 1: Tilbud, der har lønnede medarbejdere ansat.....	30
Tabel 2: Fuldtids- og deltidsmedarbejdere	30
Tabel 3: Antal frivillige medarbejdere fordelt på køn.....	32
Tabel 4: Antal frivillige, der har været aktive i 5 år eller mere	34
Tabel 5: Antal handicappede blandt de frivillige	38
Tabel 6: Ønsker I at få flere frivillige medarbejdere, der er handicappede?	40
Tabel 7: Antal brugere den seneste måned	45
Tabel 8: De lokale tilbuds målgrupper	46
Tabel 9: Tilbudenes faktiske brugergrupper.....	48
Tabel 10: Tilbud, som angiver at der er handicappede blandt brugerne	49
Tabel 11: Antal handicappede blandt brugerne.....	50
Tabel 12: Handicappede, som ikke kan benytte tilbudet.....	52
Tabel 13: Ønsker (flere) handicappede blandt brugerne	55
Tabel 14: Hvad vil det kræve for at aktiviteten kan benyttes af handicappede.....	56
Tabel 15: Foreningstyper.....	59
Tabel 16: Kønsfordeling.....	61
Tabel 17: Udvikling i medlemstal	63
Tabel 18: Antal nye medlemmer de seneste 12 måneder	64
Tabel 19: Foreninger med stor andel 'gamle medlemmer' og få nye medlemmer.....	66
Tabel 20: Foreninger, der har medlemmer med handicap.....	67
Tabel 21: Antal medlemmer med handicap.....	67
Tabel 22: Handicap i foreningerne	69
Tabel 23: Handicappede, der umiddelbart vil kunne deltage i foreningens aktiviteter	70
Tabel 24: Hvad har I gjort for at få nye medlemmer gennem de seneste 12 måneder	80

Tabel 25: Hvordan har I fået nye medlemmer i løbet af de sidste 12 måneder?	80
Tabel 26: Sammenhæng mellem rekrutteringsmåde og medlemmer med handicap	81

Figurfortegnelse

Figur 1: Aldersfordeling blandt tilbudene	29
Figur 2: Antal frivillige pr. tilbud	32
Figur 3: De frivilliges aldersfordeling	33
Figur 4: Udviklingen i antallet af frivillige	34
Figur 5: Antal nye frivillige seneste 12 måneder	35
Figur 6: Faktiske rekruttering af nye frivillige	36
Figur 7: Typer handicap blandt de frivillige	39
Figur 8: Indstilling til at få flere frivillige med handicap	41
Figur 9: Behov hvis der skal være flere frivillige med handicap	43
Figur 10: Antal brugere i intervaller	46
Figur 11: Typer handicap blandt brugerne	50
Figur 12: Handicappede som IKKE kan benytte tilbudet	54
Figur 13: Foreningernes alder	60
Figur 14: Antal medlemmer i foreningerne	61
Figur 15: Medlemmers aldersfordeling	62
Figur 16: Andel nye medlemmer	64
Figur 17: Andel medlemmer der har været medlem i 5 år eller mere	65
Figur 18: Handicapgrupper der umiddelbart kan deltage i foreningens aktiviteter	71
Figur 19: Udviklingshæmmede og særlige behov	73
Figur 20: Fysisk tilgængelighed	75
Figur 21: Vil gøre en målrettet indsats	77
Figur 22: Handicappedes medlemsskab af foreninger	78
Figur 23: Bedre tilbud i handicapforeninger	84

Indledning og sammenfatning

Indledning

Meget tyder på, at mennesker med handicap er særligt udsatte for at havne i en situation helt uden eller med et meget tyndt socialt netværk. Selve funktionsnedsættelsen – fysisk eller psykisk – kan i nogle tilfælde udgøre en barriere for at skabe og vedligeholde sociale netværk. På grund af utilstrækkelig fysisk, kommunikativ eller social tilgængelighed i det omgivende samfund, er mange handicappede i praksis afskåret fra at deltage i en række sammenhænge – sammenhænge, som kan være afgørende for mulighederne for at etablere og vedligeholde et socialt netværk. I den forstand kan social isolation blandt mennesker med handicap ikke alene anses som et personligt problem for den enkelte – de handicappolitiske principper om tilgængelighed og kompensation fordrer en samfundsmæssig indsats.

I regeringens handlingsplan for handicapområdet, nævnes de frivillige sociale organisationer som en ressource, der muligvis kan inddrages i bestræbelserne på at bekæmpe social isolation og ensomhed blandt mennesker med handicap. Sigtet med at inddrage de frivillige sociale organisationer er at fremme integrationen af mennesker med handicap. Handicapområdet har historisk været præget af en høj grad af institutionalisering, og den gradvise normaliserings- og afinstitutionaliseringsproces, der har pågået siden 1960'erne, har i mange tilfælde først og fremmest haft karakter af rent fysisk integration. En aktiv indsats, der kan understøtte den sociale integration af mennesker med handicap, har hidtil ikke været tildelt samme opmærksomhed.

Frivillige sociale organisationer og almindelige foreninger anses almindeligvis begge for at være væsentlige arenaer, hvor mennesker mødes, og hvor der knyttes personlige venskaber – med andre ord, arenaer for social integration. Fællesskabet om en fælles interesse eller et fælles ønske om at yde en frivillig social indsats for andre repræsenterer et godt udgangspunkt for værdifulde relationer mellem mennesker.

Frivillige sociale organisationer og den brede variation af idræts-, kultur- og fritidsforeninger udgør som udgangspunkt et potentiale i relation til en indsats for at give mennesker med handicap bedre muligheder for at etablere og vedligeholde et socialt netværk – også til mennesker, som ikke er handicappede.

Men i hvilket omfang er mennesker med handicap allerede involverede i frivilligt socialt arbejde og i det almindelige foreningsliv? Er alle handicapgrupper ligeligt repræsenterede i disse sammenhænge, eller er der nogle, som har særligt vanskeligt ved at 'få fodfæste'? Hvordan er den fysiske, kommunikative og ikke mindst sociale tilgængelighed i foreningerne og de frivillige organisationer? Og hvilke faktorer synes at spille en rolle for handicappedes muligheder for at blive en del af det almindelige foreningsliv og det frivillige sociale arbejde?

Disse spørgsmål er omdrejningspunktet for denne undersøgelse. Via spørgeskemaundersøgelser og kvalitative studier blandt henholdsvis lokale, frivillige sociale tilbud og et meget bredt udsnit af idræts- og kultur- og fritidsforeninger, har det været målet at etablere et grundlag for diskussion og vurdering af behovet og mulighederne for en mere målrettet indsats på dette område. I praksis er undersøgelsen gennemført som to separate delundersøgelser – en delundersøgelse, der omhandler de frivillige sociale organisationer og en, der omhandler foreningerne. Begge undersøgelser er gennemført ved hjælp af hhv. en spørgeskemaundersøgelse og en kvalitativ interviewundersøgelse. Sigtet med begge delundersøgelser har været at undersøge handicappedes deltagelse i samfundslivet, specifikt i de frivillige sociale organisationer og foreningerne. Temaer og spørgsmål er således i en række tilfælde identiske, hvilket gør det muligt umiddelbart at sammenligne dele af resultaterne. Dog er der i forhold til de frivillige sociale organisationer stillet en række yderligere spørgsmål, blandt andet fordi der er flere funktioner i de frivillige sociale organisationer dels som frivillig men, også som bruger.

Som det ofte er tilfældet med undersøgelser af denne karakter og med et emne som dette, kan man sjældent generere meget præcise og entydige data. Respondenternes fortolkning og afgrænsning af nøglebegreber som 'handicappede' og de øvrige betegnelser for mere specifikke handicapgrupper udgør en uundgåelig kilde til usikkerhed i denne undersøgelses resultater. Dette betyder naturligvis, at tolkningen bør ske med en vis forsigtighed.

Trods disse forbehold mener vi imidlertid, at undersøgelsens resultater giver en række ganske tydelige indikationer på handicappedes repræsentation i foreningslivet og i det frivillige sociale arbejde samt hvilke barrierer, der synes at spille en rolle. Det er håbet, at foreningsverdenen, de frivillige sociale organisationer, handicaporganisationer og støttepersoner omkring den enkelte handicappede vil bruge rapportens resultater i en fremadrettet diskussion af, hvordan handicappedes muligheder for at være aktive i civilsamfundet kan forbedres.

Undersøgelsen er initieret og finansieret af Socialministeriet.

Sammenfatning

I denne sammenfatning diskuteres de tværgående temaer fra de to undersøgelser om handicappedes deltagelse i hhv. foreninger og frivillige sociale organisationer. Fokus vil være rettet mod undersøgelseernes nøgleresultater samt tværgående tendenser. For en mere detaljeret analyse af resultaterne af de to undersøgelser henvises til henholdsvis kapitel 3 og 4.

Undersøgelsens datagrundlag består af to spørgeskemaundersøgelser – én blandt besøgstjenester og sociale caféer (i alt 311 besvarelser, svarprocent 75) og én blandt et bredt udvalg af foreninger i 5 udvalgte kommuner (i alt 791 besvarelser, svarprocent 52). Desuden er der gennemført ca. 20 kvalitative interview med forskellige repræsentanter fra de frivillige sociale organisationer samt foreningerne.

Både foreninger og frivillige sociale organisationer mangler frivillige til at besøge ensomme, til at træne idrætshold, stå ved kassen i cafeen, planlægge arrangementer, lave regnskaber osv. Det frivillige sociale arbejde og den brede variation af idræts-, kultur- og fritidsforeninger har konstant brug for en tilgang af menneskelige ressourcer – frivillige, som vil yde en indsats uden at få løn for det. Men er foreningerne og det frivillige sociale arbejde åbne over for nye frivillige, hvis der er tale om mennesker med handicap? Og er mennesker med handicap åbne over for de muligheder, som foreningerne og det frivillige sociale arbejde repræsenterer?

Som nævnt indledningsvis tyder meget på, at handicappede er mere udsatte i forhold til at havne i en socialt isoleret situation. De frivillige sociale organisationer og foreningerne repræsenterer i denne forbindelse et potentiale for at etablere nye netværk og modvirke den sociale isolation. Selvom der er en række forskelle mellem de frivillige sociale organisationer og foreningerne, er et af de vigtige fællestræk, at de begge er fora, hvor netværk og venskaber kan knyttes og udvikles. Formålet for foreningerne og de sociale tilbud er ikke at etablere venskaber, men de repræsenterer begge en række sammenhænge, hvor venskaber og sociale relationer er en naturlig 'følgevirkning'.

At mennesker med handicap involveres i det frivillige sociale arbejde eller i det mere almindelige foreningsliv, kan således som udgangspunkt tilgodese to vigtige hensyn: Organisationernes og foreningernes behov for menneskelige ressourcer og nogle handicappedes behov for at få adgang til sammenhænge, hvor der kan etableres og vedligeholdes sociale netværk.

Denne undersøgelse belyser bl.a., i hvilket omfang mennesker med handicap er involverede i det frivillige sociale arbejde og i foreningslivet. Og resultaterne peger i én retning. Indtil videre er der ikke etableret den fornødne kontakt mellem mennesker med handicap og organisationer og foreninger.

Få handicappede i foreninger og frivillige sociale organisationer

Der er skønsmæssigt ca. 6,5 pct. af den danske befolkning, der har et handicap (både fysiske og psykiske funktionsnedsættelser). Der er intet der tyder på, at mennesker med handicap i væsentlig grad adskiller sig fra den øvrige befolkning hvad angår interesser, præferencer, politiske holdninger osv. Mennesker med handicap er som udgangspunkt blot en gruppe, der har det til fælles, at de har en funktionsnedsættelse, der i visse tilfælde lægger begrænsninger på udfoldelsesmulighederne. På den baggrund skulle man umiddelbart forvente, at mennesker med handicap udgør nogenlunde samme andel af foreningernes medlemmer og af de frivillige sociale organisationers frivillige medarbejdere. På linje med den øvrige befolkning er der handicappede, som ønsker at dyrke idræt, være partipolitisk aktive, yde en indsats i frivilligt socialt arbejde osv.

Denne undersøgelse viser imidlertid, at mennesker med handicap er massivt underrepræsenterede i såvel de frivillige sociale organisationer som i foreningerne. I foreningerne udgør mennesker med handicap kun ca. 1 pct., af medlemmerne. Blandt besøgstjenesterne udgør frivillige med handicap ligeledes ca. 1 pct. mens der er ca. 4,5 pct. af de frivillige i de sociale cafeer, som har et handicap. Selvom der er en noget

højere andel i de sociale cafeer, er der stadig tale om en underrepræsentation. Resultaterne af en undersøgelse som denne er naturligvis forbundet med en vis usikkerhed (se rapportens kapitel 3), hvilket i øvrigt også er gældende for skønnet over handicappedes andel af den danske befolkning. Uanset disse forbehold synes det imidlertid hævet over enhver tvivl, at handicappede – relativt set – er betydeligt underrepræsenterede.

Ovenstående resultater dækker over betydelige variationer i forhold til, hvilke handicapgrupper der er repræsenterede. Bevægelseshandicappede, som ikke er kørestolsbrugere, er generelt ganske godt repræsenterede. Ca. 10 pct. af besøgstjenesterne og 25 pct. af de sociale caféer angiver, at der er 'bevægelseshandicappede i øvrigt' blandt deres frivillige. Blandt foreningerne er der ca. 13 pct., som angiver, at denne handicapgruppe er repræsenteret blandt medlemmerne. Visse handicapgrupper er imidlertid særdeles ringe repræsenterede, nemlig spastikere og multihandicappede. Selvom disse grupper udgør en noget mindre andel af befolkningen end 'bevægelseshandicappede i øvrigt', er der påfaldende få foreninger og organisationer, som har disse handicapgrupper blandt deres medlemmer/frivillige. Kun en enkelt besøgstjeneste og en enkelt social café angiver eksempelvis, at der er spastikere blandt deres frivillige medarbejdere. Blandt foreningerne finder vi et lignende billede, idet blot 3 pct. af foreningerne angiver, at der er spastikere blandt deres medlemmer. Under 1 pct. af foreningerne (6 stk.) angiver, at der er multihandicappede blandt deres medlemmer.

Tilgængelighed og kendskab

Tilgængelighed er et nøglebegreb i dansk handicappolitik. Et helt afgørende element i bestræbelserne på at sikre mennesker med handicap de samme muligheder for at deltage i forskellige del af samfundslivet er nedbrydningen af fysiske, kommunikative og sociale barriere i det omgivende samfund. Bevægelseshandicappede skal have de samme muligheder for at færdes i offentlige bygninger, som alle andre; døve eller blinde skal have de samme muligheder for at få information og for at kommunikere med andre; spastikere eller udviklingshæmmede skal have de samme muligheder for at blive en del af sociale eller arbejdsmæssige fællesskaber, uden at blive mødt med skepsis og fordomme.

Årsagerne til den lave andel af personer med handicap blandt medlemmerne af foreningerne eller blandt de frivillige i det sociale arbejde er mange. Blandt de årsager, der peges på i denne undersøgelse, er den fysiske tilgængelighed, den sociale tilgængelighed, vanetænkning blandt handicappede og i foreninger, organisationer og blandt støttepersoner, samt hvad vi har valgt at benævne 'misforstået omsorg'.

Fysisk tilgængelighed

Undersøgelserne viser tydeligt, at der er problemer med den fysiske tilgængelighed i en meget stor del af foreningerne og de frivillige sociale organisationer. Ca. halvdelen af foreningerne angiver, at kørestolsbrugere og andre bevægelseshandicappede ikke vil kunne benytte aktiviteten pga. den fysiske tilgængelighed. Blandt idrætsforeningerne

angiver ca. 60 pct., at kørestolsbrugere mv. ikke kan benytte aktiviteten. Blandt de frivillige sociale organisationer angiver ca. 27 pct. af de sociale cafeer og 16 pct. af besøgstjenesterne, at den fysiske tilgængelighed skal forbedres, før mennesker med handicap kan blive frivillige medarbejdere.

Mennesker med visse former for fysiske funktionsnedsættelser er altså tilsyneladende helt afskåret fra at deltage i en lang række af de foreninger og frivillige sociale organisationer, der findes. Selvom foreningerne eller organisationerne ellers er åbent indstillede over for, at få mennesker med handicap blandt deres frivillige eller medlemmer, er der altså en række tilfælde, hvor det ikke umiddelbart kan lade sig gøre rent praktisk. Den fysiske tilgængelighed er vigtig for mange handicappede, men en forbedring af forholdene vil i nogle tilfælde indebære relativt store omkostninger. Det er langt fra alle foreninger og sociale organisationer, der umiddelbart kan bekoste en væsentlig ombygning, der vil gøre faciliteterne tilgængelige. Det er imidlertid ikke alle tiltag for forbedring af den fysiske tilgængelighed, som er forbundet med store omkostninger. I mange tilfælde skyldes den ringe fysiske tilgængelighed manglende opmærksomhed på problemet. Nogle af de organisationer og foreninger, der er interviewet i forbindelse med undersøgelsen har haft fokus på problemet og har gennemført forbedringer, fx ved hjælp af hjemmelavede ramper mv.

Social tilgængelighed

På et generelt niveau er der en positiv indstilling til handicappede i de fleste af foreningerne og i de fleste af de frivillige sociale organisationer. Ca. 60 pct. af besøgstjenesterne og de sociale caféer angiver, at de gerne vil have flere handicappede blandt deres frivillige medarbejdere. Blandt foreningerne er det omkring halvdelen, der ikke ser nogle hindringer i, at handicappede umiddelbart kan tage del i foreningens aktiviteter. Men der er tydeligvis forskel på hvilke handicapgrupper, foreningerne eller organisationerne finder det realistisk at involvere i aktiviteterne. Især multihandicappede og spastikere opleves tilsyneladende ikke som nogen realistisk ressource i det frivillige sociale arbejde eller i foreningsarbejdet. Eksempelvis er der mellem 40 og 50 pct. af foreningerne, som mener, at døve, kørestolsbrugere og andre bevægelseshandicappede umiddelbart kan deltage i aktiviteterne. Men der er blot 5 pct. af foreningerne, som mener det samme i forhold til multihandicappede. Også når det gælder spastikere er der tale om en noget tilbageholdende indstilling blandt foreningerne. Blot 15 pct. af foreningerne mener umiddelbart, at spastikere vil kunne deltage i foreningens aktiviteter. For både spastikere og multihandicappede gælder det, at det især er idrætsforeningerne, der tilsyneladende vurderer, at disse handicapgrupper ikke umiddelbart vil kunne deltage i aktiviteterne.

Blandt årsagerne til, at netop multihandicappede og spastikere tilsyneladende ikke vurderes umiddelbart at kunne indgå i foreningernes aktiviteter, er formentlig en udbredt forventning om, at det vil være forbundet med en betydelig hjælpeindsats. En del foreninger vurderer formentlig, at der ikke vil være ressourcer i foreningen til at hjælpe i disse sammenhænge. Nogle spastikere og multihandicappede *har* et væsentligt hjælpebehov, men dette ville i mange tilfælde kunne afhjælpes via professionelle hjælpere, pårørende m.fl. Trods disse forbehold er der imidlertid også en meget stor gruppe – især blandt spastikere – hvor behovet for hjælp i langt de fleste sammenhænge

er meget begrænset. Især i relation til kultur- og fritidsforeningerne synes det umiddelbart realistisk, at mennesker med spastisk lammelse umiddelbart kan deltage i foreningsaktiviteterne.

Ca. 36 pct. af idrætsforeningerne og 26 pct. af kultur- og fritidsforeningerne angiver, at de umiddelbart mener, at udviklingshæmmede eller hjerneskadede vil kunne deltage i foreningens aktiviteter (samlet ca. 30 pct. af foreningerne). Sammenlignet med resultatet fsva. spastikere og multihandicappede er der således tale om en noget mindre tilbageholdende indstilling i forhold til udviklingshæmmede eller hjerneskadede, end man måske umiddelbart skulle forvente. SFIs undersøgelse fra 2000 om danskernes holdninger til handicappede viste bl.a., at udviklingshæmmede ligger lavt i det såkaldte 'holdningshieraki', som denne undersøgelse konstruerer.

Trods den knapt så tilbageholdende indstilling i forhold til udviklingshæmmede eller hjerneskadede er der dog samtidigt over 30 pct. af foreningerne, som erklærer sig "Helt enig" i udsagnet "Udviklingshæmmede har generelt særlige behov, som gør, at de ikke umiddelbart vil kunne deltage i foreningens aktiviteter". Ser man på de frivillige sociale organisationer, er der ganske store forskelle mellem sociale caféer og besøgstjenester. Ca. 12 pct. af de sociale caféer (9 stk.) angiver, at der er udviklingshæmmede eller hjerneskadede blandt deres frivillige – dette er kun tilfældet i under 2 pct. af besøgstjenesterne (3 stk.).

Samlet tegner der sig et billede, hvor en ganske stor del af såvel de frivillige sociale organisationer som foreningerne er tilbageholdende over for visse handicapgrupper, men mere åben over for andre. En af de væsentlige begrundelser for den mere forbeholdende indstilling synes at være en forventning i foreningerne og organisationerne om, at involveringen af nogle handicappede vil kræve ekstra ressourcer. Mennesker, der tilhører disse handicapgrupper, ansues altså i vidt omfang som en social opgave for foreningen/organisationen, snarere end en ressource i foreningsarbejdet/det frivillige sociale arbejde.

Kommunikativ tilgængelighed

Kommunikativ tilgængelighed bliver typisk forbundet med en række tekniske løsninger, der eksempelvis gør det mulig for blinde at få 'oversat' skriftlig kommunikation, eller som hjælper døve til at få 'oversat' elektronisk kommunikation (fx tv på tegnsprog). Men kommunikativ tilgængelighed er i høj grad også et spørgsmål om muligheden for personlig kommunikation. Særligt når det gælder døve, er det i mange tilfælde forbundet med vanskeligheder at etablere en tilfredsstillende kommunikation, hvis ikke der er mulighed for at rekvirere en tegnsprogstolk. Først inden for de senere år – og indtil videre kun som forsøgsordning – har døve kunnet få stillet tolk til rådighed i forbindelse med foreningsdeltagelse.

Undersøgelsen viser, at det er ganske få besøgstjenester og sociale caféer, som angiver, at der er døve eller stærkt tunghøre blandt deres frivillige medarbejdere (ca. 3 pct.). Blandt foreningerne er der en lidt andel (8,5 pct.) som angiver, at der er døve blandt deres medlemmer.

Der er store forskelle mellem idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeninger, når det drejer sig om den kommunikative tilgængelighed. Der er således hele 68 pct. af idrætsforeningerne, som angiver, at døve/meget tunghøre umiddelbart ville kunne deltage i foreningens aktiviteter – blandt kultur- og fritidsforeningerne er det blot ca. 37 pct., som angiver, at dette er tilfældet. Indholdet af foreningsaktiviteten er altså tilsyneladende helt afgørende i denne sammenhæng. En meget stor del af idrætsforeningerne vurderer altså ikke, at problemfri mundtlig kommunikation er afgørende for deltagelsen – 'man kan sagtens spille bordtennis uden hørelse', osv. Mundtlig kommunikation er derimod typisk helt central i mange kultur- og fritidsforeninger, hvilket helt sikkert er baggrunden for den mere forbeholdende vurdering af døves muligheder for at deltage blandt disse foreninger.

Mønstret i forskellene mellem kultur- og fritidsforeninger og idrætsforeninger er omvendt, når det drejer sig om foreningernes vurdering af blindes muligheder for at deltage i aktiviteterne (om end knapt så markant). Her angiver ca. 36 pct. af kultur- og fritidsforeningerne, at blinde umiddelbart vil kunne deltage i foreningens aktiviteter mod blot 26 pct. af idrætsforeningerne. Blandt visse idrætsforeninger kan der være indlysende grunde til at blinde ikke umiddelbart kan deltage i aktiviteterne, men dette er ikke i samme omfang tilfældet i kultur- og fritidsforeningerne. Selvom der er relativt flere kultur- og fritidsforeninger, som vurderer, at blinde kan deltage, er det umiddelbart overraskende at andelen ikke er større end de 36 pct.. Ud fra en almen betragtning skulle man mene, at blinde stor set uden vanskeligheder ville kunne deltage i langt de fleste af denne type foreningers aktiviteter.

Kendskab og mødet

Konkrete erfaringer med handicappede blandt medlemmerne eller blandt de frivillige medarbejdere, spiller tydeligvis en ganske væsentlig rolle for vurderingen af, om handicappede umiddelbart kan deltage i foreningen/organisationen. De foreninger og organisationer, som allerede har mennesker med handicap blandt deres medlemmer/frivillige, er generelt mere positivt indstillede – også over for handicapgrupper, som pt. ikke er blandt medlemmerne/de frivillige.

Blandt de besøgstjenester og sociale caféer, som allerede har handicappede blandt deres frivillige medarbejdere, er det hele 70 pct., som angiver, at de ønsker at få flere frivillige med handicap. Blandt dem, som ikke har nogle frivillige med handicap, er det ca. 56 pct., som ønsker flere frivillige med handicap. Samme tendens finder vi blandt foreningerne. Eksempelvis er der knap 20 pct. af de foreninger, som allerede har handicappede blandt deres medlemmer, som umiddelbart mener, at spastikere vil kunne deltage. Den tilsvarende andel blandt foreninger uden medlemmer med handicap er blot 10 pct. Sammenhængen mellem konkret kendskab og vurderingen af mulighederne for deltagelse er gældende for alle handicapgrupper. I relation til foreningernes vurdering af mulighederne for at multihandicappede kan deltage, er forskellen dog meget beskedent.

Dette resultat er i sig selv ikke overraskende. SFIs undersøgelse fra 2000 viser også, at der er en sammenhæng mellem konkret kendskab til og holdningen til handicappede. I et

forandringsperspektiv er det umiddelbart positivt, at et større kendskab til mennesker med handicap tilsyneladende er en af de helt afgørende betingelser for at give bedre muligheder for handicappedes deltagelse i frivillige sociale organisationer og foreninger. En helt central udfordring er således at skabe gode betingelser – eller lejligheder – for det konkrete møde mellem foreningsverdenen og mennesker med handicap. Dette møde vil i mange tilfælde i sig selv være medvirkende til at nedbryde nogle af de forestillinger, som tilsyneladende er gældende i en del foreninger. Det konkrete møde kan forhåbentligt være med til at vise foreningerne – og de frivillige sociale organisationer – at mennesker med handicap ikke blot kan anskues som en social opgave – men i mindst lige så høj grad som en ressource.

Etableringen af dette møde er imidlertid ikke noget, som sker af sig selv. I såvel de frivillige organisationer som i foreningerne er rekrutteringen af nye medlemmer ikke målrettet i forhold til specifikke grupper. Undersøgelsen viser klart, at nye frivillige og nye medlemmer primært rekrutteres via personlige kontakter og (i lidt mindre omfang) via deltagelse i arrangementer mv. En forudsætning for at blive frivillig eller medlem af en frivillig social organisation eller en forening er således, i de fleste tilfælde, at man enten kender personer, der i forvejen er medlemmer af organisationen eller foreningen, eller at man gør en aktiv handling og opsøger foreningen, fx ved åbent hus arrangementer mv. For personer med handicap, der tilmed er isolerede, kan det i sig selv være et problem at tage kontakt til den frivillige organisation eller forening.

Det er dog ikke blot handicappede, der kan have en interesse i, at der etableres en kontakt mellem personer med handicap og de frivillige tilbud. Som nævnt er der både blandt foreningerne og i de frivillige sociale organisationer løbende brug for nye personressourcer. Ved at iværksætte en mere målrettet information til personer med handicap, vil det dels være muligt at løfte flere opgaver, dels vil alene kontakten til handicappede kunne medføre, at endnu flere personer med handicap bliver medlemmer eller frivillige medarbejdere.

Egne foreninger?

Historisk har handicapområdet generelt været præget af en ganske betydelig institutionalisering. Selvom målsætningen på handicapområdet siden 1960'erne generelt har været en afinstitutionisering og decentralisering, er der i mange tilfælde fortsat tale om mere eller mindre institutionslignende løsninger: Kollektive boformer for mennesker med bestemte handicap, særlige aktivitetstilbud, særlige beskæftigelsesforanstaltninger mv. Også når det gælder diverse idræts-, kultur- og fritidstilbud er der i mange tilfælde etableret særlige tilbud for mennesker med handicap: Handicapidrætsforeninger, handicapkunstforeninger, handicapcaféer etc. Disse tilbud udfylder helt givet en meget vigtig rolle for mange mennesker med handicap. I en del tilfælde er de formentlig den eneste praktiske mulighed. Men denne type særlige handicapspecifikke tilbud kan i mange tilfælde siges at ligge i forlængelse af den institutionstankegang, som historisk har præget området. Lidt skarpt formuleret kan man sige, at trods ambitionerne om normalisering og integration i forhold til mennesker med handicap, er der stadig en

udbredt tendens til at understøtte opretholdelsen af det parallelle 'minisamfund', mere eller mindre afsondret fra det øvrige samfund.¹

Indbygget i denne institutionstankegang er forestillingen om, at mennesker med handicap generelt er bedst tjent med at bo, arbejde, dyrke fritidsinteresser osv. i fællesskab med andre handicappede. Man kan sige, at der er tale om et ønske om at beskytte handicappede mod mødet med normalsamfundet, med hvad det kan indebære af stigmatisering, udelukkelse osv. Dette hensyn *er* givet relevant i en række sammenhænge, men der kan være god grund til at kaste et kritisk lys på den automatik eller vanetænkning, som der af og til synes at gøre sig gældende.

Forestillingen om, at mennesker med handicap egentlig er bedst tjent med særlige – isolerede – handicapspecifikke tilbud, er tydeligvis også fremherskende blandt foreningerne i denne undersøgelse. Eksempelvis er der over 60 pct. af idrætsforeningerne og ca. 50 pct. af kultur- og fritidsforeningerne, som angiver, at de er "Helt enige" i udsagnet "Handicappede vil få et bedre tilbud i foreninger for handicappede end i vores forening". Totalt er det kun ca. 15 pct. af foreningerne, som erklærer sig "Helt uenige" i udsagnet.

Selvom mennesker med handicap som udgangspunkt er velkomne i de fleste foreninger, er det altså en ganske udbredt forestilling, at det mest ideelle ville være en særlig handicapløsning. Spørgsmålet er imidlertid, om denne holdning ikke i langt de fleste tilfælde er udtryk for, hvad man kan karakterisere som 'misforstået omsorg'. Er mennesker med handicap nødvendigvis så sårbare og skrøbelige, at der er behov for særlige, handicapspecifikke løsninger?

Der skal to til et møde

I ovenstående gennemgang af undersøgelsens resultater er det overvejende fokus blevet rettet mod tilgængeligheden i foreningerne og i det frivillige sociale arbejde – den fysiske, sociale og kommunikative tilgængelighed. Dette fokus indebærer naturligvis, at det stort set udelukkende er barrierer i foreningerne eller de frivillige sociale organisationer, som fremhæves. Man kan på den baggrund let få det indtryk, at årsagen til handicappedes relativt beskedne repræsentation alene er et spørgsmål om åbenhed i foreningerne og organisationerne. Sådan forholder det sig imidlertid næppe. Det er fx vanskeligt at forestille sig, at særligt mange foreninger eller organisationer vil være direkte fjendtligt indstillede over for handicappede – der er fx næppe mange foreninger som vil nægte nogen et medlemskab på grund af et handicap. At der er relativt få handicappede blandt foreningernes medlemmer eller de frivillige medarbejdere, kan formentlig langt fra udelukkende tilskrives de fysiske forhold eller holdningerne til handicappede.

En del af forklaringen skal derfor ganske givet også findes i en vis tilbageholdenhed blandt nogle mennesker med handicap. I forbindelse med undersøgelsens kvalitative interview er vi således stødt på udsagn, der antyder, at problemet i lige så høj grad kan henføres til en tilbageholdenhed blandt handicappede selv. På grund af tidligere

¹ Denne tendens er mere markant for visse handicapgrupper, fx udviklingshæmmede og døve

personlige erfaringer eller negative forventninger til modtagelsen/åbenheden i foreningerne/organisationerne er der givet mange mennesker med handicap, som helt undlader at henvendes sig. Undersøgelsen viser, at de negative forventninger ikke er helt ubegrundede i alle tilfælde, men en vigtig vej til ændring af dette er formentlig, at mennesker med handicap (evt. med støtte fra hjælpepersonale, pårørende mv.) tager initiativet til mødet.

Et andet forhold, som kan have indflydelse på handicappedes muligheder for at deltage i det almindelige foreningsliv, er den enkeltes økonomiske råderum. Problemstillingen har ikke direkte indgået i selve undersøgelsen, men det må formodes, at størrelsen på medlemskontingenter kan spille en vis rolle for en del mennesker med handicap. Der er en relativt større andel af mennesker med handicap, der lever af overførselsindkomster, hvilket kan være med til at afholde nogle fra at benytte foreningstilbudene.

Mennesker med handicap som brugere i frivillige sociale tilbud

Det primære formål med denne undersøgelse har været at belyse handicappedes involvering i det frivillige sociale arbejde og i almindelige foreninger. Via spørgeskemaundersøgelsen blandt besøgstjenester og sociale caféer, har vi imidlertid også valgt at undersøge, hvorvidt der også er mennesker med handicap blandt *brugerne* af disse tilbud: Som gæster i de sociale caféer og som besøgsmodtagere i besøgstjenesterne.

Denne analyse repræsenterer et noget anderledes perspektiv end det foregående. Som udgangspunkt er det således ikke entydigt positivt, hvis mennesker med handicap er repræsenterede blandt brugerne af besøgstjenester og sociale caféer. Disse tilbud er etableret med henblik på at imødekomme behov hos mennesker, som af forskellige årsager føler sig socialt isolerede, har alvorlige sociale problemer eller lignende. Især de sociale caféer kan i princippet først og fremmest karakteriseres som en slags social nødhjælp til mennesker i en ekstremt vanskelig og udsat situation. At mennesker med handicap også rammes af denne type problemer – og dermed ser sig nødsaget til at benytte besøgstjenester og sociale caféer – er måske ikke overraskende, men det er samtidigt udtryk for en negativ udvikling. Omvendt er det vigtigt, at denne type tilbud har den fornødne fysiske, kommunikative og sociale tilgængelighed. Hvis (eller måske snarere når) mennesker med diverse former for funktionsnedsættelser rammes af ensomhed, alvorlige sociale eller psykiske problemer, misbrug eller lignende, bør der være de samme muligheder for at søge støtte og omsorg, som der er for andre borgere.

Ca. 73 pct. af besøgstjenesterne og ca. 75 pct. af de sociale caféer i undersøgelsen angiver, at der er handicappede blandt brugerne af deres tilbud. Dette dækker dog over betydelige variationer handicapgrupperne imellem. Således angiver hele 60 pct. af besøgstjenesterne eksempelvis, at der er kørestolsbrugere blandt deres brugere/besøgsmodtagere, hvilket kun er tilfældet for ca. 25 pct. af de sociale caféer. Blandt de sociale caféer er der omvendt knapt 40 pct., som angiver, at der er udviklingshæmmede eller hjerneskadede blandt deres brugere – dette er kun tilfældet i ca. 12 pct. af besøgstjenesterne. På linje med resultaterne i tilknytning til medlemmerne

af foreningerne samt de frivillige medarbejdere er der kun ganske få besøgstjenester og sociale caféer, som har multihandicappede eller spastikere blandt deres brugere.

Der synes generelt at kunne spores en vis tilbageholdenhed over for visse handicapgrupper blandt brugerne. Eksempelvis angiver ca. 33 pct. af besøgstjenesterne og 22 pct. af de sociale caféer, at udviklingshæmmede eller hjerneskadede ikke kan benytte deres tilbud som brugere. Besøgstjenesterne er umiddelbart lidt mindre tilbageholdende over for spastikere eller multihandicappede blandt brugerne, end de sociale caféer. Ca. 32 pct. af besøgstjenesterne mener ikke, at multihandicappede vil kunne benytte tilbudet, men dette angives af hele 50 pct. af de sociale caféer. En væsentlig del af baggrunden for caféernes forbeholdenhed synes i denne sammenhæng at være begrundet i et samlet hensyn til caféens mulighed for at tiltrække andre målgrupper (misbrugere, hjemløse etc.). På linje med resultaterne i relation til handicappede blandt medlemmerne og de frivillige, synes der at være en tendens til, at konkret kendskab til handicappede generelt øger åbenheden. Blandt de sociale caféer og besøgstjenester, der allerede har handicappede blandt deres brugere, er der eksempelvis markant færre, som angiver, at spastikere ikke vil kunne benytte aktiviteten.

Blandt de sociale caféer er der tilsyneladende væsentlige problemer med den fysiske tilgængelighed – 40 pct. angiver at der er behov for bedre fysiske adgangsforhold, hvis handicappede skal benytte caféen. Der er imidlertid tilsyneladende også brug for forbedring af den sociale tilgængelighed. Således angiver hele 31 pct. af de sociale caféer eksempelvis, at der vil være behov for holdningsbearbejdelse blandt nogle af de øvrige brugere, hvis (flere) handicappede skal benytte aktiviteten.

Perspektiver

Som det fremgår af sammenfatningen er der en række problemer og barrierer i forbindelse med handicappedes deltagelse i de frivillige sociale organisationer og i foreningerne. Blandt barriererne er ikke mindst det manglende kendskab og den manglende tilgængelighed, både socialt, fysisk og kommunikativt. Undersøgelsen antyder dog også, at der er muligheder for handicappedes deltagelse, og at det er muligt at påvirke tilgængeligheden i positiv retning. I det følgende skitseres nogle af de perspektiver og muligheder, som vi finder, at undersøgelsen giver anledning til at overveje.

En helt central udfordring består i at undersøge, hvorledes der kan etableres et succesfuldt møde mellem det enkelte menneske med handicap og foreningerne eller de frivillige sociale organisationer. Undersøgelsen påpeger, at en del af baggrunden for, at dette møde ikke finder sted i tilstrækkeligt omfang, bl.a. kan henføres til 'vanetænkning' blandt handicappedes støttepersoner, i foreningerne og organisationerne, men formentlig også blandt handicappede selv. Ofte er mulighederne for mennesker med handicap i det almindelige foreningsliv slet ikke med i overvejerne.

I det lys er der brug for en åben og selvkritisk debat blandt såvel handicapområdets praksisfelt og handicaporganisationerne som i de frivillige sociale organisationer og foreningslivet. De holdninger og traditioner, som tilsyneladende kan være med til at

reducere handicappedes muligheder for at tage del i foreningslivet og det frivillige sociale arbejde, kan kun forandres gennem en dialog inden for – og på tværs af – disse områder.

Et led i stimuleringen af en sådan debat kunne være en mere målrettet formidling af resultater og temaer fra denne undersøgelse. Hvorfor er der tilsyneladende så få mennesker med handicap, som er aktive i foreningslivet eller i det frivillige sociale arbejde? Hvilke barrierer synes at være på spil? Og hvilke overordnede og mere lokale, konkrete initiativer kan iværksættes for at imødegå problemerne.

Oplagte fora for denne debat er bl.a.:

- Fagblade for ansatte inden for handicapområdet.
- Diverse blade og tidsskrifter, som udgives
- Diverse centrale og lokale foreningsblade.
- Diverse blade og tidsskrifter, som udgives af landsdækkende, frivillige sociale organisationer.

Man kan desuden overveje at udarbejde et egentligt debatmateriale målrettet de forskellige aktører med tilknytning til problemstillingen: Pjece, mindre temahæfte eller lignende. Et sådan materiale bør dels give en kort og enkel præsentation af undersøgelsens nøgleresultater, dels præsentere de temaer og udfordringer, som er særligt aktuelle for den enkelte målgruppe.

Ved at målrette formidlingen er det målet at gøre informationerne så relevante som muligt og derved bidrage til forandringer i 'standardtænkning' og traditioner i forhold til handicappedes deltagelse i frivillige sociale organisationer og foreningerne. Generelt bør fokus i et sådan materiale være rettet mod de ressourcer, som mennesker med handicap repræsenterer, snarere end problemerne og barriererne for deltagelsen.

Foruden sådanne debatstimulerende initiativer kan det imidlertid også være værd at overveje nogle mere konkret handlingsrettede initiativer. Nogle af foreningerne i denne undersøgelse giver eksempelvis udtryk for, at de meget gerne vil have medlemmer med handicap, men de ved ikke, hvordan de kan etablere kontakt til mennesker med handicap, der deler samme interesse (foreningens fokus). I denne forbindelse kunne det overvejes, om der på regionalt eller kommunalt niveau bør tages initiativ til møder/arrangementer mellem handicaporganisationer, bosteder og aktivitetstilbud, frivillige sociale organisationer og foreningerne. Et sådan samarbejde kan dels være et forum for diskussion af muligheder og barrierer samt et forum for formidling af samarbejdserfaringer.

KAPITEL 2

Undersøgelsens design og metode

Denne rapport fremlægger resultaterne af to undersøgelser med hvert sit – om end nært beslægtede – tema. Udgangspunktet for begge undersøgelser er ønsket om at få et bedre grundlag for vurdering af, hvordan handicappedes muligheder for at bryde den sociale isolation kan forbedres.

Der er i denne undersøgelse sat fokus på to 'arenaer', som begge - hver på deres måde – kan forventes at besidde et potentiale i forhold til en intensiveret indsats mod social isolation blandt handicappede:

- 1) Det frivillige sociale arbejde. I denne undersøgelse afgrænset til henholdsvis besøgstjenester og sociale caféer i regi af større landsdækkende frivillige sociale organisationer (herefter: Organisationsundersøgelsen) og
- 2) Almindelige politiske, kulturelle, fritids- og idræts-foreninger (ekskl. deciderede handicapforeninger). I denne undersøgelse afgrænset til samtlige registrerede foreninger i 5 udvalgte, danske kommuner (herefter Foreningsundersøgelsen).

Begge undersøgelser søger at belyse i hvilket omfang mennesker med handicap er involverede i (som medlemmer eller frivillige) eller er brugere af (som gæster/besøgsmodtagere) almindelige foreninger eller frivillige sociale tilbud. Desuden søger undersøgelserne at vurdere, hvilke eventuelle barrierer der er for handicappedes deltagelse i disse sammenhænge. Begge undersøgelser benytter sig af kvantitative (spørgeskema) og kvalitative metoder.

Hvor mange handicappede er der

Det er umiddelbart svært at finde nogle præcise tal for, *hvor mange* personer der har et væsentligt handicap, men der er dog flere kilder, der kan bidrage til at give et billede af antallets størrelse. Bengtson (1997) har undersøgt, hvor mange personer mellem 16 og 60 år, der har fysiske funktionsnedsættelser. Det tal, han finder frem til, er mellem 6 pct. og 8 pct. af den samlede befolkning mellem 16 og 60 år. Problemet med dette tal er, at det ikke inkluderer personer over 60 år, da det typisk er blandt ældre personer, der opstår handicap (aldersbetingede). Derudover er personer med udviklingshæmning heller ikke medtaget i dette tal. Fra Landsforeningen LEV oplyses det, at der i Danmark skønsmæssigt er 25.000 personer, som falder inden for WHO's definition af udviklingshæmning, hvilket svarer til 5 promille af den samlede befolkning. Dette tal skal dog tages med forbehold, da andre opgørelser peger på andre tal. Når der er usikkerhed om antallets størrelse, skyldes det blandt andet, at udviklingshæmning omfatter mange forskellige diagnoser. Derudover er der også grænsetilfælde, hvor det kan være svært at vurdere, om en person er sent udviklet eller udviklingshæmmet. Ifølge WHO's opgørelser er fra 1 pct. til i overkanten af 2 pct. af befolkningen

udviklingshæmmede. Svær udviklingshæmning forekommer hos 3 – 4 promille af befolkningen.²

Et særdeles forsigtigt, og sandsynligvis for lavt, tal for, hvor stor en andel af den danske befolkning der er handicappede i mærkbar grad, vil vi sætte til 6,5 pct.

Hvorfor foreninger og frivilligt socialt arbejde?

Foreninger og frivilligt socialt arbejde er langt fra de eneste sammenhænge, hvor mennesker mødes og har mulighed for at skabe nye sociale relationer. Mange mennesker har fx etableret en betydelig del af deres sociale netværk via arbejdslivet eller i forbindelse med et uddannelsesforløb. Selvom erhvervsfrekvensen blandt handicappede generelt er betydeligt lavere end i befolkningen som helhed, er der givet også mange handicappede, som opnår varige sociale relationer ad den vej. Det samme er tilfældet på uddannelsesområdet, hvor mange handicappede ligeledes har mulighed for at knytte varige sociale relationer – også med ikke-handicappede.

Både på uddannelsesområdet og (især) på arbejdsmarkedet er handicappede imidlertid fortsat underrepræsenterede, og man kan derfor på mange måder argumentere for, at en del handicappede har et større behov for at komme ud i andre sammenhænge, hvor det er muligt at knytte sociale kontakter – kontakter, som måske kan blive til en del af vedkomnes sociale netværk.

Generelt om undersøgelsens design

De to undersøgelser baserer sig begge på både kvantitative og kvalitative data. Der er således gennemført to spørgeskemaundersøgelser og to sæt kvalitative interview. En væsentlig del af de metodiske problemstillinger er fælles for de to undersøgelser, og på den baggrund indledes gennemgangen af datagrundlaget med en tværgående metodisk diskussion, som vedrører både undersøgelsen blandt foreningerne og undersøgelsen blandt de lokale frivillige tilbud.

Spørgeskemaundersøgelser – og især postspørgeskemaundersøgelser som denne - er generelt karakteriseret ved, at de formår at tegne et overordnet – men også relativt unuanceret – billede af respondenternes holdninger og vurderinger til et givent emne. Med det rette udvalg af respondenter og en tilfredsstillende svarprocent kan spørgeskemaundersøgelser bidrage til en vurdering af, hvorvidt en bestemt vurdering eller holdning er mere eller mindre udbredt blandt medlemmerne af en bestemt population. Spørgeskemaundersøgelser med et repræsentativt udsnit af en bestemt befolkningsgruppe, en faggruppe eller som i dette tilfælde en bestemt gruppe sociale tilbud/institutioner, kan med andre ord give et indtryk af overordnede tendenser og mønstre i holdninger og opfattelser. Spørgeskemaundersøgelser kan desuden anvendes til at indhente mere faktuelle oplysninger som fx antal ansatte i en bestemt type virksomheder eller antal brugere af bestemte typer tilbud etc.

² John Møller, Viden om udviklingshæmning

Men spørgeskemaundersøgelser formår kun sjældent at give indsigt i baggrunden for disse mønstre og tendenser. Det er således eksempelvis muligt at få et billede af, *hvor mange* sociale caféer, der mener at udviklingshæmmede ikke kan benytte caféens tilbud. Men det er straks mere vanskeligt at få et præcist kendskab til, *hvorfor* de ikke mener, at det kan lade sig gøre. Til dette formål er det kvalitative interview mere velegnet. I det kvalitative interview har respondenterne mulighed for at uddybe baggrunden for sine synspunkter og vurderinger, og interviewerens har mulighed for at stille uddybende spørgsmål til svarene. I og med, at man sjældent gennemfører et meget stort antal kvalitative interview, kan de uddybende udsagn fra disse interview imidlertid ikke uden videre generaliseres og tilskrives andre lignende respondenter, de kvalitative data kan med andre ord ikke kvantificeres. Hvad den kvalitative del af undersøgelsen imidlertid kan, er at afdække holdninger og forbehold blandt medlemmer, frivillige, ledere mv. De temaer der vil dukke op i forbindelse med den kvantitative del af undersøgelsen, kan blandt andet anvendes som et bidrag til analysen og i en diskussion af resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen.

Det er denne type overvejelser, som ligger bag designet af de to undersøgelser. Med henblik på at skabe det fornødne overblik over omfanget og karakteren af handicappedes involvering i – og brug af – almindelige foreninger og af visse typer frivillige sociale tilbud, er der således gennemført to spørgeskemaundersøgelser – én blandt besøgstjenester og sociale caféer og én blandt almindelige foreninger i 5 udvalgte kommuner. For at supplere resultaterne af spørgeskemaundersøgelserne er der desuden gennemført i alt 20 kvalitative interview med forskellige typer respondenter med tilknytning til foreningerne i de 5 kommuner eller til de lokale, frivillige sociale tilbud: Formænd for foreningerne, medlemmer af foreningerne, ledere i de lokale, frivillige sociale tilbud, frivillige i disse tilbud samt brugere heraf. Derudover er der også gennemført interview med medlemmer, brugere og frivillige med handicap. Variationen i udvalget af respondenter i de kvalitative interview finder vi samlet set er tilfredsstillende. Der er således repræsentation af flere forskellige perspektiver på problemstillingen.

Vi finder samlet, at undersøgelseernes datagrundlag giver tilfredsstillende udgangspunkt for en kvalificeret diskussion af undersøgelseernes temaer. Svarprocenterne i begge spørgeskemaundersøgelser er – efter omstændighederne – tilfredsstillende. Undersøgelsen blandt foreningerne blev udsendt til i alt 1.756 foreninger i 5 kommuner og opnåede en svarprocent på ca. 52 (renset for irrelevante/fejlforsendelser). Der blev udsendt i alt 464 spørgeskemaer til lokale frivillige sociale tilbud, og denne undersøgelse opnåede en svarprocent på ca. 75 (renset for irrelevante/fejlforsendelser).

Elementerne i undersøgelsens dataindsamling

Herunder er de to undersøgelser datagrundlag oplyst hver for sig. Det fremgår, at spørgeskemaundersøgelsen blandt de frivillige sociale organisationer omfatter 311 besvarede skemaer (svarprocent 74), mens spørgeskemaundersøgelsen blandt de almindelige foreninger i 5 kommuner omfatter 791 besvarede skemaer (svarprocent 52).

Sociale organisationer

- Spørgeskemaundersøgelse blandt 311 tilbud med tilknytning til følgende landsdækkende frivillige sociale organisationer:
 - Dansk Røde Kors.
 - De Samvirkende Menighedsplejer.
 - KFUMs Sociale Arbejde.
 - KFUKs Sociale arbejde
 - Kirkens Korshær
 - Blå Kors

- Kvalitative gruppeinterview med fysisk handicappede og/eller udviklingshæmmede brugere af sociale tilbud i de sociale organisationer
- Kvalitativt interview med central person i en frivillig social organisation
- Kvalitative interview med handicappede i de sociale organisationer
- Kvalitative interview med ikke handicappede frivillige i de sociale organisationer
- Kvalitative interview med lokale ledere i de frivillige sociale organisationer
- Dokumentstudier i forhold til anden research på området

Foreninger

- Spørgeskemaundersøgelse blandt 791 foreninger (besvarede) i 5 udvalgte kommuner:
 - Ringkøbing.
 - Ringsted.
 - Svendborg
 - Sønderborg
 - Århus.

- Kvalitative interview med foreningsledere/formænd i foreninger
- Kvalitative interview med fysisk handicappede og/eller udviklingshæmmede medlemmer af foreninger
- Kvalitative interview med ikke handicappede medlemmer af foreninger
- Kvalitativt interview med central person i landsdækkende forening
- Dokumentstudier i forhold til anden research på området

Frafaldsanalyse

Der er gennemført frafaldsanalyse for begge undersøgelser: I organisationsundersøgelsen er der stort set ingen forskel på svarprocenten blandt henholdsvis besøgstjenester og sociale caféer. Begge typer tilbud har en svarprocent på omkring 75.

I foreningsundersøgelsen er der ikke nævneværdige forskelle på svarprocenten i de 5 udvalgte kommuner. Der er en vis variation mellem de 5 kommuner, når det drejer sig om andelen af irrelevant udsendte skemaer (skemaer returneret med oplysninger om at foreningen er nedlagt, adressen ikke findes etc.). Disse forskelle skyldes formentlig helt

overvejende, at der har været forskel på pålideligheden/aktualiteten af de adresser, som vi har modtaget fra kommunerne til brug for udsendelsen af spørgeskemaet.

Hvis man anvender den overordnede inddeling af foreningerne i henholdsvis 'idrætsforeninger' og 'kultur- og fritidsforeninger', er der stort set ingen forskel på svarprocenten. Andelen af irrelevante er en del lavere blandt 'idrætsforeninger', hvilket må henføres til, at denne type foreninger typisk er mere stabile, modsat en del af kultur- og fritidsforeningerne, som også omfatter en del små foreninger med kort 'levetid'.

Det er således ikke umiddelbart muligt at konstatere alvorlige skævheder i frafaldet i det statistiske materiale i de to undersøgelser. Det er imidlertid relevant at påpege et enkelt forhold, som antageligt giver undersøgelsestater en vis skævhed – især i foreningsundersøgelsen. Efter udsendelsen af spørgeskemaerne fik vi en del telefoniske henvendelser, hvor respondenterne gav udtryk for, at vedkommende mente, at der måtte være tale om en fejltagelse – ”for der er jo ingen handicappede i vores forening”. Vurderingen blandt en del respondenter har således tilsyneladende været, at udfyldelsen af skemaet alene var relevant for foreninger, hvor der rent faktisk var medlemmer med handicap. Dette giver formentlig anledning til en vis skævhed i datamaterialet, idet foreninger uden medlemmer med handicap formentlig har været mindre tilbøjelige til at udfylde og returnere skemaet. Dette problem er gældende både i foreningsundersøgelsen og organisationsundersøgelsen – vi har også haft enkelte henvendelser af ovennævnte type fra respondenter i organisationsundersøgelsen. Det er imidlertid hævet over enhver tvivl, at problemet først og fremmest gør sig gældende i foreningsundersøgelsen. Det er vanskeligt præcist at vurdere omfanget af indvirkningen på undersøgelsestater, men betydningen er under alle omstændigheder, at andelen af mennesker med handicap blandt medlemmerne i denne undersøgelse er højere end den rent faktisk er.

Et forhold, som virker modsat ovenstående skævhed, er, at respondenterne i en række af foreningerne næppe har haft det fornødne kendskab til samtlige medlemmer til at kunne vurdere, hvorvidt der er handicappede blandt medlemmerne. Dette er især gældende i relation til de meget store foreninger med mange medlemmer.

Om spørgeskemaerne

Respondenttypen i de to spørgeskemaundersøgelser er forskellig, men sigtet for begge undersøgelser er at belyse samme tema, nemlig handicappedes muligheder for at tage del i samfundslivet på lige fod med alle andre borgere. En del af spørgsmålene i de to spørgeskemaer er på den baggrund identiske. Der spørges eksempelvis i begge skemaer til hvilke handicapgrupper, som er repræsenterede blandt enten medlemmerne (foreningsundersøgelsen) eller de frivillige medarbejdere samt brugerne (organisationsundersøgelsen).

Omfanget af spørgeskemaerne er begrænset mest muligt. Vurderingen var, at et meget omfattende spørgeskema ville øge risikoen for en meget lav svarprocent – især i forbindelse med foreningsundersøgelsen. Foreningsundersøgelsen omfatter en uhyre bred variation af foreninger, og en betydelig del af disse respondenter ville formentlig have vanskeligt ved at se relevansen af at besvare skemaet. Blandt organisationerne gør

samme problem sig formentligt også gældende – om end i noget mindre omfang. Svarprocenterne på de to undersøgelser afspejler i nogen grad denne forskel.

Spørgeskemaet til de lokale, frivillige sociale tilbud har en del flere spørgsmål end skemaet til foreningerne. Baggrunden herfor er først og fremmest, at vi i forbindelse med organisationsundersøgelsen har fundet det påkrævet både at spørge til de frivillige medarbejdere og til brugerne af tilbudene. Desuden var det som nævnt opfattelsen, at respondenterne i organisationsundersøgelsen ville være mindre tilbøjelige til at vurdere undersøgelsen som helt irrelevant for dem – og at de dermed ville prioritere udfyldelsen af spørgeskemaet, uanset at det indeholdt lidt flere spørgsmål.

Tolkningsproblemer

Herunder gennemgås en række mere detaljerede forhold omkring de to undersøgelser. For så vidt angår spørgeskemaundersøgelserne drejer det sig bl.a. om nogle af de uundgåelige fortolkningsproblemer, som er forbundet med denne type undersøgelse – især med et emne som det, der søges belyst her.

Nogle begreber og betegnelser er mere entydige end andre. De fleste danner således nogenlunde de sammen 'indre billeder' og har nogenlunde samme definition og afgrænsning, hvis man eksempelvis spørger til antallet *voksne* i hjemmet. Anderledes vanskeligt forholder det sig med begreber, der eksempelvis betegner visse målgrupper for socialt arbejde eller diverse former for diagnose-grupperinger.

I det lys giver det anledning til visse tolkningsproblemer, at vi i spørgeskemaet har set os nødsaget til at anvende den meget upræcise og brede betegnelse 'handicappede'. Ikke alle respondenter kan forventes at have en nogenlunde ens definition og afgrænsning af, hvem der er handicappede og hvem, der ikke er. Nogle respondenter opfatter måske primært handicappede som mennesker, der sidder i kørestol, mens andre først og fremmest tænker på udviklingshæmmede. Det var i skemaerne præciseret, at der med 'handicappede' menes både fysisk handicappede og udviklingshæmmede, men *ikke* sindslidende.

Vi har imidlertid fundet det nødvendigt at anvende betegnelsen 'handicappede', idet alternativer som fx 'personer med væsentlig og varig fysisk og/eller psykisk funktionsnedsættelse' næppe er kendt blandt særligt mange, som ikke har et vist forkendskab til handicapområdet eller i det mindste til den sociale lovgivning. 'Handicappede' er så at sige en tilstrækkelig kendt og almindelig betegnelse til at kunne anvendes i et spørgeskema til den type respondenter, som vi her har at gøre med: Formænd for diverse lokale foreninger samt ledere af besøgstjenester og sociale caféer.

Med samme begrundelse har vi desuden valgt at anvende betegnelsen 'handicappede' frem for 'mennesker med handicap'. Mennesker med handicap er den mest retvisende og korrekte betegnelse, idet den anerkender, at der ikke er tale om en bestemt type mennesker, men blot personer, som har en eller anden fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse. I formuleringen af spørgeskemaernes spørgsmål har vi imidlertid

valgt betegnelsen 'handicappede', da brugen af denne betegnelse dels er med til at undgå relativt tunge spørgsmålskonstruktioner dels ligger tættere op af den almindelige 'folkelige' begrebsanvendelse.

Tolkningsproblemerne er – om end i lidt mindre omfang – formentlig gældende i tilknytning til de mere specifikke handicapgrupper, som der ligeledes spørges til i skemaerne. I begge skemaer beder vi således respondenterne angive, hvilke af følgende handicappede, der er blandt deres medlemmer/brugere/frivillige:

Udviklingshæmmede/hjerneskadede, døve/stærkt tunghøre, blinde/meget svagtseende, spastisk lammede, kørestolsbrugere, bevægelseshandicappede i øvrigt, multihandicappede. Også i forbindelse med disse betegnelser må det forventes, at der kan være forskelle på respondenternes definitioner og afgrænsninger. Døvhed kan måske nok defineres relativt præcist, men hvor svag hørelse skal man eksempelvis have, før der er tale om stærkt tunghøre?

I denne sammenhæng bør det i øvrigt tilføjes, at betegnelserne for de enkelte handicapgrupper heller ikke udgør entydige kategorier. Inden for hver kategori – især grupper som spastikere, udviklingshæmmede og bevægelseshandicappede i øvrigt – er der tale om en meget stor variation i graden af funktionsnedsættelse hos den enkelte.

I spørgeskemaet til de frivillige sociale tilbud er der i forbindelse med nogle af spørgsmålene anvendt betegnelsen/svarkategorien 'udviklingshæmmede', mens der i andre er anvendt 'udviklingshæmmede/hjerneskadede'. Denne beklagelige fejl medfører naturligvis, at der opstår en vis usikkerhed omkring fortolkningen af resultaterne i denne forbindelse. Udviklingshæmmede er alt andet lige en lidt mere afgrænset betegnelse end 'udviklingshæmmede/hjerneskadede'. Dette indebærer naturligvis, at respondenterne kan have medtaget personer i kategorien 'udviklingshæmmede/hjerneskadede', som strengt taget ikke kan betegnes som udviklingshæmmede. Selvom fejlen kan have en vis indflydelse på resultatet, skal den næppe overvurderes. Det har således været tydeligt for respondenterne, at den kontekst, som spørgeskemaet indgår i, omhandler handicappede.

Disse tolkningsproblemer fordrer naturligvis en vis forsigtighed i tolkningen af undersøgelsesresultater. Især når der er tale om mere hypotetiske spørgsmål, som fx 'Hvilke handicappede mener I *ikke* vil kunne benytte jeres aktivitet?' (skema til organisationerne, sp. 23), er der grund til forsigtighed. Besvarelserne af disse spørgsmål kan meget vel hvile på meget vage og upræcise opfattelser af de forskellige handicapgrupper.

Spørgsmålstyper

Kompleksiteten i spørgeskemaers spørgsmål har naturligvis indflydelse på såvel svarprocent som på kvaliteten af besvarelserne. Hvis man således beder respondenterne udfylde spørgsmål, hvori der skal tages højde for flere variable, og som måske kræver decideret indhentning af data, er risikoen for lav svarprocent og for fejl i udfyldelsen naturligvis større.

Begge spørgeskemaer indeholder en del spørgsmål, hvor respondenterne bliver bedt om at angive et antal – og altså ikke blot tage stilling til et udsagn og svare ja/nej. I skemaet til organisationerne bliver respondenterne eksempelvis bedt om at angive, hvor mange brugere de har haft inden for den seneste måned fordelt på køn. Baggrunden for at medtage denne type spørgsmål er, at de gør det muligt at få et langt bedre billede af størrelsesforholdene/dimensionerne i aktiviteterne. Denne type spørgsmål indebærer imidlertid også en vis risiko for, at disse spørgsmål får en lavere svarprocent end de øvrige i skemaet. Samtidig kan det medføre, at besvarelserne i vidt omfang kommer til at hvile på relativt upræcise skøn – et problem, som formentlig er mest udtalt i de store foreninger samt organisationer med mange frivillige/brugere.

Kvalitative interview

Der er gennemført i alt 20 kvalitative interview – 10 med respondenter med tilknytning til besøgstjenester eller sociale caféer, 10 med tilknytning til foreningerne. Respondenterne er udvalgt med udgangspunkt i de besvarede spørgeskemaer, og vi har generelt tilstræbt en variation på følgende dimensioner:

- **Respondenternes rolle i det sociale tilbud/foreningen:** Medlem/bruger, frivillig, leder
- **Foreningstype/type socialt tilbud:** Besøgstjeneste/social café, idrætsforening, kulturforening, fritidsforening.
- **Hvorvidt der er erfaringer med mennesker med handicap i foreningen/det sociale tilbud:** Har/har ikke handicappede blandt frivillige, brugere/medlemmer.
- **Handicapgrupper:** Fysisk handicappede/udviklingshæmmede.

Det har ikke været muligt at imødekomme samtlige af disse variationskriterier, men undersøgelsens kvalitative datamateriale omfatter en meget bred vifte af perspektiver, forenings- og organisationstyper, handicapgrupper mv. Både i organisationsundersøgelsen og i foreningsundersøgelsen er der således gennemført interview med frivillige med og uden handicap.

Vores samlede vurdering er, at det kvalitative materiale har den fornødne variation til at give et indtryk af nogle af de forskellige synsvinkler og holdninger, som synes at være gældende i relation til temaet. Undersøgelsens kvalitative materiale afdækker ikke samtlige mulige synsvinkler, synspunkter og oplevelser i relation til temaet, men vi fået et vigtigt bidrag til diskussionen af tendenserne i det statistiske datamateriale. Hvad det kvalitative materiale imidlertid kan vise, er nogle af de udbredte og gennemgående holdninger og barrierer i forhold til handicappedes deltagelse i de frivillige sociale organisationer og foreninger. Derudover har de kvalitative interview også bidraget ved at præsentere temaer, som spørgeskemaundersøgelsen ikke kunne afdække.

De kvalitative interview er, på nær et, gennemført som enkeltinterview. Det interview, der ikke er gennemført som enkeltinterview, men som et gruppeinterview, er med to personer med handicap fra samme forening. Der var for alle interview tale om semistrukturerede interview med anvendelse af en tematiseret interviewguide. Samtlige

interview blev optaget på bånd og efterfølgende udskrevet i anonymiseret form. Dog er der gjort to undtagelser fra anonymiseringen. Kirkens Korshærs Korshærschef Bjarne Lenau Henriksen samt formanden for DGI Søren Møller. Begge repræsenterer respondenter der befinder sig på et mere organisations- /foreningspolitisk niveau, og de er først og fremmest anvendt til belysning af holdninger og synspunkter på dette overordnede niveau. Både Bjarne Lenau Henriksen og Søren Møller er gjort opmærksomme på, at de ikke er anonyme i denne undersøgelse.

De kvalitative interview i denne undersøgelse har bidraget til en præsentation af flere temaer, som det ikke umiddelbart var muligt at opfange ved hjælp af spørgeskemaundersøgelsen. Et eksempel på dette er, at det var gennem interviewene, vi blev opmærksomme på den rolle, støttepersoner i nogle tilfælde har i forbindelse med handicappedes deltagelse i foreningerne og i af de frivillige sociale tilbud (som besøgstjeneste).

Som det også er tilfældet i forbindelse med besvarelsen af spørgeskemaerne, kan der være en tendens til, at respondenterne vil svare ideelt på de spørgsmål, der stilles. Fordelen ved det kvalitative interview er imidlertid, at det er muligt at spørge ind til holdninger og undersøge inkonsekvens i besvarelsen nærmere. På samme måde har det i forbindelse med gennemførelsen af de kvalitative interview været muligt at afstemme opfattelse af fx handicapbegrebet, så respondenter i forbindelse med interviewet ikke medtog fx sindslidende i deres opfattelser af handicappede.

Samlet set er det opfattelsen, at undersøgelsen er valid, både i forhold til post-spørgeskemaundersøgelsen og i forhold til den kvalitative del af undersøgelsen. At undersøgelsen indeholder en kvalitativ del, bidrager til at 'gå bag om' besvarelsene fra spørgeskemaerne og finde nogle af forklaringerne på, *hvorfor* resultatet af spørgeskemaundersøgelsen er, som det er.

Frivillige sociale organisationer og handicap

Man kan som udgangspunkt hævde, at både sociale caféer og besøgstjenester repræsenterer en mulig ressource i bestræbelserne på at bekæmpe social isolation blandt handicappede. Dels via handicappedes integration i gruppen af frivillige, dels via handicappedes benyttelse af tilbudene som brugere. Som det vil blive fremhævet senere i kapitlet skal man naturligvis være varsom med at overvurdere besøgstjenester og sociale caféers potentiale som rum for egentlig social integration. Men tilbudene repræsenterer under alle omstændigheder en mulighed for at etablere basal menneskelig kontakt og omsorg til mennesker med handicap.

Dette kapitel analyserer og diskuterer resultaterne af undersøgelsen blandt lokale tilbud med tilknytning til udvalgte landsdækkende frivillige sociale organisationer. Denne del af undersøgelsen er afgrænset til henholdsvis besøgstjenester og sociale caféer/varmestuer, og sigtet er at belyse og diskutere omfanget og karakteren af handicappedes involvering i (som frivillige medarbejdere) og brug af (som gæster/besøgsmodtagere mv.) disse lokale frivillige sociale tilbud samt eventuelle barrierer i denne sammenhæng. Nogle af de centrale spørgsmål, som søges belyst er:

- I hvilket omfang er handicappede involverede som frivillige i de lokale frivillige tilbud?
- Hvilke typer handicappede er involverede?
- Hvordan vurderer de lokale tilbud mulighederne for at få flere handicappede blandt de frivillige – og er de overhovedet interesserede i at få det?
- Hvilke barrierer synes der at være for, at flere handicappede kan blive frivillige medarbejdere?
- Hvor mange handicappede er der blandt de lokale tilbuds brugere?
- Hvilke typer handicappede er der blandt brugerne?
- Ønsker tilbudene flere handicappede blandt deres brugere?
- Hvilke barrierer er der for handicappedes brug af tilbudene?

Besøgstjenester og sociale caféer

For en mere detaljeret gennemgang af undersøgelsens datagrundlag og metode henvises til rapportens metodekapitel, men i korthed kan datagrundlaget for denne del af undersøgelsen beskrives på følgende måde. I undersøgelsen medvirker lokale tilbud fra følgende landsdækkende frivillige sociale organisationer:

- Dansk Røde Kors.
- De Samvirkende Menighedsplejer.
- KFUMs Sociale Arbejde.
- KFUKs Sociale arbejde
- Kirkens Korshær
- Blå Kors

Spørgeskemaundersøgelsen baserer sig på besvarelser fra i alt 311 lokale tilbud med tilknytning til disse landsdækkende frivillige sociale organisationer. Der er som nævnt foretaget en afgrænsning til to typer frivillige sociale tilbud, nemlig besøgstjenester og sociale caféer/væresteder/varmestuer (i det følgende anvendes sociale caféer som samlebetegnelse).

En afgørende del af baggrunden for afgrænsningen til disse to typer tilbud er, at der for begges vedkommende er tale om tilbud, hvor der almindeligvis er få eller slet ingen lønnede medarbejdere. Tilbudene er helt afhængige af frivillig ulønnet arbejdskraft. I såvel besøgstjenester som i sociale caféer er det karakteristisk, at skellet mellem frivillige og brugere i mange tilfælde er flydende. I besøgstjenesterne er en betydelig del af såvel besøgsvenner som besøgsmodtagere ældre over pensionsalderen. I de sociale caféer er der ligeledes nogle gange sammenfald mellem frivilligruppen og brugergruppen – i nogle (men ikke alle) sociale caféer arbejder man mere eller mindre målrettet hen imod at udvikle nogle brugere til frivillige medarbejdere.

Trods lighederne mellem sociale caféer og besøgstjenester er der samtidig en række helt afgørende forskelle:

- *For det første* har sociale caféer en betydeligt mere institutionel karakter end besøgstjenester. Besøgstjenester er typisk organiseret med udgangspunkt i besøgslederens private hjem, mens sociale caféer har egne lokaler.
- *For det andet* er anvendelsen af lønnet personale betydeligt mere udbredt blandt sociale caféer end blandt besøgstjenester (se opgørelse senere i kapitlet).
- *For det tredje* er målgrupperne for de to tilbud forskellige. Besøgstjenesters helt primære målgruppe er ældre, mens sociale caféer har rettet deres fokus mod grupper, som betegnes som særligt socialt udsatte/udstødte og marginaliserede.
- *For det fjerde* er indholdet i de konkrete aktiviteter på mange måder forskellige. Besøgstjenester er som udgangspunkt blot en art visitationscentral, der sørger for at knytte besøgsvenner sammen med besøgsmodtagere, mens sociale caféer i vidt omfang kan ses som en mere traditionel arbejdsplads for frivillige medarbejdere.

Der er betydeligt flere besøgstjenester end sociale caféer i datasættet, hvilket også skønsmæssigt er i god overensstemmelse med, hvor mange besøgstjenester der rent faktisk er, sammenlignet med sociale caféer. 2/3 af spørgeskemabesvarelserne stammer fra besøgstjenester. Spørgeskemaundersøgelsen opnåede en svarprocent på 75, hvilket må betegnes som tilfredsstillende for en postspørgeskemaundersøgelse som denne. Som supplement til spørgeskemaundersøgelsen er der desuden gennemført et mindre antal kvalitative interview med ledere af de sociale tilbud, frivillige og brugere. Nogle af de interviewede brugere og frivillige er personer med handicap.

Frivillige og brugere

Der er naturligvis et væld af individuelle begrundelser for, hvorfor nogle vælger at blive frivillige. Det er imidlertid karakteristisk for både besøgstjenester og sociale caféer, at

motiverne for enten at blive bruger eller frivillig i nogle tilfælde er sammenfaldende. Både som frivillig og som bruger udgør denne type tilbud således en mulighed for at bryde ud af en socialt isoleret situation. En af de frivillige i en social café, som vi har interviewet, beskriver fx sine motiver for at blive frivillig på denne måde:

”[Det er] i stedet for at sidde hjemme og kukkelure hjemme i en 1-værelses, det kunne jeg simpelthen ikke holde ud. Jeg bruger det virkelig som et værested, et sted hvor man sidder og småskændes og smågriner” (Frivillig, social café).

Blandt besøgstjenesterne finder vi lignende motiver for ønsket om at blive frivillig besøgsven. En besøgstjenesteleder fortæller fx at hun – efter at være blevet førtidspensionist - ofte sad hjemme og kedede sig. Hun så en annonce i avisen og meldte sig:

”Mange er pensionister og har god tid og vil gerne brug den til noget meningsfuldt. Også det der med om man får noget ud af det. Det spørger næsten alle mig om, for det vil de gerne selv have også” (Besøgstjenesteleder).

Man kan som nævnt indledningsvis hævde, at såvel besøgstjenester som sociale caféer repræsenterer et vist integrativt potentiale i forhold til mennesker med handicap, der befinder sig i en socialt isoleret situation. Enten som frivillige eller som brugere af aktiviteten. En stedfortræder i en social café beskriver fx tilbudets rolle for brugerne på følgende måde:

”Folk må komme her uden at købe noget, de må komme og se ud i luften og ikke gøre noget som helst, hvis de vil det. Men alligevel får de en kontakt til andre, for alle kender vedkommende, man snakker med hinanden” (Stedfortræder, social café).

Citatet illustrerer, at muligheden for at opnå kontakt til andre er til stede, men det er på den anden side tydeligt, at dette langt fra er den eneste værdi for brugerne. Især for de sociale caféers vedkommende er der tale om et tilbud, der sigter på at yde basal menneskelig omsorg og kontakt til mennesker, der befinder sig i en stærkt marginaliseret og udsat livssituation. Det er ofte nogle helt enkle og konkrete ’omsorgs-ydelser’, som fx et varmt måltid mad eller ly for dårligt vejr, der er i centrum.

Det sociale samvær med andre (brugere eller frivillige), den fortrolige samtale eller støtte i forbindelse med fx kontakt til offentlige myndigheder mv., er elementer, som vægtes højt af de sociale caféer. Men denne funktion er ikke nødvendigvis afgørende for berettigelsen af tilbudet. I det lys kan man sige, at målsætningerne i de sociale caféer *som udgangspunkt* er mere beskedne end at være et rum for egentlig social integration af marginaliserede mennesker – håbet er tydeligvis til stede, men det er ikke nødvendigvis afgørende for caféernes vurdering af deres egen berettigelse.

For besøgstjenesternes vedkommende kan ambitionen om at medvirke til social integration ligeledes siges at være sekundær i forhold til ønsket om at imødekomme et basalt behov for kontakt til andre. Blandt respondenterne i undersøgelsens kvalitative interview beskrives en del af tjenesternes besøgsmodtagere som meget svagelige og sommetider også demente ældre. I disse tilfælde er besøgsvennernes rolle først at

fremmest en mere 'klassisk omsorgsrolle' uden et egentligt integrationsperspektiv. Der er imidlertid også en meget stor del af besøgsven-besøgsmodtager-relationerne, som har – eller udvikler sig til – en mere venskabslignende karakter. En leder af en besøgstjeneste beskriver disse situationer på følgende måde:

”Det skal være til fælles glæde, sådant et besøg, og nogle siger også at det er rart at have en ældre at besøge, for de kender ikke nogle ældre, der er ældre end dem. Så synes de, at det er rart at høre noget om de ældre tider her i byen fx. [...] Og så synes de, at det skal være nogle gode ting, de skal bruge deres fritid på. [...] Det bliver et venskab med årene også. Det gør det for mange af tilfældene i hvert fald.” (Besøgstjenesteleder).

At der er mennesker med handicap blandt *brugerne* af sociale caféer og besøgstjenester kan derfor tolkes på to måder. På den ene side kan det tolkes *negativt* som en indikation af, at en del mennesker med handicap tilsyneladende befinder sig i en så vanskelig og marginaliseret livssituation, at de finder det nødvendigt at benytte denne type 'nødhjælps-tilbud'. På linje med alle mulige andre befolkningsgrupper er der altså mennesker med handicap – især blandt dem, som benytter de sociale caféer – der haver i massive psykosociale problemer.

Tilstedeværelsen af handicappede blandt brugerne af sociale caféer og besøgstjenester kan omvendt også give anledning til en mere *positiv* tolkning. Det kan således dels ses som et udtryk for, at der er en tilstrækkelig fysisk, social og kommunikativ tilgængelighed i denne type tilbud. Handicaptilgængelighed er af central betydning, idet den er en helt grundlæggende forudsætning for, at mennesker med handicap opnår ligestilling i forhold til benyttelse af samfundets tilbud. Tilbud som besøgstjenester og sociale caféer er i denne sammenhæng ingen undtagelse. I og med at handicappede – i kraft af bl.a. mange års bestræbelser på afinstitutionisering og normalisering – får de samme sociale problemer som andre befolkningsgrupper, kan det således som positivt, at der trods alt er den fornødne handicaptilgængelighed i de almindelige hjælpetilbud, som findes.³

Lønnede og frivillige medarbejdere

I de følgende afsnit gives en overordnet beskrivelse af en række centrale træk ved de frivillige sociale tilbud, som medvirker i undersøgelsen. Fokus rettes bl.a. mod tilbudenes 'alder', omfanget af ansat lønnet arbejdskraft samt antallet af frivillige medarbejdere. Sigtet med denne beskrivelse er at fremdrage en række af rammebetingelser for tilbudenes frivillige sociale arbejde. Disse baggrundsvariabler vil efterfølgende blive anvendt i forbindelse med analysen af handicappedes involvering i – og brug af – denne type tilbud.

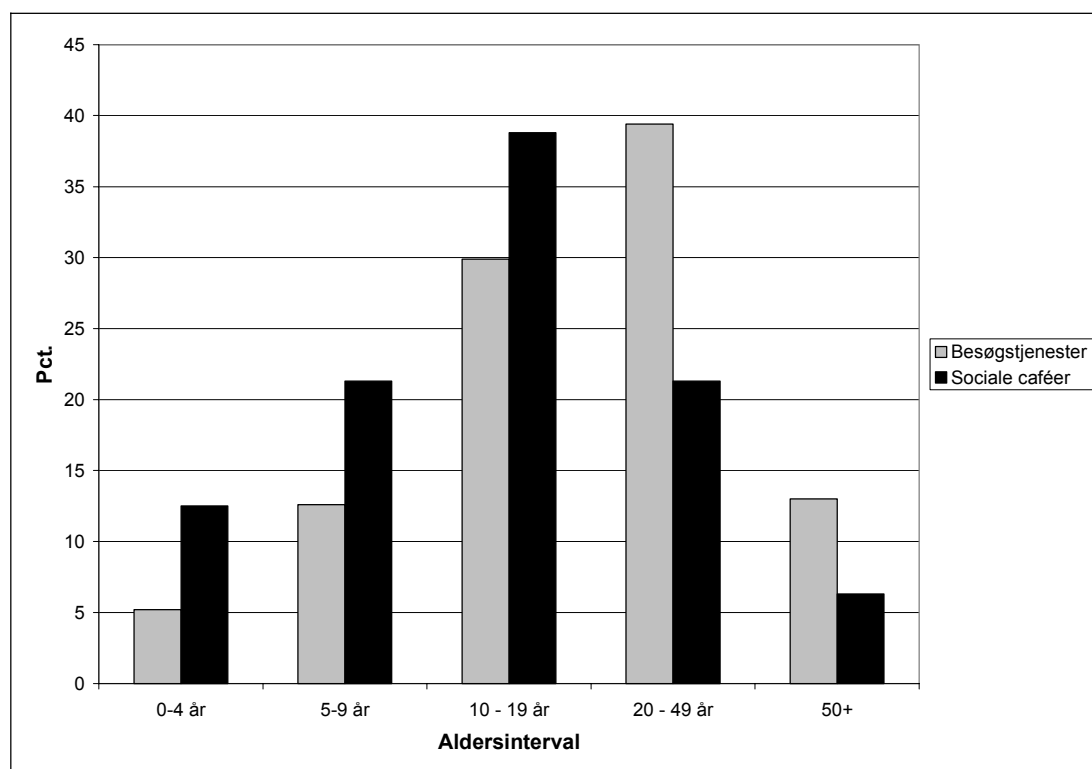
³ Rapporten "Misbrug uden behandling", som Formidlingscenter Øst udgav i 2001 dokumenterer eksempelvis, at der er helt op imod 6 pct. af de udviklingshæmmede i kommunerne, som har et misbrug af alkohol eller andre euforiserende stoffer. Dette er lidt over niveauet i den samlede befolkning. Undersøgelsen viste imidlertid samtidigt, at udviklingshæmmede stort set ikke er at finde som klienter i det almindelige misbrugssystem. Tilgængeligheden i misbrugsbehandlingssystemet er således ikke tilstrækkelig.

Tilbudenes alder

'Alderen' på en besøgstjeneste eller en social café kan være en faktor, som spiller en rolle for åbenheden over for handicappede. Én hypotese kunne fx være, at tilbud, som har eksisteret meget længe og som måske også har en meget stabil frivilligruppe, er mindre tilbøjelige til at åbne op over for nye målgrupper. Omvendt kan alderen på tilbudene også vise sig at være en indikation på en positiv stabilitet og kontinuitet, der fremmer åbenheden over for fx mennesker med handicap.

Figur 1 viser 'aldersspredningen' på de lokale tilbud i undersøgelsen fordelt på henholdsvis besøgstjenester og sociale caféer. Samlet er godt 20 pct. af tilbudene yngre end 10 år, mens næsten en tredjedel er etableret for mellem 10 og 20 år siden. Samlet indebærer det, at mere end halvdelen af tilbudene er etableret efter 1982. Det er kun godt 10 pct. af tilbudene, som er etableret for mere end 50 år siden.

Figur 1: Aldersfordeling blandt tilbudene

N: 311 (bt: 231, sc 80)

Man kan umiddelbart pege på to mulige årsager til den relativt lave gennemsnitsalder: *For det første* må det konstateres, at selvom tilbudene alle er etableret i tilknytning til 'gamle' landsdækkende organisationer, er det kun forventeligt, at kontinuiteten er mindre på lokalt niveau. *For det andet* er den politiske interesse for frivilligt socialt arbejde steget markant siden slutningen af 1970'erne – ikke mindst tilbud, der retter sig mod særligt udsatte befolkningsgrupper.

13 pct. af besøgstjenesterne er etableret for mere end 50 år siden – dette er kun tilfældet for ganske få sociale caféer (5 stk.). Som vi skal se nærmere på senere, er der ligeledes en betydelig kontinuitet blandt de frivillige i besøgstjenesterne. Nogle af besøgstjenesterne har således eksisteret ganske længe, og en stor andel af de frivillige har været aktive i ganske mange år.

Lønnede medarbejdere

Antallet af lønnede medarbejdere i den frivillige sociale aktivitet kan i nogen grad ses som et udtryk for kapacitet og kontinuitet. Selvom 'trofastheden' blandt frivillige medarbejdere i frivilligt socialt arbejde typisk er meget stor (dette er behandlet yderligere senere i dette afsnit), er tilstedeværelsen af lønnede medarbejdere, alt andet lige, en vis garant for opretholdelsen af det frivillige sociale tilbud. De lønnede medarbejdere har typisk til opgave at sikre den fortsatte rekruttering af nye frivillige samt at udøve en form for personalepleje og personaleledelse. Tilstedeværelsen af lønnede medarbejdere kan desuden ses som en måde at reducere risikoen for vilkårlighed og forskelsbehandling i omsorgen for brugerne, fx diskrimination af visse brugergrupper.

Som det fremgår af Tabel 1, er karakteren af den frivillige sociale aktivitet helt afgørende for, hvorvidt og i hvilket omfang der er behov for lønnede medarbejdere. Hele 86 pct. af de sociale caféer angiver, at de har lønnede medarbejdere ansat (såvel fuldtids- som deltidsansatte), mens dette blot er tilfældet for 14 pct. af besøgstjenesterne.

Tabel 1: Tilbud, der har lønnede medarbejdere ansat

	Antal	Pct.
Besøgstjenester	33	14,3
Social café	69	86,3

N: 308 (bt: 229 sc 79)

Der er i alt er 411 ansatte i de lokale tilbud i undersøgelsen. Mere end 90 pct. af disse er beskæftiget i en social café. Selvom besøgstjenesterne som nævnt udgør ca. 2/3 af tilbudene i undersøgelsen, er det kun knapt 10 pct. af de ansatte, der er beskæftiget her.

Tabel 2: Fuldtids- og deltidsmedarbejdere

	Besøgstjenester		Sociale caféer	
	Fuld tid	Deltid	Fuld tid	Deltid
Antal ansatte	16	18	211	377

N: 308 (bt: 229 sc 79)

Det maksimale antal fuldtidsansatte i en besøgstjeneste er to, hvilket er tilfældet i blot to besøgstjenester. Blandt de sociale caféer er der typisk flere fuldtidsansatte. I 20 pct. af de caféer, som har ansatte, er der kun en fuldtidsansat, men i næsten halvdelen af caféerne er der enten 2 eller 3 fuldtidsansatte. Det maksimale antal fuldtidsansatte blandt caféerne er 13 (en enkelt café).

Den betydelige forskel mellem sociale caféer og besøgstjenester i relation til antallet af ansatte er langt fra overraskende. Besøgstjenester er som udgangspunkt en frivillig social aktivitet med en meget lille professionaliseringsgrad og en meget begrænset organisation – administration er typisk noget, som finder sted med udgangspunkt i besøgslederens private hjem. Besøgslederens opgave er først og fremmest at visitere besøgsvenner til nye besøgsmodtagere. I det øjeblik, kontakten mellem besøgsven og besøgsmodtager er etableret, er besøgslederens opgaver relativt begrænsede (eksempelvis årlige ’kontrolbesøg’ hos besøgsmodtageren samt en form for supervision til besøgsvennerne/de frivillige).

Sammenlignet med besøgstjenester har sociale caféer som nævnt tidligere en noget mere institutionel karakter. Caféen har sine egne lokaler, og behovet for en vis administrativ kapacitet er større (ikke mindst økonomisk administration: Løn, lokaleudgifter, køb og salg i caféen etc.). Desuden kan særlige problemstillinger i relation til caféernes brugergrupper være en begrundelse for nødvendigheden af lønede ansatte.

Frivillige medarbejdere

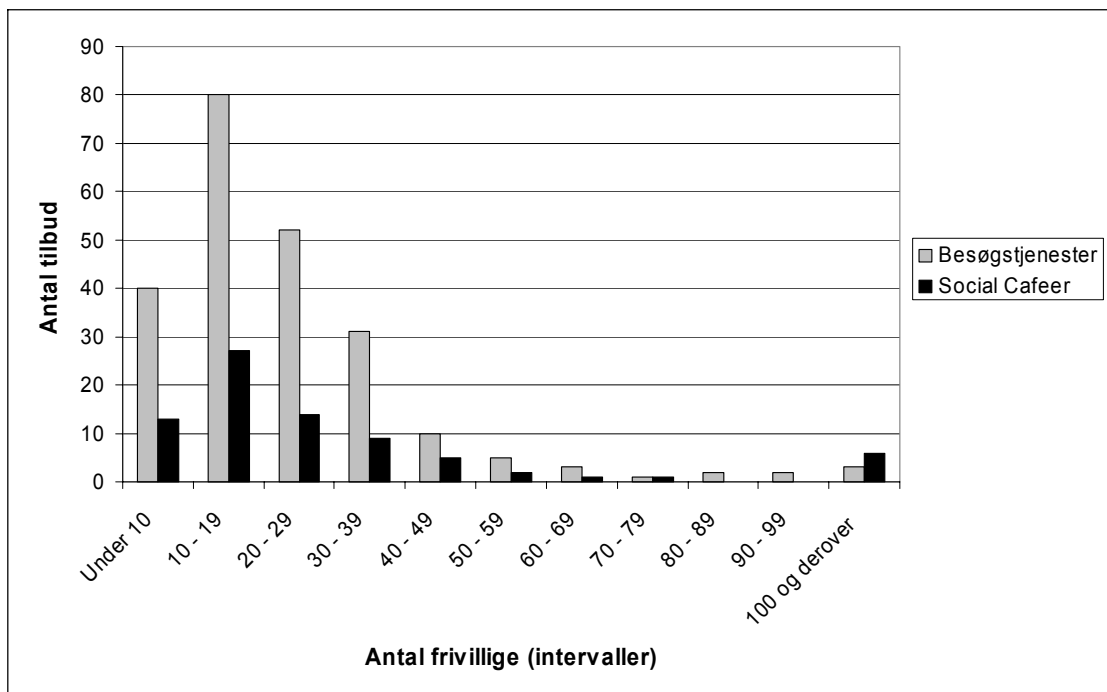
De frivillige medarbejdere er naturligvis helt afgørende for muligheden for at opretholde aktiviteterne i de tilbud, som medvirker i denne undersøgelse. Tilbudenes ydelser til brugergruppen leveres således helt overvejende af mennesker, som har valgt at yde en social indsats til gavn for andre, uden at få løn for det.

Der er i alt 7.630 frivillige i de 307 tilbud som har besvaret spørgsmålet, hvilket svarer til ca. 24 frivillige i gennemsnit pr. besøgstjeneste/social café. Blandt besøgstjenesterne er det gennemsnitlige antal frivillige 23, mens det blandt de sociale caféer er 29.

Disse gennemsnit dækker imidlertid over betydelige variationer. Som det fremgår af Figur 2 har langt de fleste lokale tilbud færre end 40 frivillige tilknyttet (over 80 pct. af såvel besøgstjenester som sociale caféer). En tredjedel af begge typer tilbud har mellem 10 og 19 frivillige medarbejdere og kun få tilbud har flere end 50 frivillige. Enkelte af tilbudene har dog ganske mange frivillige tilknyttet – 6 sociale caféer og 3 besøgstjenester angiver, at de har flere end 100 frivillige medarbejdere. Omvendt er der også (især blandt besøgstjenesterne) i visse tilfælde tale om et meget beskedent antal frivillige.⁴

⁴ Nogle få besøgstjenester angiver, at de kun har én frivillig. Man må i disse tilfælde formode, at aktiviteten er meget begrænset. Der findes imidlertid fortsat en besøgsleder, hvilket betyder, at det skulle være muligt at genstarte tilbudet, såfremt flere meldte sig som frivillige.

Figur 2: Antal frivillige pr. tilbud

N: 307 (bt: 229 Sc: 78)

Frivillige og køn

Både blandt de sociale caféer og besøgstjenesterne er der en klar overvægt af kvinder blandt de frivillige. Adskillige af besøgstjenesterne har slet ikke nogle mandlige frivillige tilknyttet, og samlet er det blot små 13 pct. af besøgsvennerne, som er mænd.

Kønsfordelingen blandt de frivillige i sociale caféer er lidt mindre skæv med knapt ¼ mænd.

Tabel 3: Antal frivillige medarbejdere fordelt på køn

	Besøgstjeneste			Social Cafe		
	Antal personer	Pct	Højeste antal	Antal personer	Pct	Højeste antal
Frivillige mænd	674	12,7	16	548	23,8	35
Frivillige kvinder	4650	87,3	120	1758	76,2	125
I alt	5324	100	135	2306	100	150

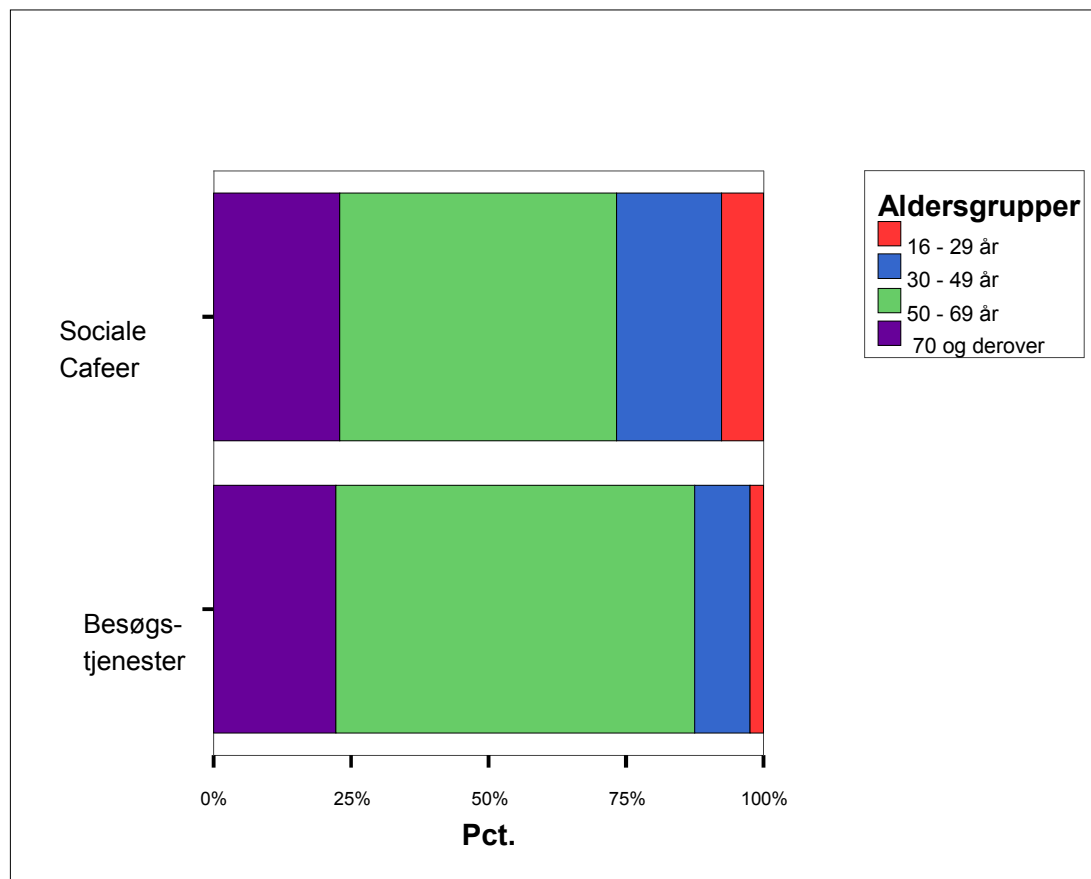
N: 308 (bt 229 sc 79)

Aldersfordeling

Som det fremgår af Figur 3 er gennemsnitsalderen på de frivillige medarbejdere i såvel besøgstjenester som i sociale caféer relativt høj. I besøgstjenesterne er knapt 90 pct. af de frivillige 50 år eller derover og næsten ¼ er 70 eller derover. En ganske lille andel af de frivillige i besøgstjenesterne er mellem 16 og 29 år. I de sociale caféer er der lidt flere

ynge frivillige om end andelen af 16 til 29 årige er et godt stykke under 10 pct. Figuren dækker naturligvis over visse variationer – enkelte besøgstjenester har fx en ganske høj andel af helt unge frivillige, hvilket omvendt betyder, at omkring 80 pct. af besøgstjenesterne slet ikke har frivillige under 30.

Figur 3: De frivilliges aldersfordeling

N: 283

Kontinuitet blandt de frivillige

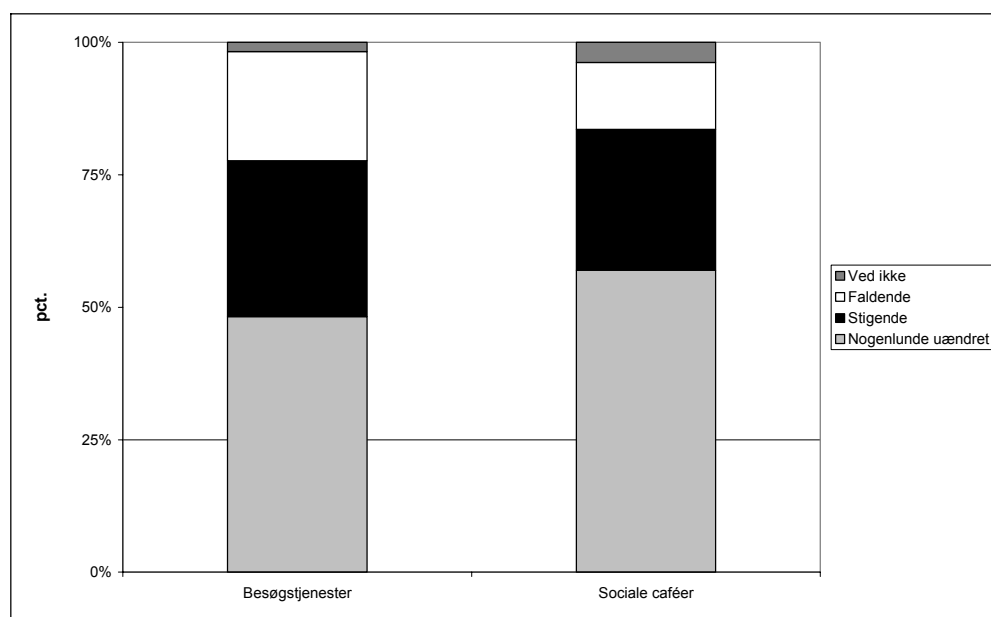
En meget høj kontinuitet blandt de frivillige – forstået som trofasthed over for det frivillige sociale tilbud – er som udgangspunkt positivt for kvaliteten i tilbudet. Erfarne frivillige må – alt andet lige – forventes at være et godt værn mod vilkårlighed og forskelsbehandling. Men en meget høj kontinuitet kan også betyde, at det enkelte lokale tilbud 'lukker sig om sig selv'. Der kan opstå en meget indforstået kultur, som det kan være særdeles vanskelig for nye frivillige at blive en del af. Muligheden for at blive en del af en sådan mere lukket kultur vil måske være endnu ringere for mennesker med mere specielle former for handicap – eksempelvis spastikere og udviklingshæmmede.

Blandt de lokale tilbud i denne undersøgelse vurderer ca. halvdelen, at antallet af frivillige har været nogenlunde uændret i løbet af de seneste 5 år. Der er flere af de lokale tilbud, som har oplevet en stigning end et fald i antallet af frivillige. Knap 30 pct. af

besøgstjenesterne og 26 pct. af de sociale caféer vurderer, at antallet af frivillige har været stigende.

Andelen, som har oplevet et fald i antallet af frivillige, er lidt større blandt besøgstjenester (20 pct.) end blandt sociale caféer (12 pct.). Én del af baggrunden for denne forskel er måske, at besøgstjenesterne nogle gange lever en mere 'anonym tilværelse'. Modsat de sociale caféer er besøgstjenesterne fx ikke noget, som bemærkes i gadebilledet.

Figur 4: Udviklingen i antallet af frivillige

N: 307 (bt 228 sc 79)

Vi har i spørgeskemaet spurgt de lokale tilbud, hvor mange frivillige der har været tilknyttet i 5 år eller mere. Hensigten med spørgsmålet er at få et indtryk af kontinuiteten blandt de frivillige.

Opgørelsen viser, at der generelt er en særdeles høj kontinuitet blandt de frivillige i såvel besøgstjenester som i sociale caféer. Ca. halvdelen af alle frivillige i besøgstjenesterne har været tilknyttet i 5 år eller mere, mens dette er tilfældet for knapt 40 pct. i de sociale caféer. Både blandt besøgstjenester og sociale caféer er der en del tilbud, hvor andelen af 'erfarne og trofaste frivillige' er meget stor (omkring 90 pct.).

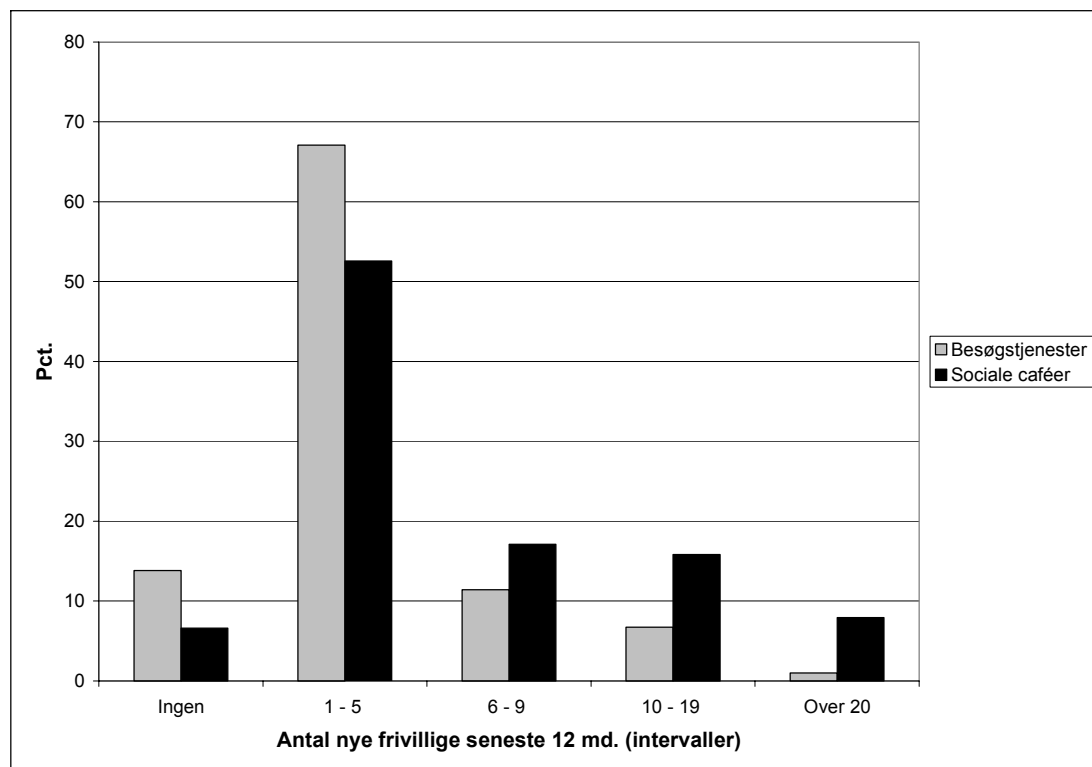
Tabel 4: Antal frivillige, der har været aktive i 5 år eller mere

	Besøgstjenester			Sociale caféer		
	Antal frivillige	Højeste antal	Pct.	Antal frivillige	Højeste antal	Pct
Frivillige, Mænd	314	15	11,6	202	23	22,6
Frivillige, Kvinder	2394	90	88,4	690	100	77,4
I alt	2708	105	100,0	892	119	100,0

N: 277 (bt: 205 sc: 72)

Selvom der er en relativ høj kontinuitet blandt de frivillige medarbejdere, har mange af de lokale tilbud dog fået nye frivillige medarbejdere inden for de seneste 12 måneder. Under 10 pct. har slet ikke fået nye frivillige i løbet af de seneste 12 måneder. Besøgstjenesterne i alt har fået 802 nye frivillige, mens de sociale caféer har fået 514. Det svarer til, at ca. 15 pct. af de frivillige i besøgstjenesterne og 22 pct. af de frivillige i de sociale caféer var nye (under 12 måneder) på undersøgelsestidspunktet.

Figur 5: Antal nye frivillige de seneste 12 måneder

N: 286 (bt 210 sc 76)

Igen er det vigtigt at have for øje, at tallene dækker over betydelige variationer. Som det fremgår af ovenstående Figur 5 har 2/3 af besøgstjenesterne og mere end halvdelen af de sociale caféer fået mellem 1 og 5 nye frivillige, mens det er relativt få, der har fået 10 frivillige eller derover. Enkelte af de lokale tilbud har fået rigtig mange nye frivillige – én besøgstjeneste har fået 40 nye frivillige og én social café har fået 38.

Rekruttering af nye frivillige

Med udgangspunkt i resultaterne i forrige afsnit kan man sige, at der i de fleste af tilbudene er en relativt stor gruppe meget trofaste frivillige medarbejdere. Der sker en vis løbende fornyelse af frivilligruppen, om end denne tilsyneladende sker relativt langsomt i de fleste tilfælde.

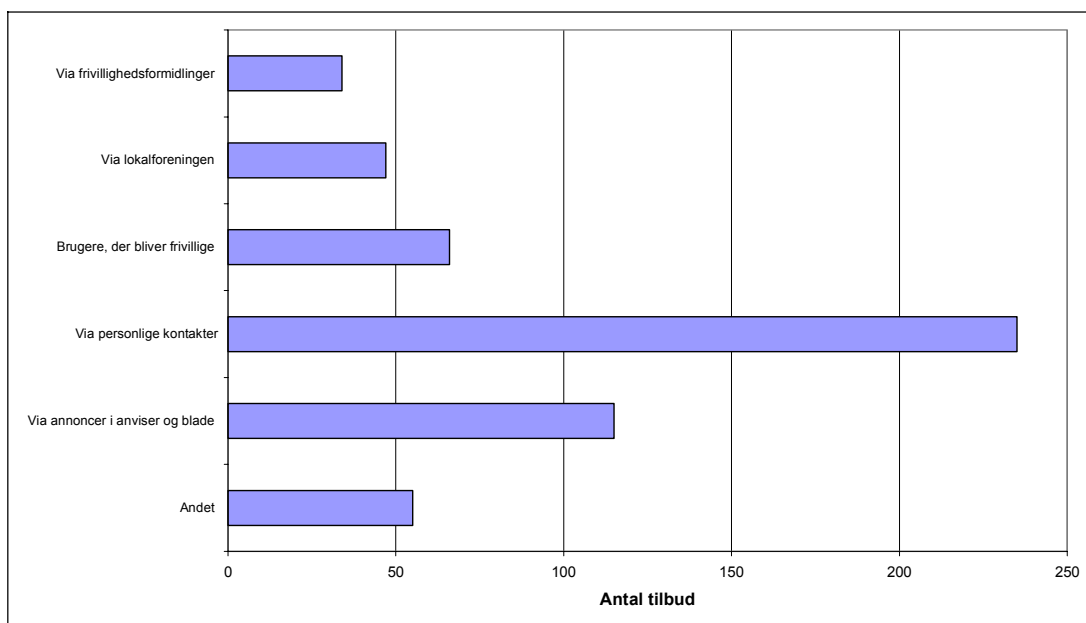
En løbende tilgang af nye frivillige medarbejdere er af afgørende betydning for tilbudenes muligheder for at holde aktivitetsniveauet oppe, hvorfor man umiddelbart må

forvente, at der er store bestræbelser på at rekruttere nye frivillige, fx via annoncer i lokalblade, via frivillighedsformidlinger eller via de frivilliges personlige kontakter. Den rekrutteringsmetode, som de enkelte tilbud anvender, har imidlertid næppe kun indflydelse på, *hvor mange* nye frivillige tilbudet får. Rekrutteringsformen har formentlig også indflydelse på, *hvilke* frivillige tilbudet får. Man må således som udgangspunkt forvente at mennesker med handicap, som har et meget tyndt socialt netværk, kan have vanskeligt ved at få kendskab til muligheden for at blive frivillig i fx en besøgstjeneste, hvis den lokale besøgstjeneste stort set udelukkende rekrutterer nye frivillige gennem de nuværende frivillige personlige kontakter.

I spørgeskemaet er der på denne baggrund dels spurgt til, hvad tilbudene *gør* for at få nye frivillige dels til, hvordan de *rent faktisk* har fået nye frivillige. Opgørelsen viser, at kun ca. halvdelen af tilbudene har anvendt annoncer i aviser og blade som en del af deres bestræbelser på at få nye frivillige. Endnu færre (ca. 17 pct.) har anvendt frivillighedsformidlingerne. Derimod angiver hele 75 pct. af såvel besøgstjenester som sociale caféer, at de har ”benyttet personlige kontakter” med henblik på at få nye frivillige.

Nedenstående Figur 6 viser, hvordan tilbudene *rent faktisk* har fået nye frivillige i løbet af de seneste 12 måneder (Spørgsmålet: ”Hvordan har I gennem de seneste 12 måneder fået nye frivillige?”). Generelt ser vi nogenlunde det samme mønster som i forbindelse med tilbudenes bestræbelser på at få nye frivillige – tilbudene får i store træk nye frivillige via de kanaler, som de også prioriterer. Den klart mest udbredte måde, hvorpå tilbudene rent faktisk får nye frivillige, er således personlige kontakter. Ca. 37 pct. af tilbudene mener, at de har fået nye frivillige via annoncer i aviser og blade, mens blot ca. 10 pct. har fået nye frivillige via frivillighedsformidlingerne.

Figur 6: Faktiske rekruttering af nye frivillige

Bortset fra rekrutteringsformerne ”Brugere, der bliver frivillige” og ”Via lokalforeningen” er der ikke væsentlige forskelle mellem besøgstjenester og sociale caféer. Hele 40 pct. af de sociale caféer angiver, at de har fået nye frivillige via ”Brugere, der bliver frivillige” mod blot 15 pct. af besøgstjenesterne. Det er som nævnt tidligere ofte en del af målsætningen i det sociale arbejde i caféerne at motivere og kvalificere nogle af brugerne/gæsterne til at blive frivillige (se fx Gruber & Villadsen, 1997). Denne målsætning er ikke i samme grad fremtrædende blandt besøgstjenesterne.

Ca. 17 pct. af besøgstjenesterne angiver, at de har fået nye frivillige via lokalforeningen, som aktiviteten er tilknyttet, mens dette kun er tilfældet for få af de sociale caféer. En del af forklaringen på denne forskel skal formentlig findes i det forhold, at især Dansk Røde Kors har mange relativt aktive og bredt favnende lokalforeninger. Besøgstjenester er kun én del af disse lokalforeningers tilbud, og muligheden for at rekrutterer frivillige fra lokalforeningens øvrige tilbud (fx sommerlejer for børn) er til stede. For så vidt angår de sociale caféer er disse typisk ikke i samme omfang knyttet til en lokalforening (eller en lokal menighed).

Handicappede blandt de frivillige medarbejdere

I de følgende afsnit belyses, hvorvidt og i hvilket omfang mennesker med handicap er repræsenterede blandt de i alt 7.630 frivillige i de godt 300 frivillige sociale tilbud, som medvirker i undersøgelsen.

Knap 18 pct. af besøgstjenesterne og hele 45 pct. af de sociale caféer angiver, at der er handicappede blandt deres frivillige. At der er handicappede blandt de frivillige, ser umiddelbart ud til at være et fænomen af nyere dato for de fleste lokale tilbuds vedkommende. I knap en fjerdedel af tilfældene har der blot været handicappede blandt de frivillige i 1 år. I godt halvdelen af tilfældene har der været handicappede blandt de frivillige i 4 år eller derunder. Enkelte af de lokale tilbud har dog haft handicappede blandt de frivillige i over 20 år. Dette resultat er naturligvis behæftet med ekstra usikkerhed, idet respondenterne ikke uden videre – og ikke i alle tilfælde – kan forventes at huske eller kende til sådanne oplysninger.

Andelen af personer med handicap i Danmark er vanskelig at opgøre præcist, men vi tager i denne undersøgelse udgangspunkt i, at skønsmæssigt 6,5 pct. af den danske befolkning har et væsentligt handicap (formentlig et lavt skøn). Tager man udgangspunkt i dette skøn, er det tydeligt, at mennesker med handicap er ringe repræsenterede blandt de frivillige i såvel besøgstjenester som sociale caféer. Nedenstående Tabel 5 viser at der blandt besøgstjenesterne er i alt 62 frivillige med handicap og 109 i de sociale caféer. Sammenholder man disse tal med det samlede antal frivillige, viser det sig, at mennesker med handicap især er underrepræsenterede blandt de frivillige i besøgstjenesterne. Blot ca. 1 pct. af de frivillige i besøgstjenesterne angives at være handicappede. Blandt de frivillige i de sociale caféer er handicappede noget bedre repræsenterede (4,7 pct.), om end stadig en del under den skønnede andel handicappede i den samlede danske befolkning (6,5).

Tabel 5: Antal handicappede blandt de frivillige

	Besøgstjenester		Sociale caféer	
	Frivillige med handicap	Andel med handicap Pct.	Frivillige med handicap	Andel med handicap Pct.
Kvinder	43	0,9	83	4,7
Mænd	19	2,8	26	4,7
I alt	62	1,2	109	4,7

N: 110 (bt 55, sc 55)

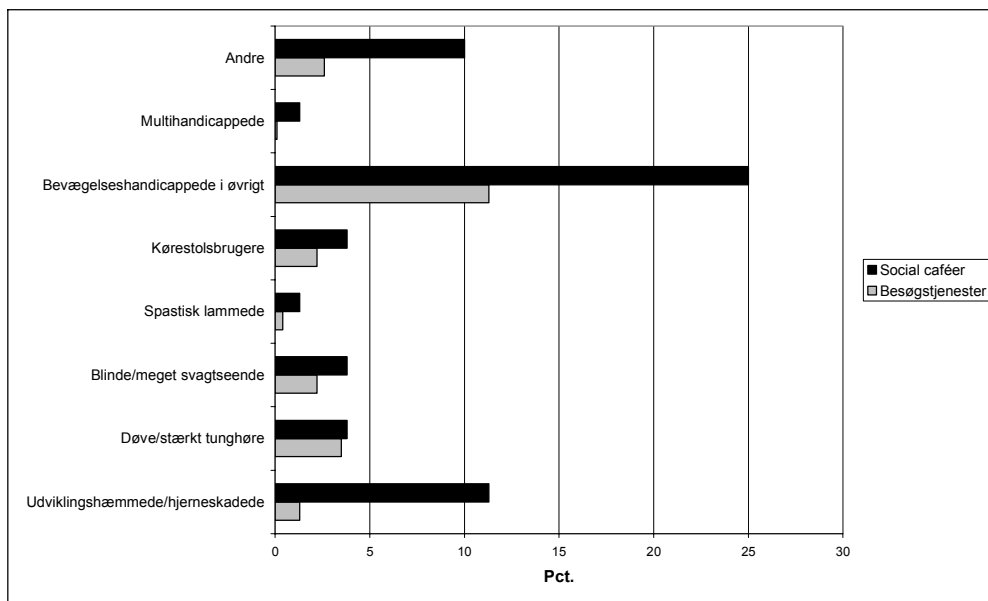
Disse tal skal naturligvis tages med en del forbehold. Det er således oplagt, at der kan være tale om forskellige opfattelser af, hvad et handicap er blandt respondenterne (se desuden metodekapitlet). Uanset disse forbehold antyder resultatet at handicappede næppe er repræsenterede blandt de frivillige i et omfang, der svarer til andelen i den samlede befolkning.

Spørgeskemaundersøgelsen opnåede som nævnt en svarprocent på godt 70, hvilket som udgangspunkt er tilfredsstillende. Jf. de metodiske overvejelser i Kapitel 3 er det imidlertid sandsynligt, at der er en vis skævhed i relation til spørgsmålet om andelen af lokale tilbud, som har handicappede blandt deres frivillige. Det må således antages, at de tilbud, der *ikke* har handicappede blandt deres frivillige, har været lidt mindre tilbøjelige til at besvare spørgeskemaet. Konsekvensen er, at andelen af tilbud, der har handicappede blandt deres frivillige formentlig er lidt højere i denne undersøgelse, end det rent faktisk er tilfældet. Denne skævhed er imidlertid næppe af en størrelsesorden, der for alvor rykker ved resultatet.

Handicapgrupper blandt de frivillige

I Figur 7 fremgår opgørelsen af de handicapgrupper, som tilbudene angiver er repræsenterede blandt de frivillige medarbejdere. Både blandt besøgstjenester og blandt sociale caféer er der klart flest, som angiver, at der er 'bevægelseshandicappede i øvrigt' blandt deres frivillige. De øvrige handicapgrupper er relativt svagt repræsenterede i begge typer tilbud, bortset fra udviklingshæmmede/hjerneskadede, som ca. 11 pct. de sociale caféer angiver at have blandt deres frivillige medarbejdere. Der er blot en enkelt besøgstjeneste og en enkelt social café, som angiver, at der er multihandicappede blandt deres frivillige – det samme er tilfældet for spastisk lammede. En del af respondenterne har valgt svarmuligheden "Andre" og angiver i den forbindelse, at der er personer med epilepsi, sklerose, rygsmerte mv. blandt deres frivillige medarbejdere.

Figur 7: Typer handicap blandt de frivillige

Det er umiddelbart positivt overraskende, at der er udviklingshæmmede/hjerneskadede blandt de frivillige i 9 sociale caféer og 3 besøgstjenester. Udviklingshæmmede ligger ifølge SFIs undersøgelse (Olsen, 2000) lavt i danskernes holdningshierarki, og en del udviklingshæmmede lever i relativt beskyttede miljøer i form af særligt tilrettelagte bo- og aktivitetstilbud, beskyttet beskæftigelse osv. På grund af formuleringen af svarkategorien er det vanskeligt præcist at afgøre, i hvilket omfang der er tale om udviklingshæmmede i den betydning, som almindeligvis anvendes inden for handicapområdet (mennesker med fysisk og psykisk nedsat funktionsevne, diverse diagnoser som Downs Syndrom m.fl.). Det er således meget sandsynligt, at en vis del af de personer, som respondenterne angiver som udviklingshæmmede/hjerneskadede, snarere kan betegnes som fx sen-hjerneskadede, alkoholmente m.fl.

Som nævnt er der klart flest af de lokale tilbud, som angiver, at der er 'bevægelseshandicappede i øvrigt' blandt deres frivillige medarbejdere. Kategorien 'bevægelseshandicappede i øvrigt' dækker formentlig over en bred variation af funktionsnedsættelser, fx ben- og arm-amputerede, gigtramte, skleroseramte m.fl., men den indeholder formentlig samtidig en række mindre og primært aldersbetingede fysiske svækkelser, som fx dårlig ryg, gangbesvær mv. I det lys er det ikke overraskende, at denne gruppe er så relativt godt repræsenteret.

At der kun er 5 besøgstjenester og 3 sociale caféer, der har kørestolsbrugere tilknyttet som frivillige, er imidlertid lidt overraskende. Problemer med den fysiske tilgængelighed (ringe adgangsforhold, toilet etc.) spiller formentlig en helt afgørende rolle i de sociale caféer, hvilket behandles yderligere senere i dette kapitel.

Interessen i at få frivillige medarbejdere med handicap

Som det er fremgået tidligere i dette kapitel, angiver ca. 17 pct. af besøgstjenesterne og 44 pct. af de sociale caféer, at der er handicappede blandt deres frivillige medarbejdere. Der er tydeligvis tale om en meget ujævn fordeling på forskellige handicap typer, fx har meget få af de lokale tilbud spastisk lammede og kørestolsbrugere blandt deres frivillige, mens der er ganske mange, som har frivillige med 'øvrige bevægelseshandicap'.

Med henblik på en diskussion af, hvorvidt de frivillige sociale organisationers lokale tilbud besidder et potentiale i bestræbelserne på at bekæmpe social isolation blandt handicappede, bad vi tilbudene svare på følgende spørgsmål: Ønsker I at få (flere) frivillige medarbejdere der er handicappede? Spørgsmålets formulering giver naturligvis anledning til den samme type tolkningsproblemer, som vi fandt i forbindelse med opgørelsen af handicappedes repræsentation blandt de frivillige, men besvarelsenerne giver trods alt et vist fingerpeg om den generelle indstilling over for (flere) handicappede blandt de frivillige medarbejdere.

Tabel 6 viser, at der både blandt hovedparten af besøgstjenesterne og de sociale caféer er en umiddelbart positiv indstilling til at få flere frivillige med handicap. For begge typer tilbuds vedkommende angiver ca. 60 pct., at de gerne vil have flere frivillige medarbejdere, der er handicappede.

Tabel 6: Ønsker I at få flere frivillige medarbejdere, der er handicappede?

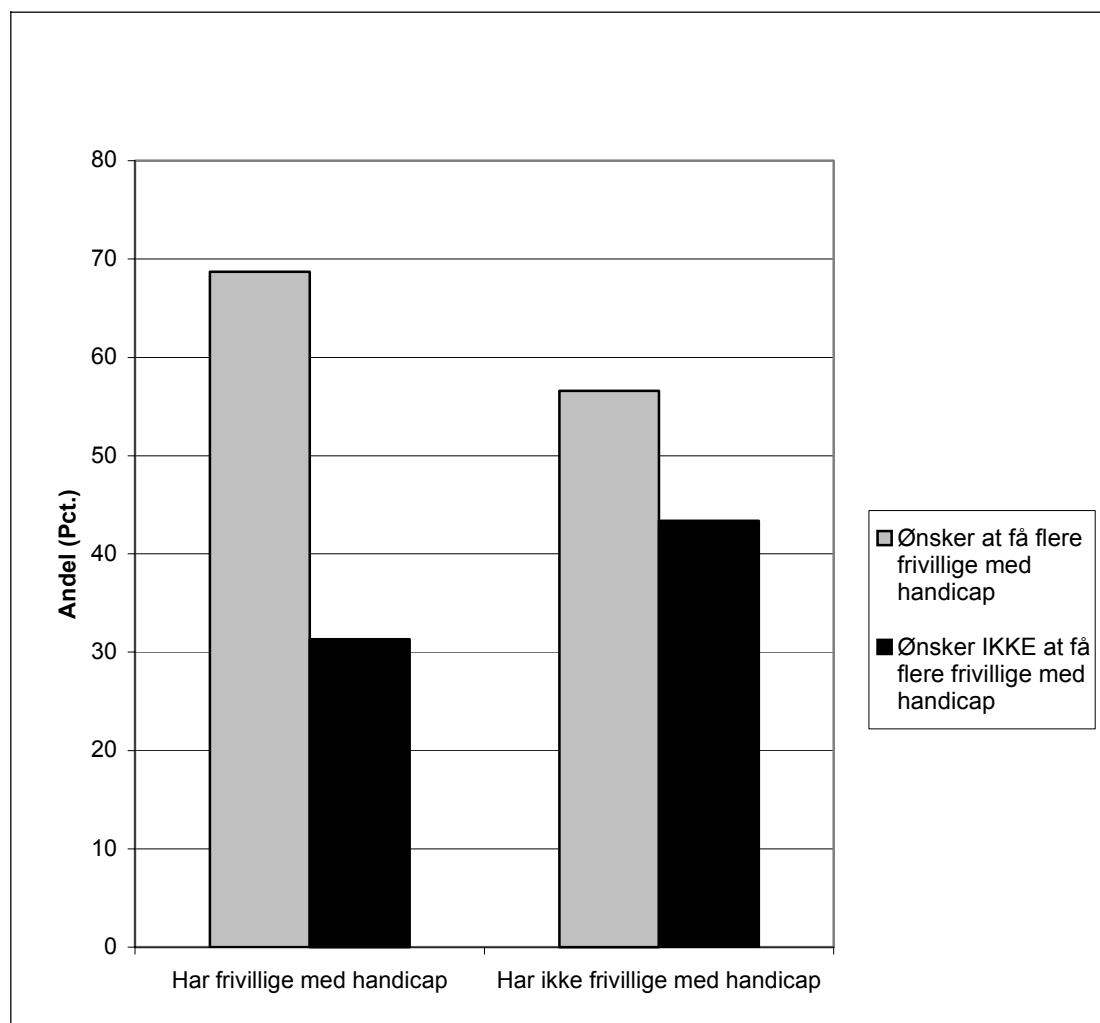
	Besøgstjenester		Social caféer		Total	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Ja	95	59,0	40	63,5	135	60,3
Nej	66	41,0	23	36,5	89	39,7

N: 224 (bt: 161 sc: 63)

Som det fremgår af nedenstående Figur 8 synes der at være en vis sammenhæng mellem, om der allerede er frivillige med handicap tilknyttet og ønsket om at få flere frivillige med handicap. Næsten 70 pct. af de lokale tilbud, som allerede har frivillige med handicap, angiver, at de gerne vil have flere handicappede frivillige medarbejdere. Dette er kun tilfældet for ca. 57 pct. af dem, som ikke har nogle handicappede blandt deres frivillige. Dette resultat ligger ligeledes i forlængelse af SFIs undersøgelse af danskernes holdninger til handicappede (Olsen, 2000), hvori det blandt andet konkluderes, at mennesker med personlige relationer til handicappede generelt har langt mere positive holdninger til handicappede generelt – også til andre handicapgrupper end dem, de har personlige relationer til.

Baggrunden for sammenhængen mellem det, at aktiviteten allerede har frivillige med handicap og ønsket om at få flere, kan være forskellig. En af de oplagte er umiddelbart, at et godt kendskab til handicappede synes at kunne medvirke til at aflive forestillinger om, hvor vanskeligt det rent faktisk vil være at integrere flere handicappede i gruppen af frivillige. De lokale tilbud, som har konkrete erfaringer med handicappede blandt deres frivillige, har så at sige fået blik for, at handicappede også kan repræsentere en ressource i det frivillige sociale arbejde.

Figur 8: Indstilling til at få flere frivillige med handicap

N: 219

Der ingen nævneværdig forskel mellem sociale caféer og besøgstjenester, men der er en vis sammenhæng mellem, hvorvidt der er lønnede ansatte i aktiviteten og ønsket om at få flere frivillige med handicap. Som nævnt tidligere, er der relativt få besøgstjenester, som overhovedet har lønnede ansatte (14 pct.), og der er typisk kun tale én ansat pr. besøgstjeneste. Men undersøgelsen indikerer, at tilstedeværelsen af lønnede medarbejder har en ganske stor indflydelse på, hvorvidt besøgstjenesten ønsker flere frivillige med handicap. Ca. 71 pct. af de besøgstjenester, som har lønnede ansatte, ønsker at få flere frivillige med handicap mod blot 55 pct. af dem uden lønnede ansatte. Blandt de sociale caféer, hvor langt hovedparten har lønnede ansatte, er der ingen forskel i denne sammenhæng.

Sammenhængen mellem tilstedeværelsen af lønnede medarbejdere og ønsket om flere frivillige med handicap (blandt besøgstjenesterne) antyder, at det administrative overskud og den lidt højere professionalisering tilsyneladende gør det mere attraktivt at rekruttere frivillige med handicap. Besøgstjenester uden lønnede ansatte er formentlig mere

tilbøjelige til at anse integrationen af frivillige med handicap som en uoverkommelig byrde. Handicappede blandt de frivillige anses måske i mindre grad som en ressource i det sociale arbejde, men derimod mere som en ny og krævende del af brugergruppen.

Af de 15 tilbud, der har eksisteret mindre end 4 år (og som har besvaret spørgsmålet om, hvorvidt de ønsker flere frivillige med handicap) er det kun en enkelt, som angiver, at de *ikke* ønsker at få flere handicappede blandt deres frivillige. Blandt de nyetablerede tilbud er der med andre ord en meget positiv indstilling over for at få frivillige med handicap. I de øvrige 'aldersgrupper' er der ikke væsentlige forskelle. En del af baggrunden for de nyetablerede tilbuds meget positive indstilling kan måske forklares med, at en del af disse tilbud generelt har brug for nye frivillige samt at der måske er tale om en mindre 'traditionsbundet' og mere åben kultur.

Endelig kan det nævnes, at de lokale tilbud, som har mange frivillige tilknyttet, er mindre tilbøjelige til at ønske flere frivillige med handicap. Ca. 56 pct. af de lokale tilbud, som har flere end 40 frivillige, angiver, at de *ikke* ønsker (flere) handicappede blandt deres frivillige. Dette er en del flere end gennemsnittet, som er ca. 40 pct.

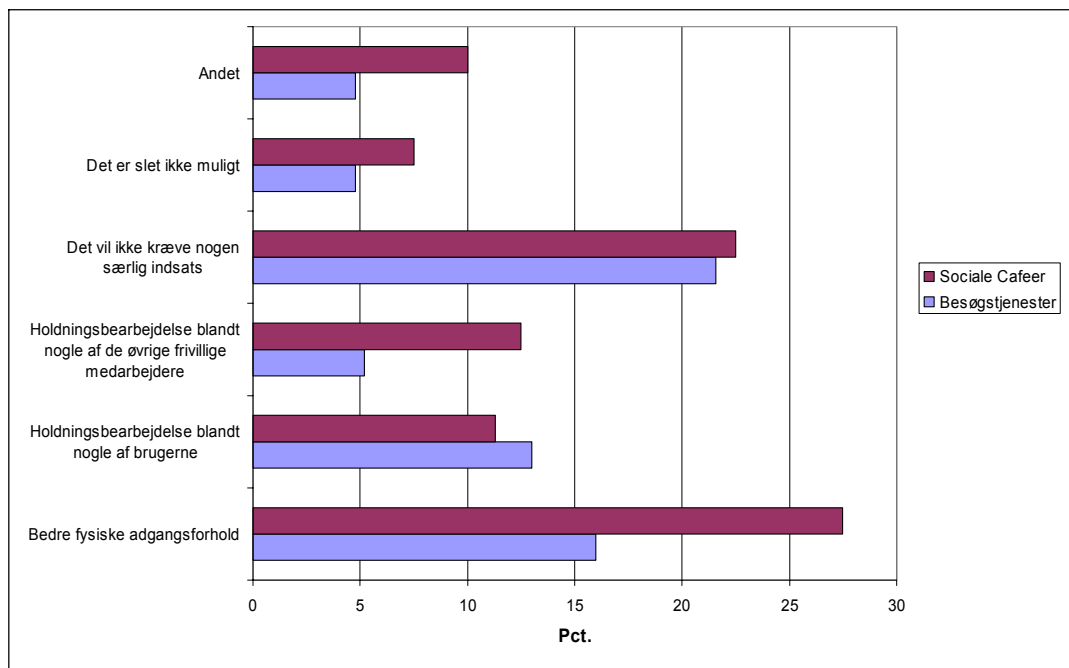
Frivillige og tilgængelighed

Tilgængelighed er et helt afgørende element i dansk handicappolitik. Fokus er ofte primært rettet mod den fysiske tilgængelighed i byen, på stranden, i bygninger osv., men for en række handicapgrupper er den sociale og kommunikative tilgængelighed mindst lige så afgørende. Tilgængelighed er en helt afgørende forudsætning for ligestilling og integration af handicappede – uden muligheder for at bevæge sig rimeligt ubesværet i det offentlige rum, uden tilpasset kommunikation og information og uden tolerance og åbenhed, har handicappede ringe mulighed for at leve en tilværelse på lige fod med øvrige borgere.

Som nævnt i rapportens indledning kan en ringe fysisk, kommunikativ eller social tilgængelighed i mange tilfælde ses som en væsentlig medvirkende årsag til social isolation blandt handicappede. Den fysiske indretning og holdningen i det omgivende samfund kan så at sige være en medvirkende årsag til social isolation blandt nogle handicappede.

I det lys har vi bedt respondenterne angive, hvad de vurderer, der vil være behov for, hvis der skulle være flere handicappede blandt de frivillige.

Figur 9: Behov, hvis der skal være flere frivillige med handicap

Godt 20 pct. af såvel besøgstjenester som sociale caféer angiver, at det ikke vil kræve nogen særlig indsats, hvis der skulle være flere handicappede blandt de frivillige. Tilsvarende er der blot ca. 5 pct., som angiver, at det slet ikke er muligt.

Ca. 12 pct. af de sociale caféer og 5 pct. af besøgstjenesterne angiver, at der vil være behov for en holdningsbearbejdelse blandt de øvrige frivillige medarbejdere. Baggrunden for denne vurdering blandt de sociale caféer er formentlig overvejende, at en vis del af de frivillige i disse tilbud tillige kan siges at være en del af den klassiske målgruppe (misbrugere, hjemløse m.fl.). I de kvalitative interview er der således flere af respondenterne, som har anført, at tolerancen blandt disse grupper nogle gange kan være meget begrænset – både i forhold til etniske minoriteter og til visse handicappegrupper. På den baggrund er det ikke overraskende, at nogenlunde samme andel af de sociale caféer angiver, at der vil være behov for holdningsbearbejdelse blandt nogle af brugerne, hvis der skal være handicappede blandt de frivillige.

Besvarelserne viser tydeligt, at der især blandt de sociale caféer er problemer med den fysiske tilgængelighed. Godt 27 pct. af de sociale caféer angiver således, at der er behov for forbedring af de fysiske adgangsforhold. I et af undersøgelsens kvalitative interview fortæller en stedfortræder fra en social café bl.a., at der pt. ikke er plads nok til en kørestol i hverken cafélokalet eller køkkenet. Adgangsforholdene fra gaden er ligeledes mangelfulde, men caféen har søgt kommunen om støtte til etablering af en rampe:

”Det er vigtigt at få den lavet, så vi kan trække kørestolsbrugere ind. For vi har store handicapinstitutioner i området” (Stedfortræder, social café).

Sammenfattende kan man sige, at der findes mennesker med handicap blandt de frivillige i besøgstjenester og sociale caféer. Især i besøgstjenesterne er der dog tale om en

væsentlig underrepræsentation sammenholdt med handicappedes andel af den samlede befolkning. Ca. 60 pct. af de sociale tilbud er positive over for at få (flere) handicappede blandt de frivillige. Men der synes samtidig at være en tendens til, at de tilbud, som i forvejen har handicappede blandt deres frivillige, er mest positive over for at få (flere) frivillige med handicap. Den fysiske tilgængelighed er en væsentlig barrierer for at få flere frivillige med handicap i de sociale caféer, men i begge typer tilbud er der tilsyneladende også behov for holdningsbearbejdelse blandt såvel frivillige som brugere.

De lokale tilbuds målgrupper og brugergrupper

Som nævnt indledningsvis i dette kapitel kan man pege på to integrative potentialer ved besøgstjenester og sociale caféer: Via rollen som frivillig og via benyttelsen af tilbudene som bruger. I det følgende belyses de lokale tilbuds målgrupper og brugergrupper, herunder især hvorvidt der er handicappede blandt brugerne samt tilbudene vurdering af, hvilke typer handicappede, de umiddelbart mener, vil kunne benytte deres tilbud.

Antal brugere

Der er som nævnt tidligere en række afgørende forskelle mellem sociale caféer og besøgstjenester. En af disse forskelle er det antal brugere, som den enkelte frivillige kan 'betjene'. Selvom der, som vist tidligere, samlet set er betydeligt flere frivillige i besøgstjenesterne, er der relativt få brugere pr. frivillig – i mange tilfælde har den enkelte frivillige kun kontakt til en enkelt bruger/besøgsmottager. I de sociale caféer derimod, vil den enkelte frivillige typisk have kontakt til et meget stort antal brugere/gæster.

Tabel 7 herunder viser, hvor mange brugere, som respondenterne vurderer har benyttet tilbudet inden for den seneste måned. Det bør bemærkes, at der især blandt besøgstjenesterne er tale om en relativt lav svarprocent på dette spørgsmål, hvilket naturligtvis betyder, at opgørelsen bør tolkes med en vis forsigtighed. Ikke overraskende er det imidlertid tydeligt, at det gennemsnitlige antal brugere pr. måned i de sociale caféer er betydeligt højere end blandt besøgstjenesterne. Blandt besøgstjenesterne er der den samme skæve kønsfordeling i brugergruppen, som vi så i forbindelse med frivilligruppen. Blot 17 pct. af det samlede antal brugere i besøgstjenesterne er mænd. I de sociale caféer er der derimod hele 65 pct. af brugerne, som er mænd. Der er i gennemsnit 241 mænd og 125 kvinder i de sociale caféer, som har besvaret spørgsmålet. Blandt besøgstjenesterne er der blot ca. 4 mænd og ca. 21 kvinder i gennemsnit pr. besøgstjeneste. Det samlede antal brugere i de sociale caféer skønnes af respondenterne at være 27.543 mod blot 3.841 blandt besøgstjenesterne.

Tabel 7: Antal brugere den seneste måned

	Besøgstjenester			Sociale caféer			I alt
	Antal brugere	Gennemsnit pr tilbud	Højeste antal	Antal brugere	Gennemsnit pr. tilbud	Højeste antal	Antal brugere
Mænd	668	4,4	130	18131	241,7	2200	18799
Kvinder	3173	21,0	204	9412	125,5	1500	12585
I alt	3841	25,4	260	27543	367,2	2670	31384

N: 226 (bt 151 sc 75)

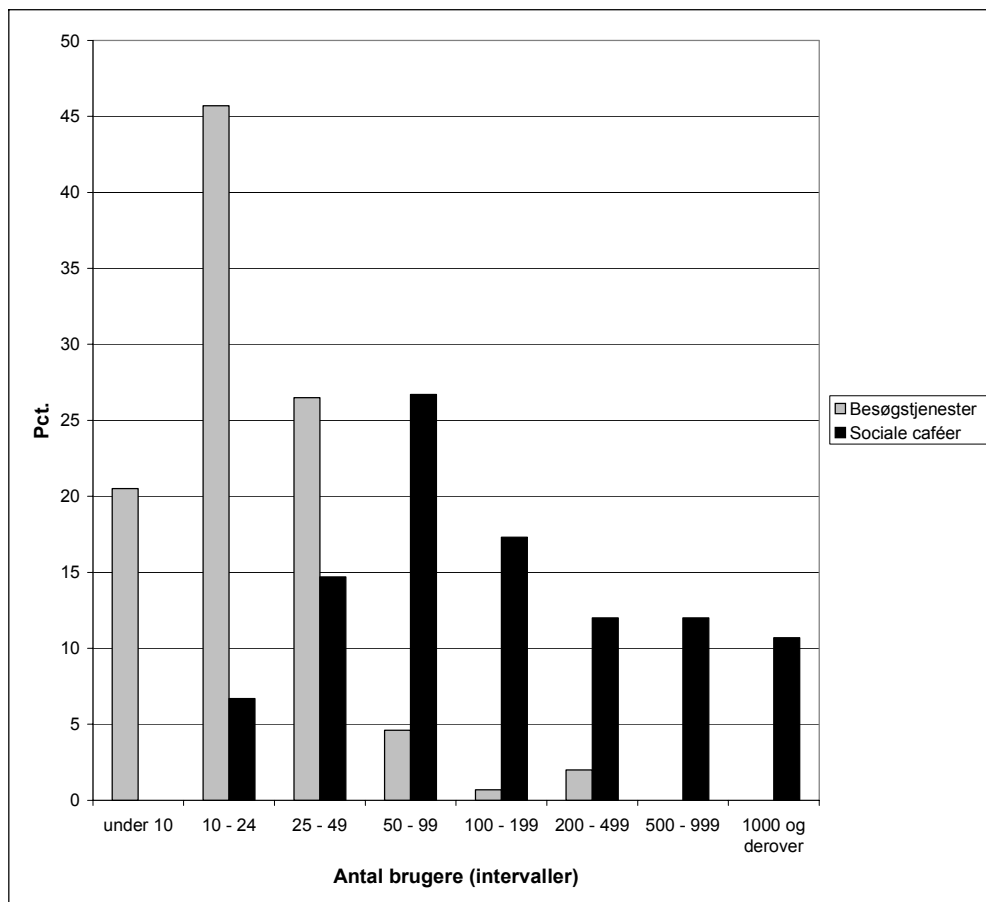
Den skæve kønsfordeling blandt brugerne er i overensstemmelse med det forventelige. Blandt de sociale caféers klassiske målgrupper (socialt udstødte, hjemløse, misbrugere m.fl.) forventes mænd almindeligvis at være klart overrepræsenterede. Der er som nævnt tidligere en klar overvægt af kvinder blandt de frivillige i de sociale caféer (76 pct. kvinder). I de sociale caféer er det således – ganske som så mange andre steder i den sociale sektor – i vidt omfang kvinder, der yder omsorg og støtte til mænd.

I besøgstjenesterne er der langt bedre overensstemmelse mellem kønsfordelingen i frivilligruppen og i brugergruppen – der er i begge grupper tale om en ganske betydelig overvægt af kvinder. Baggrunden for at hele 83 pct. af brugerne i besøgstjenesterne er kvinder, er formentlig en kombination af følgende forhold: For det første vil ældre kvinder måske være mere tilbøjelige til at søge denne mere 'intime' form for løsning på oplevelsen af social isolation. Mænd vil måske i højere grad være tilbøjelige til at søge diverse mere kollektive sammenhænge (fx det lokale værtshus, dartklubben eller den sociale café etc.). For det andet spiller det formentlig ikke en uvæsentlig rolle, at langt størstedelen af de frivillige i besøgstjenesterne er kvinder. I lyset af den relativt intime en-til-en-kontakt, som besøgstjenesternes tilbud repræsenterer, vil nogle mænd måske foretrække en besøgsven af samme køn. Endelig kan indstillingen blandt nogle af de frivillige i besøgstjenesterne – der jo helt overvejende er kvinder – også spille en rolle. Som en af respondenterne i de kvalitative interview udtrykker det:

"Vi har flest damer [som besøgsvenner, red.], og de vil ikke ret gerne besøge en herre, der bor alene i eget hjem. Det har jeg erfaring for"(Besøgstjeneste, besøgsleder).

Det gennemsnitlige antal brugere i henholdsvis caféer og besøgstjenester dækker over visse variationer. I Figur 10 er besøgstjenesterne og de sociale caféer fordelt efter hvor mange brugere, de har haft inden for den seneste måned, og det er her tydeligt, at stort set alle besøgstjenester har haft mindre end 100 brugere inden for den seneste måned. I de sociale caféer derimod har ca. halvdelen haft mere end 100 brugere. Visse sociale caféer har endog ganske mange brugere månedligt – 8 angiver således, at de har haft mere end 1.000 enkeltpersoner, som har benyttet tilbudet inden for den seneste måned.

Figur 10: Antal brugere i intervaller

N: 226 (bt 151 sc 75)

Målgrupper

I Tabel 8 herunder fremgår hvilke grupper, som er beskrevet som (en del af) de lokale tilbuds målgrupper. Der er med andre ord tale om en opgørelse af hvilke persongrupper, der er indskrevet i tilbudenens formelle formålsbeskrivelse – ikke af hvilke grupper, som rent faktisk benytter tilbudene.

Tabel 8: De lokale tilbuds målgrupper

	Besøgstjenester		Sociale Cafeer	
	Antal	Pct.	Antal	Pct
Ældre/folkepensionister	211	91,3	35	43,7
Arbejdsløse/bistandsmodtagere	23	10,0	43	53,8
Hjemløse/socialt udstødte	16	6,9	62	77,5
Fysisk handicappede	102	44,2	14	17,5
Udviklingshæmmede	19	8,2	15	18,8
Misbrugere	11	4,8	60	75,0
Flygtninge, indvandrere	33	14,3	27	33,8
Enlige forsørgere	22	9,5	24	30,0
Sindslidende	45	19,5	47	58,8
Andre	34	14,7	22	27,5

Ikke overraskende angiver hele 91 pct. af besøgstjenesterne, at ældre/folkepensionister er beskrevet som en del af målgruppen. Som nævnt er besøgstjenester historisk set et tilbud, der er etableret med henblik på at bekæmpe ensomhed blandt ældre, og baggrunden for, at det ikke er alle besøgstjenester, som angiver ældre/folkepensionister som en del af målgruppen er formentlig primært begrundet i, at nogle respondenter har undladt at besvare spørgsmålet.

I Dansk Røde Kors' pjece "Bliv besøgsven" er handicappede eksplicit anført som en del af besøgstjenesternes målgruppe.: *"Hvis man er syg, handicappet, mangler kræfter eller har personlige problemer kan det være svært selv at skabe sig eller fastholde et netværk. Dansk Røde Kors' besøgstjeneste formidler besøg til ensomme eller isolerede mennesker, der har brug for kontakt med omverdenen, men har svært ved selv at komme ud blandt andre".* På den baggrund er det ikke overraskende at ca. 45 pct. af besøgstjenesterne angiver at fysisk handicappede er beskrevet som en del af målgruppen – faktisk kunne man forvente, at der var tale om en lidt større andel. Det er imidlertid påfaldende, at udviklingshæmmede kun angives som en del af den beskrevne målgruppe i ca. 8 pct. af besøgstjenesterne. Udviklingshæmmede opfattes tydeligvis ikke som en gruppe handicappede, der falder ind under tjenesternes målgruppedefinition.

De sociale caféers målgrupper er noget anderledes sammensat. De dominerende målgrupper er henholdsvis hjemløse/socialt udstødte og misbrugere, som ca. 75 pct. af caféerne angiver som deres målgruppe. Ca. 19 pct. af caféerne angiver, at udviklingshæmmede er en del af målgruppen, hvilket umiddelbart er overraskende. Nogle af de utilsigtede omkostninger ved de seneste årtiers integrations- og normaliseringsstrategi på handicapområdet (eksempelvis stigende misbrugsproblemer blandt udviklingshæmmede og psykiatriske problemer) er således tilsyneladende blevet opfanget i en del sociale caféer. I den forstand kan man sige, at der næppe er tale om, at udviklingshæmmede (som samlet gruppe) udgør en egentlig målgruppe, men at der snarere er tale om en mere afgrænset gruppe blandt udviklingshæmmede med alvorlige sociale og psykiske problemer.

Faktiske brugergrupper

Det er imidlertid langt fra sjældent, at der er uoverensstemmelser mellem de formelt definerede målgrupper for en given social indsats og de rent faktiske brugergrupper. I visse tilfælde viser det sig fx, at den målgruppe, som et givent tilbud er rettet mod, kun i ringe grad efterspørger tilbudet. I andre tilfælde (formentlig meget oftere) viser det sig at, et tilbud som egentligt var tiltænkt én målgruppe også benyttes af andre målgrupper. Det er således sandsynligt, at fx handicappede rent faktisk er brugere af besøgstjenester og sociale caféer, uanset at de ikke optræder som en del af den formelle målgruppedefinition for de enkelte tilbud.

Som det fremgår af Tabel 9 herunder, er der langt fra fuld overensstemmelse mellem målgruppedefinition og de faktiske brugergrupper. Blandt besøgstjenesterne var der eksempelvis ca. 14 pct., som angav at flygtninge/indvandrere er en del af deres målgruppe, men der er blot ca. 6 pct., som rent faktisk har denne gruppe blandt deres brugere.

Tabel 9: Tilbudenes faktiske brugergrupper

	Besøgstjeneste		Social café	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Ældre/folkepensionister?	207	89,6	49	61,3
Arbejdsløse/bistandsmodtagere?	13	5,6	56	70,0
Hjemløse/socialt udstødte?	11	4,8	65	81,3
Fysisk handicappede?	98	42,4	29	36,3
Udviklingshæmmede?	17	7,4	29	36,3
Misbrugere?	11	4,8	65	81,3
Flygtninge, indvandrere?	14	6,1	38	47,5
Enlige forsørgere?	11	4,8	29	36,3
Sindslidende?	41	17,7	59	73,8
Andre?	29	12,6	17	21,3

Der er som nævnt ca. 45 pct. af besøgstjenesterne som har fysisk handicappede som målgruppe. Nogenlunde samme andel angiver, at der er fysisk handicappede blandt deres faktiske brugergrupper. Blandt de sociale caféer var der ca. 18 pct. som angav, at der er mennesker med fysiske handicap blandt deres brugere, men der er ca. 36 pct. som angiver, at der er fysisk handicappede blandt de faktiske brugere. Langt hovedparten af de besøgstjenester og sociale caféer, som angiver, at de har fysisk handicappede som deres målgruppe angiver samtidigt, at de også har fysisk handicappede blandt deres faktiske brugere.

Der er ca. en tredjedel af de sociale caféer, som angiver, at der er udviklingshæmmede blandt deres faktiske brugere, hvilket er en del flere end den andel, som angav at udviklingshæmmede er en del af målgruppen.

Hvis et lokalt tilbud således har angivet, at de har handicappede (udviklingshæmmede eller fysisk handicappede) som en del af deres målgruppe, er der således meget stor sandsynlighed for, at de også rent faktisk har handicappede blandt deres brugere. I hvilket omfang denne sammenhæng skyldes en form for 'efterrationalisering', hvor angivelsen af målgrupper sker med udgangspunkt i den faktiske brugergruppe, er vanskeligt at vurdere.

Samlet kan man således sige, at handicappede er repræsenterede i denne type frivillige tilbud. Blandt besøgstjenesterne er det især mennesker med fysiske handicap, som er tænkt ind som en del af målgruppen (ca. 45 pct.), mens der i caféerne er nogenlunde lige mange fysisk handicappede som udviklingshæmmede blandt målgrupperne (ca. 18 pct. hver). I besøgstjenesterne er der ikke nogen nævneværdig forskel på den andel, som angiver, at der er henholdsvis fysisk handicappede og udviklingshæmmede i målgruppen og den andel, som angiver at disse grupper også er repræsenterede i den faktiske brugergruppe. Man kan sige, at der er overensstemmelse mellem målgruppedefinition og faktiske brugergrupper i besøgstjenesterne. Derimod finder vi, at der generelt er væsentlig flere caféer, som har handicappede blandt deres faktiske brugere end caféer, som har defineret handicappede som en del af målgruppen.

Handicappede blandt brugerne

Som det fremgår af Tabel 10 angiver ca. $\frac{3}{4}$ af såvel besøgstjenester som sociale caféer, at der er handicappede blandt deres brugere. Der er i spørgeskemaet ikke anvendt noget aldersinterval for brugerne, men det må forventes, at en ganske betydelig del af besøgstjenesterne udelukkende har brugere med diverse former for aldersbetingede handicap. Som det vil fremgå senere i dette afsnit, er der en meget stor andel af besøgstjenesterne, som angiver, at de har fx blinde/meget svagtseende og kørestolsbrugere blandt deres brugere, hvilket kan underbygge en sådan formodning. At der er en tilsvarende høj andel af de sociale caféer, som angiver, at der er handicappede blandt brugerne, kan imidlertid næppe forklares med aldersbetingede handicap. En meget væsentlig forklaring er, at der samlet set er betydeligt flere brugere i de sociale caféer, hvilket i sig selv øger sandsynligheden for, at der er handicappede blandt brugerne.

Tabel 10: Tilbud, som angiver at der er handicappede blandt brugerne

	Besøgstjeneste		Social café	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Ja	148	73,3	58	75,3
Nej	54	26,7	19	24,7

N: 279 (bt: 202 sc: 77)

Som nævnt i forbindelse med opgørelsen af handicappede blandt de frivillige medarbejdere er betegnelsen 'handicappede' bred og upræcis. Det er således vanskeligt præcist at afgøre, hvilken afgrænsning af "handicappede" respondenterne har taget udgangspunkt i. Der var i forbindelse med spørgsmålene i skemaet anført, at der med 'handicappede' både menes fysisk handicappede og udviklingshæmmede, men *ikke* sindslidende. Trods denne begrænsede præcisering er det imidlertid sandsynligt, at nogle respondenter alligevel har medtaget personer, som de opfatter som 'socialt handicappede' (visse misbrugere, hjemløs m.fl.). Omvendt er der tilsyneladende også en tendens til, at nogle få respondenter, især blandt besøgstjenesterne, har en noget mere snæver definition af handicappede. Således er der fx 10 besøgstjenester som både svarer nej til spørgsmålet om, hvorvidt der er handicappede blandt deres brugere og angiver, at der er kørestolsbruger blandt deres brugere (se opgørelsen senere). Selvom der naturligvis kan være tale om simple fejl i forbindelse med besvarelsen, indikerer det at nogle besøgstjenester ikke opfatter en alderssvækket besøgsmodtager i kørestol som handicappet. Opgørelsen af det samlede antal handicappede blandt de lokale tilbuds brugere skal således tages med nogen forbehold. Samlet finder vi dog, at resultaterne har den fornødne pålidelighed til at give et fingerpeg om andelen af de lokale tilbud, som har handicappede blandt deres brugere.

I Tabel 11 herunder er en opgørelsen af, hvor mange handicappede, der er blandt brugerne af henholdsvis besøgstjenester og sociale caféer. På linje med ovenstående bør opgørelsen fortolkes med en vis forsigtighed, men overordnet synes kønsfordelingen blandt de handicappede brugere at være en anelse mindre skæv, end det er tilfældet i den samlede brugergruppe for de to typer tilbud. Andelen af mænd blandt de handicappede brugere i besøgstjenesterne er lidt højere end i den samlede brugergruppe (godt 22 pct. mod 17 i den samlede brugergruppe). I de sociale caféer er der omvendt lidt flere kvinder

blandt de handicappede brugere end i den samlede brugergruppe (knap 42 pct. mod 35 i den samlede brugergruppe).

Det gennemsnitlige antal handicappede brugerne i de besøgstjenester, som har besvaret spørgsmålet, er ca. 8, mens det er ca. 10 i de sociale caféer. Blandt de tilbud, som har handicappede blandt deres brugere, er der således et relativt stort antal personer – især blandt besøgstjenesterne, hvor det samlede antal brugere er væsentligt mindre end i caféerne. Enkelte besøgstjenester har ganske mange handicappede blandt deres brugere (55 personer).

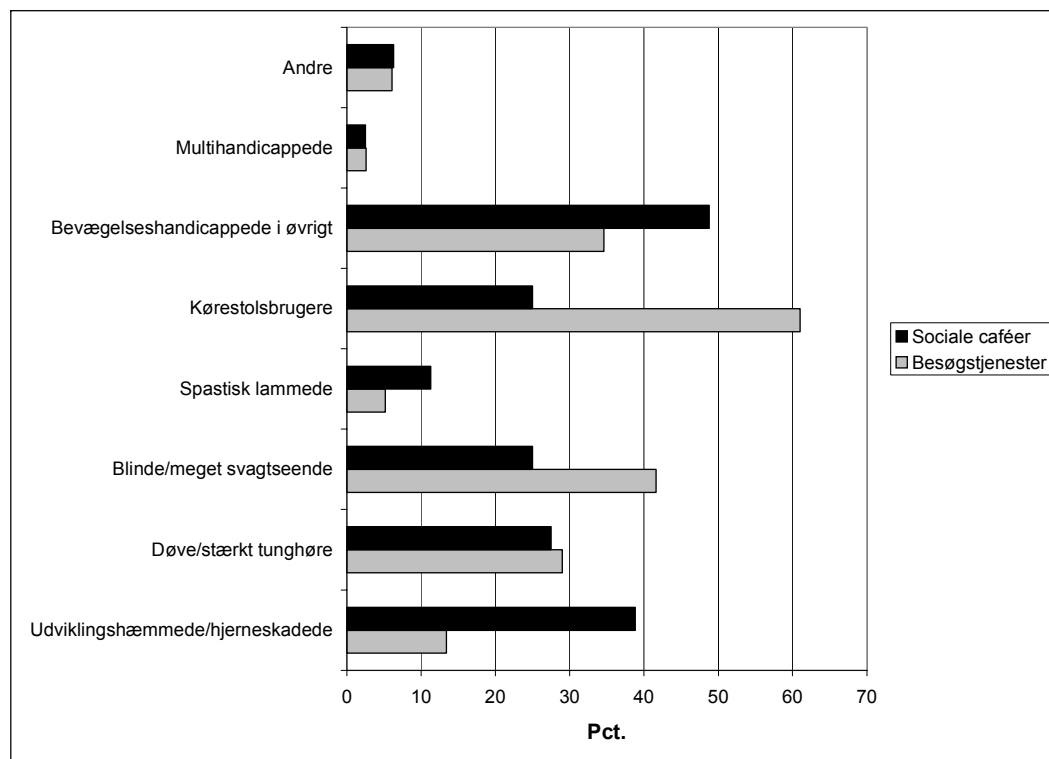
Tabel 11: Antal handicappede blandt brugerne

	Besøgstjeneste		Social café	
	Antal personer	Pct.	Antal	Pct.
Mænd	237	22,6	315	58,2
Kvinder	811	77,4	226	41,8
I alt	1048	100,0	541	100,0

N: 184 (bt: 132 Sc: 52)

I nedenstående Figur 11 fremgår den andel af henholdsvis besøgstjenester og sociale caféer, som angiver, at de forskellige handicapgrupper findes blandt deres brugere. Opgørelsen viser et mønster som på mange måder er sammenligneligt med opgørelsen af handicappede blandt de frivillige medarbejdere.

Figur 11: Typer handicap blandt brugerne

På linje med opgørelsen vedrørende handicappede blandt de frivillige er der således en relativt stor andel af såvel besøgstjenesterne som de sociale caféer, der angiver, at der er 'bevægelseshandicappede i øvrigt' blandt brugerne. Der er ligeledes relativt få af tilbudene, som angiver, at der er spastisk lammede eller 'multihandicappede' blandt brugerne. Endelig er det karakteristisk at en relativt stor andel af de sociale caféer angiver, at der er udviklingshæmmede blandt deres brugere.

Der er imidlertid også en række forskelle mellem de handicapgrupper, som er repræsenterede i henholdsvis frivilligruppen og brugergruppen. Blandt de frivillige medarbejdere var der således ganske få besøgstjenester og sociale caféer, der angav, at der var kørestolsbrugere blandt deres frivillige. Dette er ikke tilfældet i forbindelse med brugergruppen, hvor hele 61 pct. af besøgstjenesterne og 25 pct. af de sociale caféer angiver, at der er kørestolsbrugere blandt deres brugere. Nogenlunde samme forskel finder vi i forbindelse med andelen som angiver, at der er blinde/meget svagtseende og døve/meget tunghøre hvilket er en relativt stor andel af begge typer tilbud ligeledes angiver er blandt deres brugere.

Det ser således ud til, at det er betydeligt mere udbredt, at handicappede optræder som *modtagere* af caféerne og besøgstjenesternes tilbud end som en del af den frivilligruppe, som udgør arbejdskraften i tilbudene.

Barrierer for handicappede brugere.

Tilstedeværelsen af handicappede blandt brugerne af sociale caféer og besøgstjenester kan som nævnt tidligere både tolkes positivt og negativt. I et tilgængelighedsperspektiv er det imidlertid entydigt negativt, hvis nogle handicappede – alene på grund af deres funktionsnedsættelse – ikke har adgang til benyttelse af generelle tilbud på lige fod med alle andre borgere. Såfremt handicappede rammes af ensomhed, af misbrugsproblemer, hjemløshed osv. er det således afgørende, at de som udgangspunkt har præcis de samme muligheder for at søge omsorg og støtte, som alle andre borgere i samme situation.

På den baggrund var der i spørgeskemaet et spørgsmål med følgende formulering: "Hvilke handicappede mener I ikke vil kunne benytte jeres aktivitet?" Respondenternes besvarelser fremgår af Tabel 12 og viser umiddelbart, at ganske mange af såvel besøgstjenesterne som de sociale caféer ikke er tilgængelige for alle handicappede.

Tabel 12: Handicappede, som ikke kan benytte tilbudet

	Besøgstjeneste		Social café	
	Antal tilbud	Pct.	Antal tilbud	Pct.
Udviklingshæmmede/hjerneskedede	76	32,9	18	22,5
Døve/stærkt tunghøre	28	12,1	10	12,5
Blinde/meget svagtseende	9	3,9	9	11,3
Spastisk lammede	45	19,5	26	32,5
Kørestolsbrugere	10	4,3	33	41,3
Bevægelseshandicappede i øvrigt	13	5,6	7	8,8
Multihandicappede	73	31,6	40	50,0
Andre	15	6,5	3	3,8

Både blandt besøgstjenester og sociale caféer er det tydeligt, at en del af tilbudene finder, at handicappede med intellektuelle funktionsnedsettelse eller en meget anderledes fysisk fremtoning/udseende ikke kan benytte tilbudene. For udviklingshæmmede/hjerneskedede, spastisk lammede og for multihandicappede er det vurderingen i mellem en fjerdedel og halvdelen af de lokale tilbud, at disse handicappede ikke vil kunne benytte aktiviteten.

Det er naturligvis vanskeligt præcist at afgøre, hvad baggrunden for den negative vurdering af disse handicapgrupper er. At hele 22 pct. af de sociale caféer ikke mener, at udviklingshæmmede/hjerneskedede kan benytte aktiviteten kan umiddelbart undre – ikke mindst i lyset af den meget åbne og uforpligtende karakter, som caféerne typisk har. En væsentlig del af forklaringen skal formentlig findes i to forskellige hensyn. På den ene side er det opfattelsen i nogle caféer, at især udviklingshæmmede vil få det meget vanskeligt som bruger i de sociale caféer. Tolerancen blandt visse af brugerne vurderes at være meget begrænset. På den anden side er der tilsyneladende tale om et hensyn til de øvrige brugergrupper i de sociale caféer. I de kvalitative interview er vi stødt på den opfattelse, at udviklingshæmmede i caféen måske vil betyde, at nogle af caféernes øvrige brugergrupper (fx misbrugere) vil holde op med at komme der.

Det er imidlertid ikke kun blandt brugerne, at der kan være en begrænset tolerance i forhold til visse handicapgrupper. Også i relation til de frivillige (der jo i flere tilfælde selv er tidligere brugere) findes der en negativ indstilling til visse handicapgrupper. En frivillig i en social café beskriver problemstillingen på denne måde:

”Hvis vi kun holder os til de fysisk handicappede, så tror jeg ikke, der ville være nogle problemer. [...] Udviklingshæmmede tror jeg ikke ville være så godt [...] Så ville klientellet, som er her, enten flygte eller et eller andet. Der er tit problemer nok endda. [...] Hvis der bliver fyldt op med en masse udviklingshæmmede i væsentlig grad, så ville jeg måske ikke bryde mig om at være der [...] Det er ikke fordi jeg har noget imod dem, men jeg vil gerne have en hvis intelligens tilstede [...] Så længe de har hovedet med sig, så er jeg ligeglad med, om de har brækket arm eller hvad de har” (frivillig, social café).

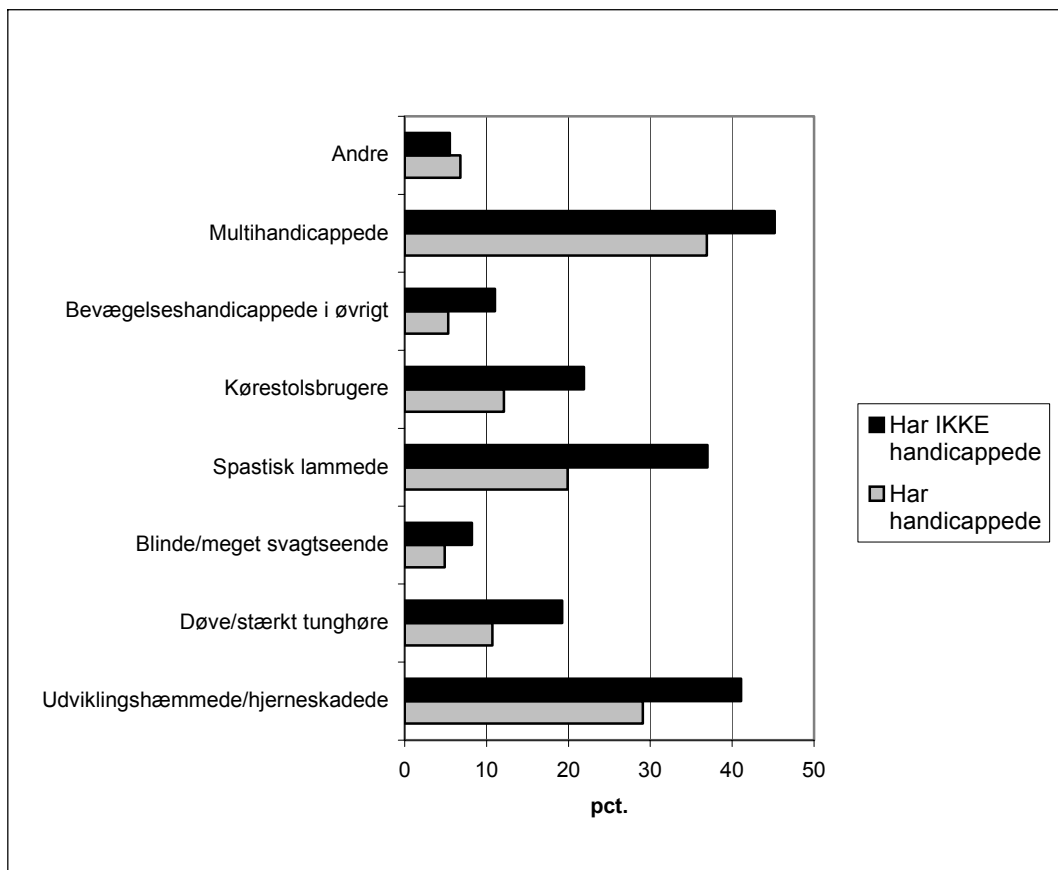
Som det fremgår, finder vi således tilsyneladende en relativt skarp skelnen mellem fysisk handicappede og udviklingshæmmede. På den baggrund kan det umiddelbart undre, at

knap 20 pct. af besøgstjenesterne og 32 pct. af de sociale caféer ikke mener, at spastisk lammede kan benytte tilbudet. Et bud på, hvorfor det forholder sig sådan, kunne være, at kendskabet til karakteren og betydningen af spastikeres funktionsnedsættelse er meget begrænset. Der er muligvis en tendens til, at opfatte spastisk lammelse som en intellektuel funktionsnedsættelse på linje med udviklingshæmning. Mens de omtalte hensyn - til den handicappede selv og til den øvrige brugergruppe – kan spille en rolle i de sociale caféer, er det vanskeligt at forestille sig, at spastikere ikke skulle kunne benytte besøgstjenesternes tilbud på lige fod med andre.

Som det ligeledes fremgår af Tabel 12 angiver blot 4 pct. af besøgstjenesterne, men hele 41 pct. af de sociale caféer, at kørestolsbrugere ikke vil kunne benytte deres tilbud. Som det vil fremgå senere i dette afsnit skal denne forskel formentlig helt overvejende forklares med ringe fysiske adgangsforhold i en stor del af de sociale caféer.

Endelig er det påfaldende (jf. Tabel 12), at der er 12 pct. af de sociale caféer, der ikke mener, at blinde/meget svagtseende vil kunne benytte deres tilbud. Blinde er en handicapgruppe, der typisk har et begrænset støttebehov. Kravene til omverdenens tilpasning indskrænker sig almindeligvis også til relativt enkle, tekniske hjælpemidler. I og med at en helt afgørende del af indholdet i caféernes tilbud er samtale og anden socialt samvær, kan det undre, at så mange ikke finder, at blinde kan benytte tilbudene. Det samme er på mange måder tilfældet i relation til døve/stærkt tunghøres brug af tilbudene. Her angiver ca. 12 pct. af både besøgstjenesterne og de sociale caféer, at døve ikke kan benytte deres tilbud. Der kan naturligvis opstå kommunikationsproblemer mellem døve og hørende. De fleste døvfødte er tegnsprogsbrugere, men en del benytter samtidigt mundaflæsning. Blandt døvblevne er der formentlig færre egentlige tegnsprogsbrugere, men disse kan til gengæld ofte udtrykke sig mundtligt, og en del formår også mundaflæsning. Kernen i besøgstjenester og sociale caféer kan som nævnt siges at være samtalen/kommunikationen, og i det lys kan det umiddelbart virke naturligt at nogle finder det urealistisk, at døve kan få udbytte af tilbudene. På den anden side kan der også være tale om nogle urealistiske vurderinger af karakteren og omfanget af kommunikationsproblemer mellem døve og hørende – altså at døvhed opfattes som en uoverstigelig kommunikationsbarriere, hvilket kun sjældent er tilfældet.

Figur 12: Handicappede som IKKE kan benytte tilbudet

Som det fremgår af Figur 12 herover synes konkrete erfaringer med handicappede blandt brugerne også at spille en rolle for hvor åbne de lokale tilbud er over for de forskellige handicapgrupper. Selvom sammenhængen bør tolkes med forsigtighed⁵, er det tydeligt, at det for samtlige handicapgrupper gælder, at der blandt de lokale tilbud som *ikke* har handicappede blandt deres brugere, er en noget højere andel som ikke mener, at handicapgruppen kan benytte tilbudet. Tilgængeligheden for de forskellige handicapgrupper er således tilsyneladende bedst i de tilbud, som allerede har konkrete erfaringer med handicappede blandt deres brugere. Sammenhængen er den samme blandt sociale caféer og besøgstjenester.

Især for så vidt angår spastisk lammede er forskellen markant – 37 pct. af de tilbud, som ikke har handicappede brugere, mener ikke, at denne handicapgruppe kan benytte tilbudet mod 20 pct. af dem, som har handicappede blandt deres brugere. Dette resultat antyder, at kendskabet til én handicapgruppe også øger åbenheden over for andre handicapgrupper.

⁵ Det bør understreges, at der ved krydsningen mellem 'har handicappede/har ikke handicappede' og 'handicappede, som ikke kan benytte tilbudet' bliver tale om relativt små tal. Som vist tidligere angiver ca. 75 pct., at der *er* handicappede blandt deres brugere. Samlet er der således blot 54 besøgstjenester og 19 sociale caféer, som angiver, at der *ikke* er handicappede blandt deres brugere.

Fremtidsperspektivet

Er det realistisk, at besøgstjenester og sociale caféer kan imødekomme en del af det behov for omsorgs- og samværstilbud og netværksskabende aktiviteter, som alt tyder på, at der er brug for i relation til visse grupper handicappede? En form for besvarelse af dette spørgsmål er, at denne type tilbud på ingen måde vil kunne imødekomme hele behovet. Det er vanskeligt præcist at vurdere 'kapaciteten' blandt disse tilbud for en yderligere indsats på dette område. Men der er næppe tvivl om, at frivillige sociale organisationer ikke kan være det eneste svar. For det første er det næppe realistisk, at der findes store uudnyttede ressourcer i disse tilbud. En del frivillige sociale organisationer rapporterer allerede om, at deres tilbud søges af et stadigt større antal mennesker med behov for støtte og omsorg, og der er ikke tegn på, at interessen blandt almindelige dansker for at yde et stykke frivilligt socialt arbejde er i eksplosiv vækst. For det andet er der netop tale om *frivilligt* socialt arbejde. Dette indebærer en vis risiko for, at indsatsen vil være fordelt tilfældigt snarere end efter behov. For det tredje repræsenterer besøgstjenester og sociale caféer næppe en type tilbud, der formår at imødekomme alle handicappede behov for en netværksvedligeholdende og -skabende indsats. Som nævnt indledningsvis er der først og fremmest tale om en slags social nødhjælp – egentlig social integration kan ses som en slags positiv sidegevinst i visse tilfælde.

Endelig er det selvfølgelig helt afgørende, at de frivillige sociale tilbud selv mener, at det er en opgave, som de kan og vil bidrage til at løse. På den baggrund har vi i spørgeskemaet spurgt respondenterne, om de ønsker at få (flere) handicappede blandt deres brugere. Besvarelserne fremgår af Tabel 13 og viser bl.a., at der tilsyneladende er en noget større åbenhed over for at få flere handicappede blandt besøgstjenesterne end blandt de sociale caféer. 72 pct. af besøgstjenesterne ønsker at få (flere) handicappede mod blot ca. 59 pct. af de sociale caféer.

Tabel 13: Ønsker (flere) handicappede blandt brugerne

	Besøgstjenester		Sociale caféer	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Ja	112	72,3	40	58,8
Nej	43	27,7	28	41,2
Total	155	100,0	68	100,0

N: 223 (bt 155 sc: 68)

Baggrunden for de sociale caféers tilsyneladende mere skeptiske holdning til at få flere handicappede blandt brugerne er diskuteret tidligere (hensynet til den handicappede selv og til den samlede brugergruppe). På linje med forbeholdene over for de enkelte handicapgrupper finder vi her en sammenhæng med om tilbudet i forvejen har handicappede blandt brugerne. Der er således ca. 77 pct. af de tilbud, som allerede har handicappede blandt deres brugere, der også ønsker at få flere handicappede brugere. Blandt de tilbud som *ikke* allerede har handicappede blandt brugerne, er det imidlertid kun ca. 45 pct., som ønsker at få handicappede blandt deres brugere. Denne forskel er stort set identisk i henholdsvis besøgstjenester og sociale caféer og kan således ikke alene forklares med en mere forbeholden indstilling blandt caféerne.

Behov for bedre tilgængelighed

En del af forklaringen på skepsisen over for visse handicapgrupper blandt en del af de lokale tilbud er, som nævnt ovenfor, formentlig et spørgsmål om ringe social, kommunikativ og fysisk tilgængelighed. I spørgeskemaet blev respondenterne derfor bedt om at angive, hvad de mener, der er behov for, hvis tilbudet skulle benyttes af (flere) handicappede. Besvarelserne fremgår af Tabel 14 og viser bl.a., at hele 40 pct. af de sociale caféer angiver, at der er brug for bedre fysiske adgangsforhold. At 10 pct. af besøgstjenesterne finder, at bedre fysisk tilgængelighed er påkrævet, kan umiddelbart undre, idet besøgene jo i al væsentlighed foregår i brugerens/besøgsmodtagerens hjem.

Tabel 14: Hvad vil det kræve for at aktiviteten kan benyttes af handicappede

	Besøgstjeneste		Social café	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Bedre fysiske adgangsforhold	25	10,8	32	40,0
Holdningsbearbejdelse blandt nogle af brugerne	15	6,5	25	31,3
Holdningsbearbejdelse blandt nogle af de frivillige medarbejdere	35	15,2	15	18,8
Det vil ikke kræve nogen særlig indsats	62	26,8	9	11,3
Det er slet ikke muligt	6	2,6	2	2,5
Andet	11	4,8	5	6,3

Som nævnt tidligere antyder undersøgelsens kvalitative del, at tolerancen blandt visse af brugerne i de sociale caféer kan være begrænset i forhold til nogle handicapgrupper. Dette synes i nogen grad bekræftet i spørgeskemaundersøgelsen, idet hele 31 pct. af de sociale caféer angiver, at der vil være brug for holdningsbearbejdelse blandt nogle af brugerne, hvis caféen skal benyttes af (flere) handicappede (jvf. Tabel 14). I både besøgstjenester og sociale caféer er der en overraskende stor andel, som angiver, at der er brug for holdningsbearbejdelse blandt nogle af de frivillige medarbejdere. Selvom tolerancen blandt de frivillige således vurderes noget højere, er det trods alt lidt overraskende, at så mange finder en holdningsbearbejdelse nødvendig i frivilligruppen, hvis tilbudet skal benyttes af handicappede. En del af baggrunden for denne vurdering i næsten 18 pct. af de sociale caféer er formentlig, at det her er meget udbredt, at nogle brugere udvikler sig til at blive frivillige.

Det er positivt, at der blot er 6 besøgstjenester og 2 sociale caféer, som angiver, at det slet ikke vil være muligt at (flere) handicappede benytter tilbudet. I langt de fleste tilbud synes der således i princippet at være en åbenhed over for, at handicappede kan bruge tilbudet. Betingelserne for denne åbenhed er først og fremmest, at den fysiske tilgængelighed i de sociale caféer øges, og at det lykkes at udvirke en holdningsbearbejdelse blandt visse frivillige og brugere. En forbedring af den fysiske tilgængelighed kan i visse tilfælde være en ganske kostbar affære, men der er på den anden side tale om en relativt overskuelig og konkret udfordring.

Når det gælder holdningsbearbejdelsen blandt de frivillige medarbejdere og blandt brugerne, er der tale om en anderledes kompleks opgave. Holdningsbearbejdelsen blandt de frivillige vil formentlig kunne håndteres som led i det almindelige introduktions- og uddannelsesforløb, som de frivillige typisk skal igennem. Spørgsmålet om handicappede brugere har næppe tidligere været tematiseret i disse forløb. Holdningsbearbejdelsen blandt brugerne er formentlig vanskeligere at gennemføre. Der vil her være behov for en langstrakt proces, hvor det fra de ansattes og de frivilliges siden tydeligt signaleres, at man ikke vil acceptere intolerance over for handicappede. En sådan 'signalgivning' kan imidlertid – som nævnt tidligere – indebære et dilemma især for de sociale caféer. I bestræbelserne på at sikre især den sociale tilgængelighed for visse handicapgrupper kan de således risikere at frastøde andre af deres brugergrupper.

Foreninger og handicap

Målet med undersøgelsen af handicappedes deltagelse i foreningerne er dels at belyse, i hvor stort omfang handicappede allerede er en naturlig del af foreningernes medlemsskare dels hvilke barrierer og problemer, der eksisterer i forbindelse med ønsket om at engagere flere handicappede i foreningerne.

I undersøgelsen tages der udgangspunkt i foreninger, der ikke kræver specielle kvalifikationer for medlemskab, ligesom patientforeninger og herunder også handicaporganisationer ikke er medtaget. Selvom vi havde medtaget handicapforeninger, som fx Dansk Handicap Idrætsforbund, ville det være tydeligt at personer med handicap er underrepræsenterede i foreningerne. Således angiver DHIF, at knap 10 pct. af de ca. 200.000 danskere, der har et væsentligt handicap (ekskl. døve og hørehæmmede) er organiserede under DHIF. I den almene voksne befolkning dyrker ca. 60 pct. idræt⁶. Det er muligt, at de resterende ca. 180.000 personer med væsentlige handicap dyrker idræt i almindelige idrætsforeninger – men meget tyder på, at handicappede er underrepræsenterede inden for idrætsområdet, og der er intet der tyder på, at det forholder sig anderledes inden for andre foreningstyper.

Ønsker man, som menneske med handicap, at blive aktiv i en handicapforening, er det imidlertid ikke altid muligt at finde en handicapforening i nærheden, der tilbyder den ønskede aktivitet. Som eksempel på foreningernes udbredelse kan nævnes at, Dansk Handicap Idræts Forbund har 350 foreninger fordelt over hele landet. Tilsvarende har DGI, som repræsentant for en lignende organisation, ca. 5000 foreninger under sig. Udbudet af aktiviteter er således meget større i de almindelige foreninger end i handicapforeningerne. Derudover er ønsket fra handicappede ikke nødvendigvis at dyrke en interesse sammen med andre handicappede, men måske snarere blot at dyrke interessen sammen med andre med tilsvarende interesse.

I denne del af undersøgelsen har vi valgt at sondre mellem idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeninger. Baggrunden for denne sondring er bl.a., at der formentlig er forskellige barrierer ift. deltagelse i foreningernes aktiviteter. Deltagelse i idrætsforeningernes aktiviteter fordrer i de fleste tilfælde en række fysiske evner, hvorimod deltagelse i mange kultur- og fritidsforeninger ikke fordrer dette. Det er ikke umuligt at deltage i idrætsforeningernes aktiviteter, men i nogle tilfælde vil det kræve, at foreningen målretter aktiviteterne og medtænker, at der skal være plads til handicappede i aktiviteten. Derudover skal der være et hold, der passer til det handicappede medlems idrætsniveau, idet der bl.a. skal tages højde for funktionsnedsættelsen.

⁶ Dansk Handicap Idrætsforbunds hjemmeside www.dhif.dk og Dansk Idrætsforbunds Hjemmeside www.dif.dk

Profil af foreningerne

Det er målet i de kommende afsnit at præsentere foreningerne og de fælles kendetegn, der er for dem. Der vil dels være tale om nogle fælles overordnede kendetegn og dels om mere specifikke kendetegn for hhv. idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeninger. Præsentationen af foreningerne vil senere blive benyttet i forbindelse med analysen af handicappedes deltagelse i de frivillige foreninger, herunder også hvilke potentialer, barrierer og muligheder, der er for integration af handicappede i de frivillige foreninger.

At gennemføre en undersøgelse der omfatter ”de frivillige foreninger” er en ganske omfattende opgave, hvori der er en række indbyggede problemer blandt andet fordi forskellighederne mellem foreninger er ganske store, og da der er forskellige niveauer af registrering af medlemmer og aktiviteter i de forskellige typer af foreninger. I denne undersøgelse af handicappedes deltagelse i frivillige foreninger har vi sendt spørgeskemaer til samtlige *registrerede* foreninger i 5 kommuner. Når foreningerne er registrerede, vil det som hovedregel betyde, at de har en form for ledelse og i forhold til kommunale tilskud gør rede for, hvor mange medlemmer de har, herunder hvor mange unge medlemmer der er i foreningen. Foreningerne i denne undersøgelse spænder over alt fra spejdere og idrætsforeninger til brevueforeninger, politiske partier og pensionistforeninger. Altså en meget broget masse af foreninger mv. I alt er der udsendt ca. 1800 spørgeskemaer. Af disse blev en del siden fjernet fra undersøgelsen, da flere foreninger ikke længere eksisterede, eller der var andre forhold, der gjorde, at de måtte udgå fra undersøgelsen. I metodeafsnittet kan der læses mere om overvejelserne i forbindelse med gennemførelsen af spørgeskemaundersøgelsen.

Tabel 15: Foreningstyper

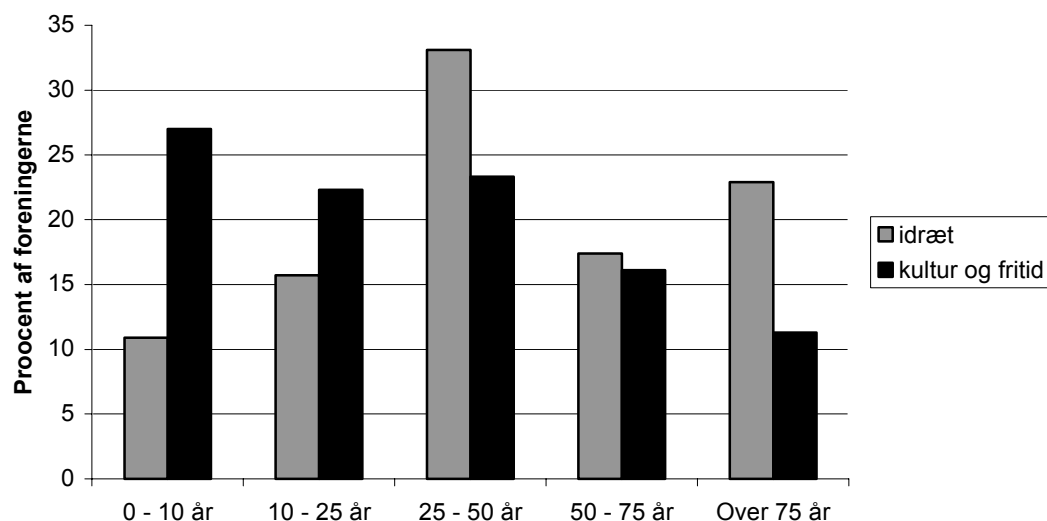
	Idræt	Kultur og fritid	Total
Antal	304	487	791
Pct.	38	62	100

Som det fremgår af Tabel 15 besvarede i alt 791 foreninger spørgeskemaet. Af disse udgjorde idrætsforeningerne de 38 pct. og kultur- og fritidsforeninger de resterende 62 pct. af det samlede antal foreninger.

Foreningernes alder

For at få et billede af foreningernes baggrund har vi i spørgeskemaet bedt de enkelte foreninger angive, hvor længe de har eksisteret. Som Figur 13 viser, er der blandt idrætsforeningerne væsentligt færre nye foreninger, end der er blandt kultur- og fritidsforeningerne. 26 pct. af idrætsforeningerne er således under 25 år gamle mod ca. 50 pct. af kultur- og fritidsforeningerne. Dette betyder omvendt også, at der er flere idrætsforeninger, der er relativt gamle (over 25 år).

Figur 13: Foreningernes alder

N:791

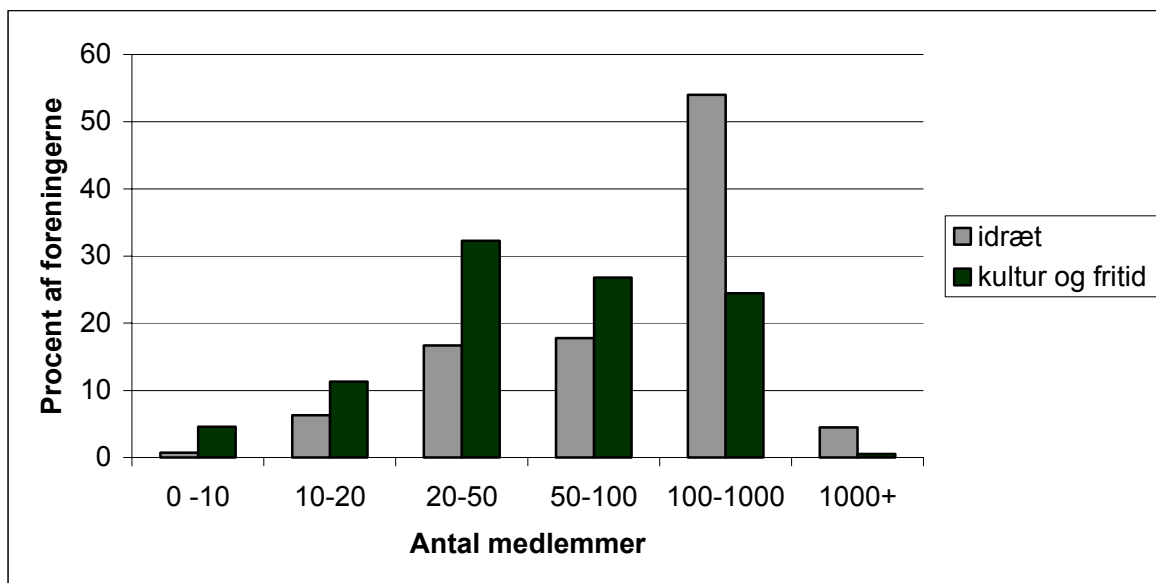
Baggrunden for denne forskel kunne være, at idrætsforeningerne har en lang historie, ikke mindst på landet, og traditionelt har haft mange medlemmer, da idrætsforeningen enten var det eneste eller et af få tilbud. En anden årsag til, at der er flere 'nye' foreninger blandt kultur- og fritidsforeningerne er, at det især er blandt disse foreninger, at græsrodsforeningerne dukker op – for kort tid efter at forsvinde. Blandt sådanne foreninger kan være foreninger til bevarelse af lokale sygehuse eller skoler og foreninger, der har til mål at forhindre en lokal politik på et specifikt område mv.

Foreningsstørrelse

I Figur 14 ses foreningsstrukturen i hhv. idræts- og kultur- og fritidsforeningerne i forhold til antallet af medlemmer. Af denne figur er det tydeligt, at der er stor forskel på idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeningerne. Således er der klar overvægt af foreninger, der har under 100 medlemmer blandt kultur- og fritidsforeningerne. I alt har 75 pct. af kultur- og fritidsforeninger under 100 medlemmer, mens den tilsvarende andel for idrætsforeningerne er på godt 40 pct.

Blandt idrætsforeningerne har knap 60 pct. af foreningerne mere end 100 medlemmer og næsten 5 pct. har over 1000 medlemmer. Idrætsforeningernes mange medlemmer er dog fordelt på en række hold. Holdene, der kan variere meget i størrelse, vil ofte være det enkelte medlems eneste møde med foreningen.

Figur 14: Antal medlemmer i foreningerne

At der er overvægt af kultur- og fritidsforeninger med få medlemmer kan meget vel hænge sammen med, at der er flere nyetablerede foreninger blandt kultur- og fritidsforeningerne. Derudover er der blandt kultur- og fritidsforeningerne også nogle foreninger, der er koncentrerede om små specifikke interesseområder – hvilket i sig selv gør det vanskeligt at få mange medlemmer.

Alder og køn hos medlemmerne

Hovedparten af medlemmerne i de frivillige foreninger er mænd, idet der samlet set er knap 60 pct. mandlige medlemmer i de frivillige foreninger. Som det fremgår af Tabel 16 er der en mindre forskel mellem idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeninger. I kultur- og fritidsforeningerne er andelen af mænd knap 55 pct., mens den er ca. 60 pct. for idrætsforeningerne.

Tabel 16: Kønsfordeling

		idræt	kultur og fritid	Total
Mænd	Pct.	59 pct.	53 pct.	57 pct.
	Antal	40.183	19.620	53.803
Kvinder	Pct.	41 pct.	47 pct.	43 pct.
	Antal	28.319	17.485	45.804

N: 720

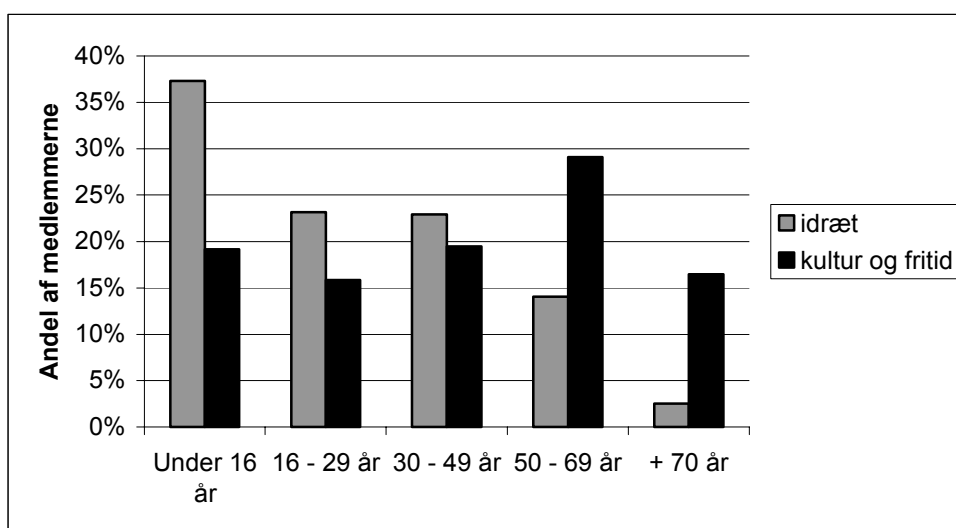
Dette stemmer også meget godt overens med tidligere undersøgelse af medlemmerne i de frivillige foreninger (bl.a. Habermann, 2000). I Habermanns undersøgelse viser det sig blandt andet, at blandt medlemmer (under 20 år)er kvinderne i overtal. For aldersgrupperne over 20 år falder andelen af kvinder, således at der blandt ældre medlemmer er et stort overtal af mænd.

En forklaring på kvindernes underrepræsentation i foreningerne kunne være fravalg af foreningsaktiviteter i forbindelse med fødsel og børnepasning. Ifølge Habermann er dette dog ikke tilfældet, da frafaldet af kvinder fortsætter, også efter kvinderne har født, og børnene er blevet store.

Som den anden del af denne undersøgelse viser, er der et massivt flertal af kvinder i de frivillige sociale organisationer – især i besøgstjenesterne. Et af de steder, kvinderne går hen, når de forlader foreningerne, kan således være til de frivillige sociale organisationer.

Generelt er medlemmerne af foreningerne unge, idet ca. 30 pct. af medlemmerne er under 16 år og 20 pct. er mellem 16 og 29 år. Derimod er der relativt få medlemmer, der er over 70 år, knap 10 pct. Af Figur 15 ses aldersfordelingen for henholdsvis idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeninger.

Figur 15: Medlemmers aldersfordeling

Mellem idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeningerne øvrigt er der imidlertid nogle forskelle. Således er op mod 40 pct. af medlemmerne i idrætsforeningerne under 16 år, mens det tilsvarende tal for kultur- og fritidsforeningerne er knap 20 pct. Modsat er ca. 15 pct. af medlemmerne i kultur- og fritidsforeningerne over 70 år, mens der i idrætsforeningerne er under 5 pct., der er over 70 år.

Samlet set har idrætsforeningerne flere yngre medlemmer, mens kultur- og fritidsforeningerne har en større andel af midaldrende og ældre blandt deres medlemmer. Selvom det kunne tyde på, at kultur- og fritidsforeningerne har en mere jævn aldersmæssig fordeling af medlemmerne, dækker dette over store forskelle. Således indeholder kultur- og fritidsforeninger både spejderorganisationer, der har en meget høj andel af unge medlemmer, og ældre- og pensionistforeninger, der har en massiv overvægt af ældre medlemmer.

Inden for foreningskategorierne er der således også stor variation i forhold til, hvor mange medlemmer der er i de enkelte aldersgrupper. En stor del af foreningerne vil på

forskellige punkter afvige fra det generelle overordnede billede af profilen af foreningerne. Samlet set er der dog nogle forskelle, der kan bidrage til at give et billede af foreningerne og deres forskelligheder.

Medlemmerne

Udviklingen i medlemstallet i de frivillige foreninger har været således, at op mod halvdelen har oplevet et nogenlunde uændret medlemstal gennem de seneste 5 år. Ca. 30 pct. af foreningerne har oplevet en stigning i antallet af medlemmer, mens ca. 20 pct. har oplevet et fald i medlemstallet.

Tabel 17: Udvikling i medlemstal

	Antal	Pct.
Nogenlunde uændret	364	47,0
Stigende	245	31,6
Faldende	158	20,4
Ved ikke	8	1,0
Total	775	100,0

Tabel 17 viser, hvorledes foreninger har oplevet udviklingen i medlemstallet. Tabellen giver ikke et præcist billede af, hvordan den egentlige medlemsudvikling har været, men kan give en indikation af det.

Op mod 80 pct. af samtlige foreninger har oplevet, at medlemstallet har været uændret eller stigende gennem de seneste 5 år, hvilket må siges at være ganske positivt. Der er ikke nogen større forskel på udviklingen mellem idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeningerne.

Et udtryk for foreningernes åbenhed eller sociale tilgængelighed er blandt andet, hvorvidt foreningerne får nye medlemmer. Hvis der er tale om en forening, der er meget lukket, vil tilgangen af nye medlemmer være ganske lav. Tilgangen af nye medlemmer er ikke den eneste faktor, der kan give en indikation af foreningernes åbenhed, men den er en af faktorerne.

Af Tabel 18 fremgår det, hvor mange nye medlemmer foreningerne har fået inden for de seneste 12 måneder. Tabellen viser, at over halvdelen af kultur- og fritidsforeningerne har fået op til 10 nye medlemmer, mens idrætsforeningerne generelt har fået flere nye medlemmer. Således har knap 60 pct. af idrætsforeningerne fået mellem 10 og 50 nye medlemmer inden for de seneste 12 måneder, og knap 20 pct. har fået over 50 nye medlemmer.

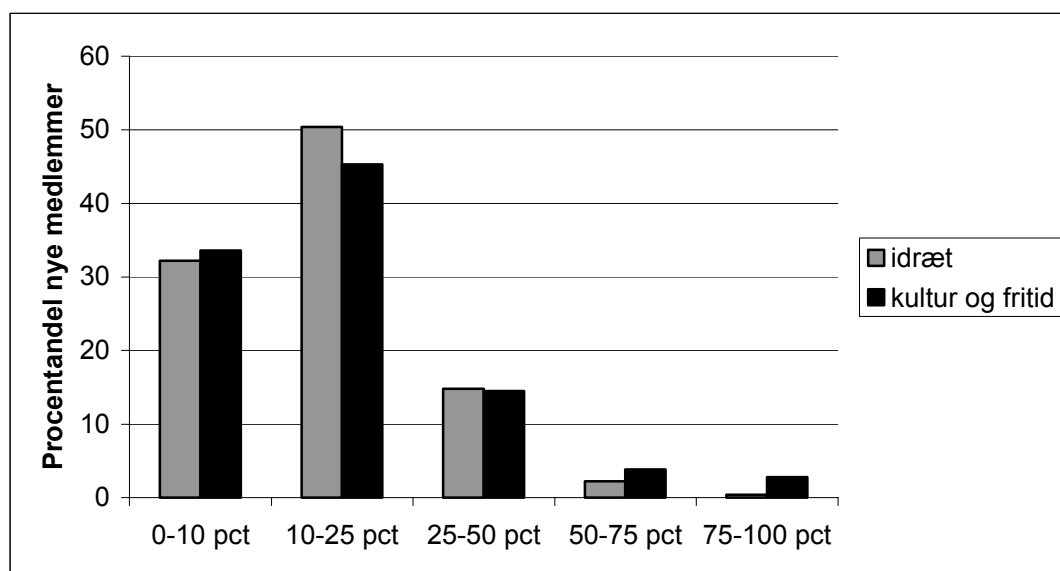
Tabel 18: Antal nye medlemmer de seneste 12 måneder

	idræt		kultur og fritid		Total	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
1 -9	63	23,2	223	53,3	286	41,4
10 - 19	61	22,4	95	22,7	156	22,6
20-49	97	35,7	69	16,5	166	24,1
50-99	35	12,9	20	4,8	55	8,0
100+	16	5,9	11	2,6	27	3,9
Total	272	100	418	100	690	100

Tallene i ovenstående Tabel 18 er ikke overraskende, idet der er flere nyetablerede foreninger blandt kultur- og fritidsforeninger, som må forventes at starte med relativt få medlemmer. Derudover er idrætsforeningerne generelt større end kultur- og fritidsforeningerne, og derfor må det også forventes, at idrætsforeningerne får en større tilgang af nye medlemmer.

En ting er, at der i stor udstrækning kommer nye medlemmer til foreningerne, men om antallet af nye medlemmer er stort eller lille skal ses i forhold til foreningens samlede antal af medlemmer. I Figur 16 kan den procentvise andel af nye medlemmer ses, og generelt er der ikke større forskel mellem idræts- og kultur- og fritidsforeningerne. I ca. 80 pct. af samtlige foreninger er andel af nye medlemmer op til 25 pct., og ca. 20 pct. af foreningerne har en andel af nye medlemmer, der er over 25 pct.

Figur 16: Andel nye medlemmer

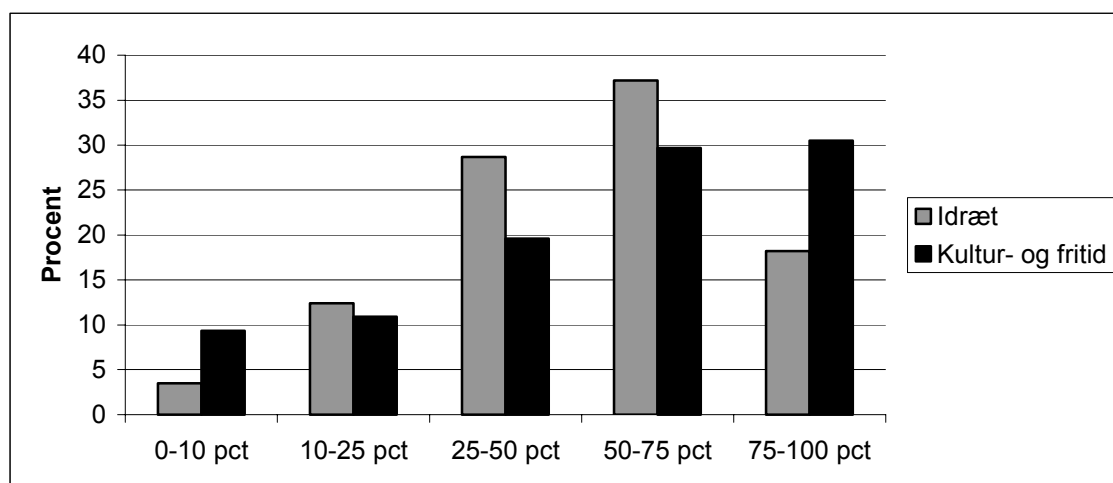
Blandt de foreninger, der har en andel af nye medlemmer mellem 75 og 100 pct., er blandt andet nyetablerede foreninger. Som vi tidligere har været inde på, er der flere nyetablerede foreninger blandt kultur- og fritidsforeningerne, og det bevirker naturligvis

også, at andelen af foreninger, der har en stor andel nye medlemmer, er størst for kultur- og fritidsforeningerne.

Generelt er billedet for både idræts- og kultur- og fritidsforeningerne, at der er en stor andel af nye medlemmer. Det ser umiddelbart ud til, at der sker en løbende udvikling eller udskiftning af medlemsmassen, hvilket blandt andet kan bidrage til, at foreningerne konstant er åbne for nye medlemmer og får nye impulser og ideer. En anden mulighed er, at der kommer mange nye medlemmer i periferien (og fx benytter et tilbud), mens kernen i foreningen er stabil.

Når de nye medlemmer er kommet ind i foreningerne, er det imidlertid også interessant at undersøge, hvor mange der bliver i foreningerne. For at undersøge dette har vi i spørgeskemaet spurgt til, hvor mange, der har været medlemmer i 5 år eller mere. Dette tal har vi sat i forhold til det samlede medlemstal – og der fremkommer derved et tal for andelen af 'gamle medlemmer'. Disse tal kan ses i Figur 17.

Figur 17: Andel medlemmer, der har været medlem i 5 år eller mere

Som det fremgår af Figur 17 er der nogen forskel mellem idræts- og kultur- og fritidsforeningerne. Således har 75 – 100 pct. været medlemmer i 5 år eller mere, i ca. 30 pct. af kultur- og fritidsforeningerne. Det tilsvarende tal for idrætsforeningerne er knap 20 pct.

Andelen af 'gamle' medlemmer er en anden indikator, der kan bruges i forbindelse med en undersøgelse af foreningernes åbenhed. Dette skal ikke forstås, som at gamle medlemmer i sig selv er med til at gøre foreningerne lukkede, det behøver absolut ikke være tilfældet. En stor andel af medlemmer, der har været med i mange år, kan også vidne om, at foreningen er et rart sted at være, og at man derved har lyst til at blive i foreningen og bidrage til foreningens arbejde.

Dog kan en meget stor andel af gamle medlemmer kombineret med få nye medlemmer give en god indikation af, hvorvidt foreningerne har problemer med at tage imod nye medlemmer og dermed, om de i højere grad end de øvrige foreninger virker lukkede.

Tabel 19: Foreninger med stor andel 'gamle medlemmer' og få nye medlemmer

	idræt	kultur og fritid	Total
Antal	27	68	95
Pct.	9	14	12

Som det fremgår af ovenstående Tabel 19 er der samlet tale om 95 foreninger, der har en meget høj andel af gamle medlemmer og samtidig har fået få nye medlemmer. De 95 foreninger svarer til, at godt 10 pct. af samtlige foreninger både har mange gamle medlemmer og få nye medlemmer. Der er en mindre forskel mellem idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeningerne, idet knap 15 pct. af kultur- og fritidsforeningerne har mange gamle medlemmer og samtidig har få eller ingen nye medlemmer. Det tilsvarende tal for idrætsforeningerne ligger på knap 10 pct.

På baggrund af disse tal tyder meget således på, at en meget stor del af foreningerne umiddelbart er åbne over for nye medlemmer, og at der løbende kommer nye medlemmer i foreningerne, samt at foreningerne formår at fastholde en stor del af medlemmerne i længere tid, hvilket kan tyde på, at foreningerne generelt har det ganske godt.

Handicappedes deltagelse i frivillige foreninger – barrierer og muligheder

I dette kapitel vil vi blandt andet undersøge, i hvor høj grad handicappede deltager i det frivillige foreningsarbejde, og hvilke handicap de enkelte deltagere har. Dette skal blandt andet bidrage til at vise, om der eventuelt er nogle grupper af handicappede, der har sværere ved at blive integreret og accepteret i de frivillige foreninger eller har sværere ved at tage den indledende kontakt til foreningerne.

Derudover vil vi undersøge, hvilke muligheder der er for inklusion af handicappede i de frivillige foreninger, og hvilke barrierer der kan være fra den handicappedes side og fra foreningernes og de øvrige medlemmers side.

Handicappedes deltagelse i foreningerne

Som det tidligere er nævnt, tager vi i denne undersøgelse udgangspunkt i 'almindelige' frivillige foreninger, hvorfor vi blandt andet har udeladt handicapforeningerne og handicapidrætsforeningerne. Der vil senere i dette kapitel være en diskussion af handicapforeningerne og handicappedes deltagelse i foreningerne.

I Tabel 20 ses andelen af foreninger, der har handicappede blandt deres medlemmer. Totalt angiver ca. 30 pct. af foreningerne handicappede blandt deres medlemmer, men der er dog ganske stor forskel mellem kultur- og fritidsforeningerne og idrætsforeningerne. Således er der medlemmer med handicap i ca. 25 pct. af

idrætsforeningerne, mens det tilsvarende tal for kultur- og fritidsforeningerne er på ca. 35 pct.

Umiddelbart kan det tages som et positivt resultat at ca. 30 pct. af samtlige foreninger har en eller flere handicappede blandt deres medlemmer. Omvendt vidner tallene også om, at ca. 70 pct. af foreningerne ikke har angivet, at der er handicappede blandt deres medlemmer. Det kan derudover antages, at foreningerne, der har svaret på spørgeskemaet, i højere grad kan se formålet med undersøgelsen end de foreninger, der ikke har besvaret spørgeskemaerne. En af grundene til, at nogle af foreningerne kan se relevansen af undersøgelsen kunne være, at de selv har handicappede blandt deres medlemmer. Det må således antages, at den faktiske andel af foreninger, der har handicappede blandt deres medlemmer, er en smule lavere, end undersøgelsen viser.

Denne usikkerhed er en del af den usikkerhed, der generelt er ved spørgeskemaundersøgelser. Men det er ikke en usikkerhed der kan røkke ved tendenser mv. i denne undersøgelse.

Tabel 20: Foreninger, der har medlemmer med handicap

		idræt	kultur og fritid	Total
Ja	Antal	76	161	237
	Pct.	25,4	34,2	30,9
Nej	Antal	223	308	531
	Pct.	74,6	65,7	69,1

Forskellen mellem idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeningerne kan skyldes flere ting. Dels kan det umiddelbart være problematisk for personer med fysiske handicap at indgå i alle idrætsforeninger eller på de enkelte hold. Dels er der blandt kultur- og fritidsforeningerne pensionistklubber, omsorgsklubber mv., som har en medlemskare, der består af ældre personer, og alene af den grund må det forventes, at der er en større andel af personer med handicap, såsom aldersbetingede handicap som hørenedsættelse og synsnedsættelse. Umiddelbart kan det tyde på, at kultur- og fritidsforeningerne er mere tilgængelige for personer med handicap end idrætsforeningerne.

Tabel 21: Antal medlemmer med handicap

	idræt	kultur og fritid	Total
Samlet antal medlemmer	68.502	37.105	105.607
Antal medlemmer med handicap	387	800	1187
Andel af medlemmer	0,6 pct.	2,2 pct.	1,1 pct.

Et andet tal for handicappedes deltagelse i de frivillige foreninger vil være antallet af personer med handicap, der deltager i foreningsarbejdet. Tallene for dette fremgår af Tabel 21. Som det tydeligt ses, er personer med handicap underrepræsenterede i såvel

idræts- som kultur- og fritidsforeninger. Der er dog en vis forskel mellem idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeninger, idet der blot er ca. ½ pct. handicappede i idrætsforeningerne, altså 11-12 gange mindre end i befolkningen generelt. Blandt kultur- og fritidsforeningerne er andelen af personer med handicap ca. 2 pct., hvilket stadig er væsentligt mindre end andelen i befolkningen, som er på ca. 6,5 pct.

Selvom handicappedes repræsentation i de frivillige foreninger er lav, er der sandsynlighed for, at andelen i denne undersøgelse er en smule højere end den faktiske andel. Årsagen til dette skal findes i, at foreninger med handicappede blandt medlemmerne sandsynligvis har været mere tilbøjelige til at besvare spørgeskemaet. Som indikation for dette har vi fået henvendelser fra foreninger, der ikke ønskede at svare på spørgeskemaet, da de ikke havde handicappede medlemmer. Uanset dette vil resultatet ikke blive markant forskelligt fra det reelle tal, men det er sandsynligt, at det reelle tal er en smule mindre.

Blandt foreningerne, der har medlemmer med handicap, er de handicappede medlemmer også underrepræsenterede. Blandt idrætsforeninger, der har handicappede blandt deres medlemmer, udgør medlemmerne med handicap knap 2 pct. af det samlede medlemstal, hvilket stadig er noget under handicappedes repræsentation i befolkningen. Blandt kultur- og fritidsforeningerne er billedet noget anderledes, idet medlemmer med handicap her udgør knap 5 pct. af samtlige medlemmer. Selvom der stadig er tale om en underrepræsentation af personer med handicap, er tallet dog noget nærmere de 6,5 pct., som personer med handicap udgør af den samlede befolkning. Samlet leder dette frem til, at der er ca. 3 pct. medlemmer med handicap i foreninger, der har handicappede blandt deres medlemmer.

Det samlede billede af handicappedes deltagelse i de frivillige foreninger er således, at handicappede er stærkt underrepræsenterede, ikke mindst inden for idrætsforeningerne. Underrepræsentationen gælder i al almindelighed, men også i de foreninger, der har angivet at have medlemmer med handicap.

Hvilke handicappede blandt medlemmer

Som denne undersøgelse har vist, er personer med handicap underrepræsenterede i de frivillige foreninger. Men er der forskel på, hvilke grupper af handicappede der er medlemmer af de frivillige foreninger, og hvilke grupper af handicappede foreningerne kan forestille sig som værende medlemmer.

I spørgeskemaundersøgelsen har vi dels spurgt til handicap der er repræsenteret i foreningen, hvilke handicappede de umiddelbart mener ville kunne deltage i foreningens aktiviteter.

Tabel 22: Handicap i foreningerne

	Kultur og fritid		Idræt		Ialt	
	Antal af foreninger	Pct.	Antal af foreninger	Pct.	Antal af foreninger	Pct.
Udviklingshæmmede/hjerneskedede?	33	6,8	27	8,9	60	7,6
Døve/stærkt tunghøre	45	9,2	22	7,2	67	8,5
Blind/meget svagtseende?	51	10,5	12	3,9	63	8,0
Spastisk lammede?	16	3,3	7	2,3	23	2,9
Kørestolsbrugere?	65	13,3	14	4,6	79	10,0
Bevægelseshandicappede i øvrigt?	71	14,6	34	11,2	105	13,3
Multihandicappede?	4	0,8	2	0,7	6	0,8
Andet?	24	4,9	11	3,6	35	4,4

Tabel 22 viser andelen af forskellige handicapgrupper i foreningerne. Generelt er handicappede dårligt repræsenteret i de frivillige foreninger, og spastisk lammede og multihandicappede er i særdeleshed dårligt repræsenterede i foreningerne, hvor blot under 1 pct. angiver, at der er multihandicappede blandt deres medlemmer og 2 – 3 pct. angiver at have spastisk lammede blandt deres medlemmer. Dette betyder ikke at der er fx 2-3 pct. multihandicappede medlemmer, men at 2 – 3 pct. af foreningerne har et eller flere medlemmer der er multihandicappede. Derudover er det overordnede billede, at bevægelseshandicappede er relativt godt repræsenterede i de frivillige foreninger (ift. øvrige handicapgrupper), men kørestolsbrugere er dog væsentligt dårligere repræsenterede i idrætsforeningerne end i kultur- og fritidsforeningerne. Også blandt blinde eller meget svagtseende er der en stor forskel mellem idrætsforeningerne og kultur og fritidsforeningerne, idet der er under 5 pct. af idrætsforeningerne, der har blinde eller meget svagtseende blandt deres medlemmer, hvorimod andelen i kultur- og fritidsforeningerne er ca. 10 pct. Hvad angår de øvrige handicapgrupper, er repræsentationen i foreningstyperne stort set lige stor.

Nogle af årsagerne til, at nogle grupper er repræsenteret i en ringere grad end andre, kan blandt andet være, at foreningerne ikke har et tilbud, der passer disse grupper af handicappede, handicapgrupperne er ikke tænkt som en del af de potentielle medlemmer, dårlig fysisk tilgængelighed, samt at den handicappede kan have reservationer ved at henvende sig til foreningen, da dette ofte vil kræve et vist overskud. Dette bliver behandlet senere i dette kapitel.

Tabel 23: Handicappede, der umiddelbart vil kunne deltage i foreningens aktiviteter

	Kultur og fritid		Idræt		Total	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Udviklingshæmmede/hjerneskadede?	236	29,8	109	35,9	127	26,1
Døve/stærkt tunghøre	390	49,3	208	68,4	182	37,4
Blind/meget svagtseende?	210	26,5	35	11,5	175	35,9
Spastisk lammede?	121	15,3	15	4,9	106	21,8
Kørestolsbrugere?	330	41,7	64	21,1	266	54,6
Bevægelseshandicappede i øvrigt?	365	46,1	96	31,6	269	55,2
Multihandicappede?	40	5,1	5	1,6	35	7,2
Andet?	61	7,7	19	6,3	42	8,6

Ud over at undersøge hvilke handicapgrupper foreningerne pt. har blandt deres medlemmer, har vi i spørgeskemaet også spurgt til, hvilke grupper af handicappede der umiddelbart kan deltage i foreningens aktiviteter. Som det fremgår af Tabel 23 er der ganske store forskelle mellem hhv. idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeningerne i forhold til hvilke handicappede respondenterne umiddelbart mener, kunne deltage i foreningens aktiviteter. At der er store forskelle er ikke overraskende. Foreningernes aktiviteter er ganske forskellige, hvorfor der kræves forskelligt for at kunne deltage i aktiviteterne.

Det er imidlertid interessant, at 3 grupper af handicappede i højere grad end de øvrige umiddelbart vil kunne deltage i foreningernes aktiviteter. De tre grupper er døve/stærkt tunghøre, kørestolsbrugere og bevægelseshandicappede i øvrigt. For disse tre gruppers vedkommende vurderer 40 – 50 pct. af foreningerne, at de umiddelbart vil kunne indgå i foreningens aktiviteter. Dette betyder omvendt, at 50 – 60 pct. af foreningerne vurderer, at de ikke umiddelbart vil kunne deltage i aktiviteterne. Det samlede tal dækker over store forskelle mellem idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeningerne. Som eksempel på dette mener ca. 68 pct. af idrætsforeningerne, at det umiddelbart vil være muligt for døve/stærkt tunghøre at indgå i foreningens aktiviteter, mens det tilsvarende tal for kultur- og fritidsforeningerne er på ca. 37 pct.

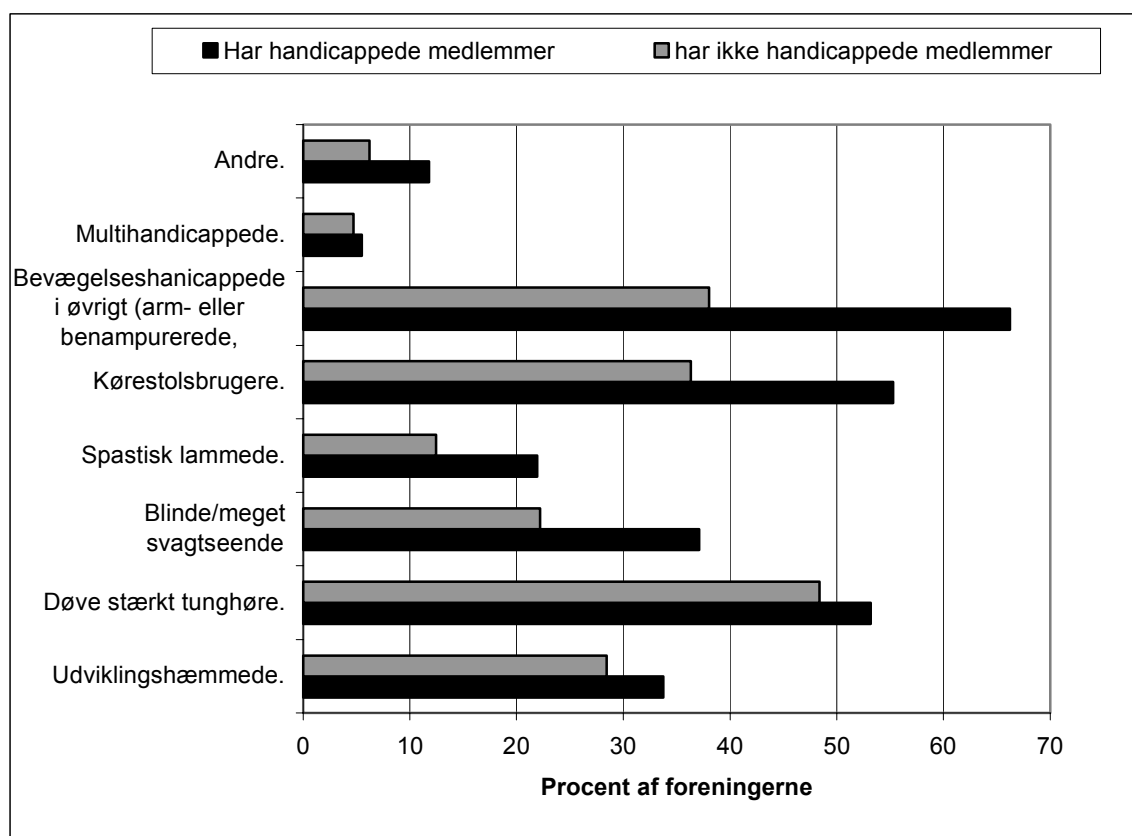
Også multihandicappede skiller sig ud. Men i modsætning til de tre ovennævnte grupper som en gruppe, som meget få foreninger mener, kan deltage i foreningens aktiviteter. Blot ca. 5 pct. vurderer, at det vil være muligt for multihandicappede at deltage i foreningens aktiviteter. Ud over multihandicappede er spastisk lammede en handicapgruppe, som meget få mener, vil kunne deltage i foreningernes aktiviteter. Gennemsnitlig angiver ca. 15 pct. af foreningerne, at spastisk lammede vil kunne deltage i foreningsaktiviteter. Tallet dækker dog over en ganske stor forskel mellem idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeninger, idet der blandt idrætsforeningerne er ca. 5 pct., der vurderer, at spastisk lammede vil kunne deltage, hvor det tilsvarende tal for kultur- og fritidsforeningerne er ca. 20 pct.

Tabel 22 og Tabel 23 giver et billede af, at specielt multihandicappede og spastisk lammede vil have problemer med at indgå i de frivillige foreningers aktiviteter og derigennem etablere netværk og få sociale kontakter.

Sammenligner man Tabel 22 og Tabel 23 viser det sig, at de handicapgrupper, som færrest foreninger har blandt deres medlemmer, er de samme handicapgrupper, foreninger ikke mener, kan deltage i foreningens aktiviteter. Det drejer sig som nævnt specielt om multihandicappede og spastisk lammede. Hvad der også er interessant er, at der er en del foreninger, der mener, at personer med handicap umiddelbart vil kunne deltage i aktiviteterne, selvom der ikke er nogen personer med handicap blandt deres medlemmer. Dette tyder på, at der er et potentiale i foreningerne for at flere personer med handicap kan blive aktive. Selvom besvarelserne i spørgeskemaet er ideale besvarelse, tyder resultaterne på, at der er en positiv stemning, der kan realiseres i egentlige handlinger, så foreningerne får flere medlemmer med handicap.

En anden indikation på, at kendskab til personer med handicap har betydning for, hvorvidt man kan forestille sig, at personer med handicap kan deltage i foreningens aktiviteter, fremgår af nedenstående Figur 18. Af denne figur fremgår hvor stor en del af foreningerne, der umiddelbart kunne forestille sig, at forskellige handicapgrupper kunne deltage i foreningens aktiviteter. Et gennemgående træk er, at de foreninger, der har handicappede blandt deres medlemmer er mere positive over for handicappedes deltagelse i foreningernes aktiviteter end foreningerne uden medlemmer med handicap.

Figur 18: Handicapgrupper, der umiddelbart kan deltage i foreningens aktiviteter

Selvom det er gennemgående, at foreningerne, der har handicappede blandt medlemmerne, er mere positive over for handicappedes deltagelse i foreningens aktiviteter, er der forskelle handicapgrupperne imellem. Det overordnede billede er stadig, at multihandicappede og spastisk lammede er de grupper, som færrest foreninger

kunne forestille sig umiddelbart kan deltage i foreningens aktiviteter. Blandt de foreninger, der har medlemmer med handicap, er holdningen dog væsentlig mere positiv over for spastisk lammede. Op mod 20 pct. af foreninger med medlemmer, der har handicap kan forstille sig, at spastisk lammede umiddelbart vil kunne deltage i aktiviteterne. Den tilsvarende andel for foreninger uden medlemmer med handicap er godt 10 pct.

Derudover er det især blandt kørestolsbrugere, bevægelseshandicappede i øvrigt og svagtsende eller blinde, at der er en væsentlig forskel i vurderingerne om, hvorvidt disse handicapgrupper kunne deltage i foreningernes aktiviteter. Der er således over 60 pct. af foreningerne med medlemmer med handicap, der angiver, at bevægelseshandicappede i øvrigt umiddelbart vil kunne deltage i foreningens aktiviteter. I foreningerne uden medlemmer med handicap er den tilsvarende andel på knap 40 pct.

Resultaterne i denne undersøgelse ligger meget tæt op ad resultaterne fra undersøgelsen "Voksnes holdninger til handicappede" (Olsen, 2000). I "Voksnes holdninger til handicappede" er voksnes holdninger til specifikke handicapgrupper undersøgt, og heraf fremgår det blandt andet, at spastikere ligger langt nede i voksne menneskers holdningshierarki ift. handicappede. Dog viser undersøgelsen også, at holdninger til udviklingshæmmede generelt ligger meget langt ned i hierarkiet. Dette kan ikke umiddelbart ses af de tabeller i dette afsnit, hvor en relativt stor andel af foreningerne mener, at det vil være muligt for udviklingshæmmede at deltage i foreningens aktiviteter. Blandt årsagerne til, at udviklingshæmmede ligger relativt højt i vores undersøgelse kan være, at vores inddeling omfatter såvel udviklingshæmmede som hjerneskadede. Dette vil alt andet lige udvide gruppen. Derudover har der siden udgivelsen af "Voksnes holdninger til handicappede" i år 2000 været mere fokus på udviklingshæmmede i medierne, ikke mindst på TV. Dette *kan* have bidraget til at nedbryde nogle af de fordomme og reservationer, der er over for udviklingshæmmede.

I forhold til integration af handicappede i sociale fællesskaber, herunder foreningerne, viser Olsen (2000) også, at "*håndgribelige erfaringer og samvær med handicappede er i almindelighed fremmende for positive holdninger...*" (Olsen, 2000, s.24). Omvendt tyder meget på, at ukendskab kan føre til mere kritiske holdninger over for handicappede og kan bidrage til at skabe fordomme. Dette kan være med til at forklare, at der er mere reserverede holdninger over for multihandicappede og spastisk lammede, og at holdningerne over for hørehæmmede og kørestolsbrugere, som der er langt flere af, er mere åbne.

I forhold til de frivillige foreninger er det muligt, at kontakter mellem foreningerne og de handicappede, vil kunne ændre nogle af de holdninger der er over for personer med handicap og dermed gøre op med en række reservationer over for handicappede. Formanden for DGI, Søren Møller, mener, det vil være muligt at få flere handicappede med i mange af de lokale foreninger, men der har ikke været tradition for det, og der er ikke fælles berøringsflader mellem handicappede og idrætsforeningerne. Blandt andet derfor er de handicappede der ikke.

Barrierer og muligheder for øget deltagelse

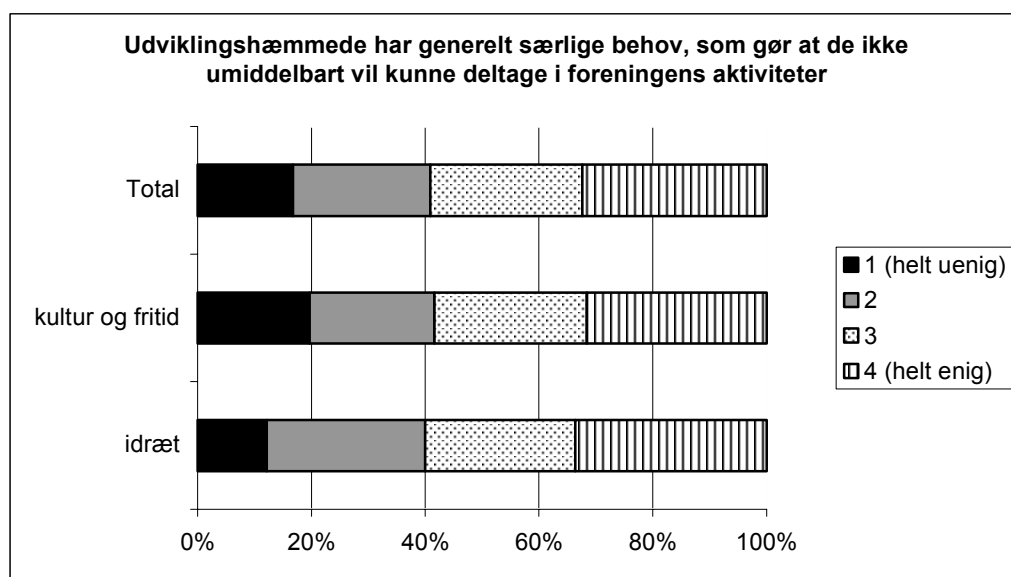
I dette afsnit vil vi komme nærmere ind på de barrierer og muligheder, der umiddelbart viser sig i forbindelse med inklusion af handicappede i det frivillige foreningsarbejde. Når det drejer sig om de frivillige *foreninger*, er der en noget anden tradition for statens / det offentliges krav til de socialpolitiske mål med aktiviteten, end når talen falder på de frivillige sociale *organisationer*. Foreningerne har, på trods af store offentlige tilskud, traditionelt haft en stor grad af autonomi. Formanden for DGI, Søren Møller, mener, at det offentlige/samfundet som helhed kan stille krav til de frivillige foreninger, men ”Vi vil selv være med til at definere dagsordenen, og finde nogle måder at gøre det på” (Søren Møller). I lighed med Søren Møller anfører andre interviewpersoner fra kultur og fritidsforeninger, at foreningerne skal være med til at sætte dagsordenen for muligheder for inddragelse af flere handicappede i foreningerne.

Tilgængelighed

Som vi tidligere var inde på, mener ca. 30 pct. af foreningerne, at udviklingshæmmede og hjerneskadede umiddelbart vil kunne indgå i foreningens aktiviteter. Omvendt betyder det, at 70 pct. af foreningerne ikke har taget stilling til, om det vil være muligt for denne gruppe at deltage i foreningens aktiviteter. Der er således en ganske stor del af foreningerne der i realiteten ikke er tilgængelige for udviklingshæmmede og hjerneskadede, idet forhåndsindstillingen er negativ.

I Figur 19 har foreningerne svaret på, hvorvidt de mener, at udviklingshæmmede generelt har særlige behov, der gør, at de ikke kan deltage i foreningens aktiviteter. Til dette udsagn har ca. 60 pct. af foreningerne svaret, at de er enige eller helt enige.

Figur 19: Udviklingshæmmede og særlige behov

N: 747

Der er ikke nogen nævneværdig forskel på holdningerne til udsagnet mellem hhv. idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeningerne. Der er dog en større andel, der er helt uenige blandt kultur- og fritidsforeningerne end blandt idrætsforeningerne. Samlet

set understøtter Figur 19 opfattelsen af, at der er forbehold over for at få udviklingshæmmede og hjerneskadede med i foreningerne. En del af forklaringen på dette kunne være, at kun ganske få har haft konkrete erfaringer med udviklingshæmmede og hjerneskadede, og dermed har der været god grobund for frygten for det ukendte, fordomme mv. Netop i forhold til udviklingshæmmede viser Olsen (2000), at udviklingshæmmede ligger langt nede i holdningshierarkiet og dermed en handicapgruppe, mange voksne er kritiske/forbeholdne overfor.

En af respondenterne fra en lokalhistorisk forening har i spørgeskemaet tilføjet at:

”... det er foreningens formål at drive almen folkeoplysende virksomhed – men at det er en værdifuld sidegevinst, at foreningens møder har en værdifuld social funktion... Personer med væsentlig nedsat intelligens vil næppe have noget udbytte af at deltage i møderne” (Kommentar i spørgeskema).

Foreningen har ikke haft konkrete erfaringer med fx udviklingshæmmede deltagere i arrangementerne, men det forventes, at personer med væsentlig nedsat intelligens alligevel ikke vil få noget ud af arrangementerne. Det er også meget muligt, at personer som fx udviklingshæmmede ikke vil få *det samme* ud af at deltage i arrangementerne, som de øvrige deltagere, men spørgsmålet er, om udviklingshæmmede og hjerneskadede ikke kan få *noget* positivt ud af et møde med en forening som den lokalhistoriske.

En årsag til, at foreninger vælger at svare som i ovenstående citat, kan skyldes en omsorgstankegang, hvor foreningen/medlemmerne ikke vil tilføje handicappede det nederlag, at de måske ikke får det samme ud af deltagelsen, som de selv gør. På denne måde kan foreningen og medlemmerne have en opfattelse af, at de i virkeligheden beskytter handicappede, ved ikke at have dem som medlemmer. Selvom der i udgangspunktet er tale om en omsorg er det dog snarere hvad der kan betegnes som misforstået omsorg.

Det er dog ikke kun i forhold til udviklingshæmmede og hjerneskadede, der er reservationer eller forbehold. Også over for fysisk handicappede er der forskellige typer af forbehold, ikke mindst i forhold til, hvad det vil kræve af foreningen og de øvrige medlemmer.

”Jeg tror ikke sådan umiddelbart at [medlemmerne] vil være indstillet på at gå ind og hjælpe ret meget” (Foreningsleder).

Når de øvrige medlemmer ikke vil hjælpe ret meget, er det fordi der er mange andre opgaver. For denne leder bliver spørgsmålet om at have medlemmer med handicap kædet sammen med ekstra opgaver, og således bliver handicappedes deltagelse en opgave i stedet for endnu et medlem og dermed flere ressourcer.

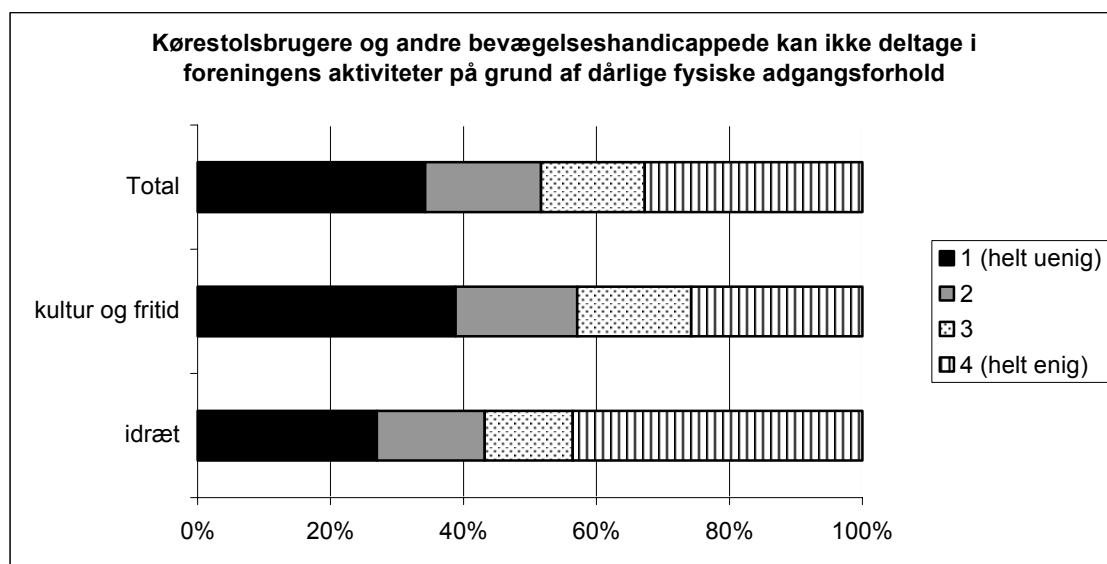
Paradokset er imidlertid, at en af vejene til at få brudt ukendskabet over for handicappede netop er ved at få medlemmer med handicap. Således siger en foreningsleder, at han vidste meget om handicappede, før han mødte dem. Alligevel var det først i mødet med

de medlemmer, der er handicappede, at han lærte, at der ikke er forskel på personer med eller uden handicap.

At der eksisterer fordomme, reservationer, frygt mv. over for handicappede er med til at begrænse mulighederne for at blive medlem af de frivillige foreninger. De foreninger, der er prægede af ubegrundede reservationer, er ikke socialt tilgængelige for personer med handicap. Tilgængeligheden drejer sig i denne forbindelse ikke blot om den fysiske tilgængelighed, men også om holdninger og attituder.

Der er tilsyneladende problemer i forhold til den fysiske tilgængelighed i foreningerne. For at undersøge, hvordan foreningerne vurderer den fysiske tilgængelighed, har vi i spørgeskemaet spurgt til om kørestolsbrugere og bevægelseshandicappede vil kunne deltage i aktiviteten. Resultatet heraf ses i Figur 20.

Figur 20: Fysisk tilgængelighed

N: 755

Som det fremgår af tabellen, er der ganske store problemer med den fysiske tilgængelighed *ikke mindst* i forhold til idrætsforeningerne. Cirka 44 pct. af idrætsforeningerne er enige i udsagnet, hvor det tilsvarende tal for kultur- og fritidsforeningerne ligger på lidt ca. 25 pct.

Kultur- og fritidsforeningerne er mere positive over for, at personer der er bevægelseshandicappede kan deltage i aktiviteterne, end idrætsforeningerne er. Således angiver op mod 60% af idrætsforeningerne, at de er enige eller delvis enige i udsagnet om, at kørestolsbrugere og bevægelseshandicappede ikke kan deltage i foreningens aktiviteter grundet de fysiske adgangsforhold. Dette tyder på, at den fysiske tilgængelighed er væsentlig dårligere i idrætsforeningerne end i kultur- og fritidsforeningerne. Det kan dog også tyde på, at idrætsforeningerne mener, det vil være besværligt eller umuligt for bevægelseshandicappede at deltage i foreningens aktiviteter. Der er således en mulighed for, at svaret dækker over mere end udsagnet har lagt op til,

idet foreningerne kan have tolket udsagnet til generelt at omhandle bevægelseshandicappedes muligheder for at deltage i foreningens aktiviteter.

I kultur- og fritidsforeningerne består en del af problemerne i, at der ikke er etableret handicaptoiletter i foreningslokalerne/mødelokalene og at bygningerne generelt ikke er tilgængelige for personer i kørestole (fx pga. mange trapper). Umiddelbart giver flere af foreningerne udtryk for at de gerne vil afhjælpe tilgængelighedsproblemerne, men de har ikke ressourcerne til det.

Hvorvidt tilgængeligheden er et problem vurderes i nogle tilfælde forskelligt, hvis man er handicappet og hvis man er ikke-handicappet. Således siger en formand i en kultur- og fritidsforening i forhold til tilgængeligheden:

"...[har der] ikke været nogle problemer endnu, men vi kunne godt tænke os, at toiletterne blev mere handicapegnede (...). Det er frygteligt besværligt at komme derud, hvis man sidder i rullestol." (Formand)

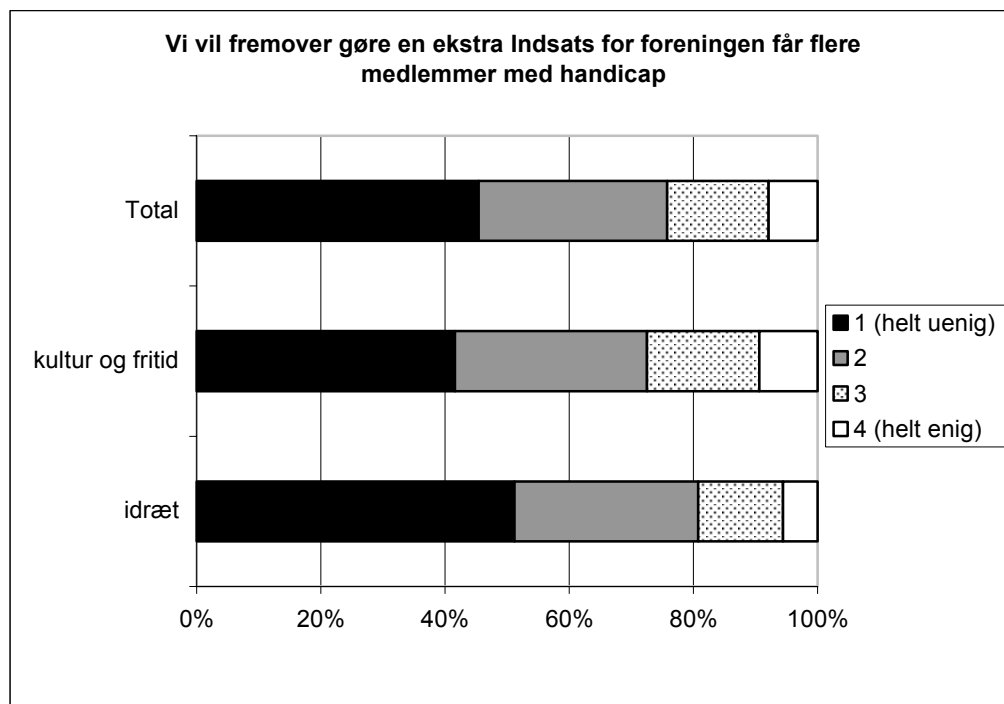
Formanden i denne forening, der har flere medlemmer med handicap, er klar over at toiletterne ikke er gode nok, men han mener ikke, det har været et egentlig problem endnu. Om dette siger et af de handicappede medlemmer i foreningen, at toiletterne er et problem, og hvis du skal ud og tisse "...så har du et problem.". Men det er ikke kun toiletterne, der udgør et problem. Der er i foreningens tilholdssted trapper, blandt andet for at komme ind, og det er forsøgt løst med ramper "... der halvfungerer eller ikke fungerer" (medlem).

Det er således muligt, at problemerne med tilgængelighed er større end antaget af de personer (formændene), der har udfyldt spørgeskemaerne. De, der kender til tilgængelighedsproblemerne, er dem der har dem, - de handicappede selv. Således kan fx en rampe umiddelbart virke som en god afhjælpning af problemet med trapper, men i nogle tilfælde vil mange ikke-handicappede måske lave ramperne for stejle og dermed nærmest uanvendelige.

Etablering af mødet mellem handicappede og foreningen

Når handicappede er underrepræsenterede i foreningerne, kunne det muligvis tænkes, at foreningerne ville gøre en ekstra indsats for at få flere medlemmer med handicap. I Spørgeskemaundersøgelsen har vi spurgt foreningerne, hvorvidt de har tænkt sig at gøre en ekstra indsats for at få flere medlemmer med handicap. Det er der ikke meget, der tyder på. Af Figur 21 fremgår det, at ca. 75 pct. ikke er indstillet på at gøre en ekstra indsats. Mellem idrætsforeningerne og kultur- og fritidsforeningerne er der en vis forskel, idet andelen for idrætsforeningerne ligger på godt 80 pct., mens den ligger på ca. 73 pct. for kultur- og fritidsforeningerne. Der er knap 10 pct. af foreningerne, der angiver, at de er helt enige i udsagnet, mens ca. 15 pct. er mere positive. Der er således ikke nogen overvældende positiv stemning over for ideen om at lave specielle tiltag for at få medlemmer med handicap.

Figur 21: Vil gøre en målrettet indsats

N: 724

Årsagerne til, at foreningerne ikke ønsker at gøre en ekstra indsats for at få flere medlemmer med handicap, kan være meget forskellige og behøver ikke bunde i en egentlig ulyst mod at få medlemmer med handicap. Modstanden kan bunde i en uvilje mod i det hele taget at skulle lave specielle tiltag over for specielle grupper. Devisen i flere af foreningerne er, at man skal komme, fordi man har lyst til at deltage i aktiviteten, ikke fordi man er handicappet, etnisk minoritet eller noget helt tredje. Et handicappet foreningsmedlem siger om ideen om at lave specielle aktiviteter for at få flere personer med handicap med i foreningen, at:

”... hvis du fx siger, at nu skal idrætsforeninger løse problemer med indvandrere eller handicappede, så tror jeg, at man underminerer begejstringen for selve foreningen. Det primære formål med foreningen er jo ikke at lave et stykke socialt arbejde, men det er klart at vi kommer til det...” (Medlem med handicap).

På dette punkt er det handicappede medlem helt på linie med andre foreninger, idet han mener, at foreningen skal koncentrere sig om aktiviteten og ikke pålægges et socialt ansvar, da dette kan bidrage til at underminere det frivillige arbejde i foreningen. Det sociale ansvar er i et vist omfang til stede, men ikke som en primær aktivitet.

Der er dog også foreninger, der ser det som deres opgave at inkludere handicappede, indvandrere mv. i foreningslivet.

”Hvis du er over 15, så har vi rent faktisk en mulighed Vi kan tilbyde folk at ryge ind i et socialt miljø. De behøver jo ikke være fodboldspillere” (Formand).

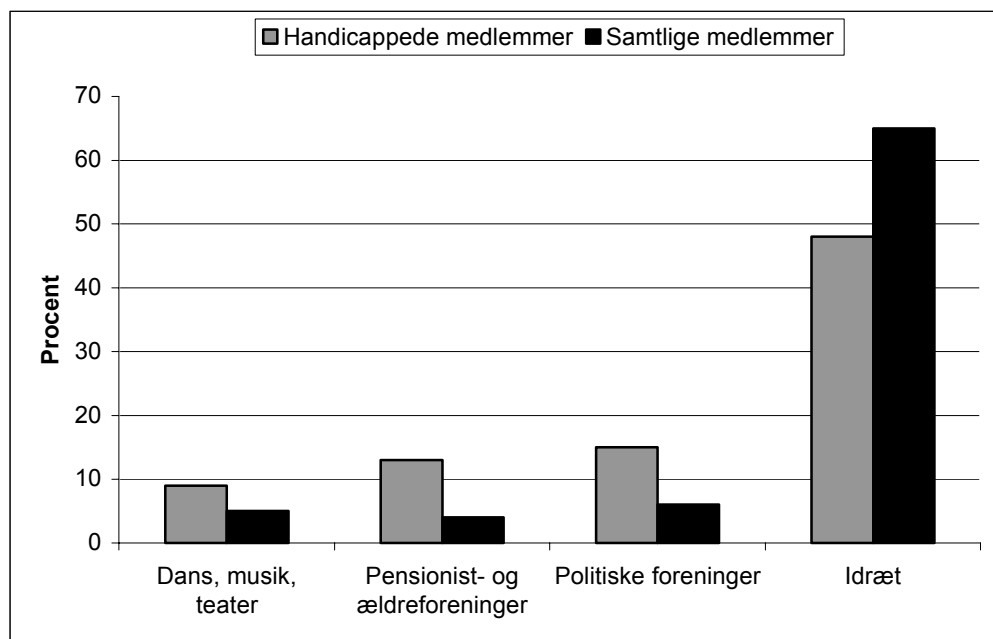
Det denne formand peger på er, at foreningerne kan tilbyde alle, der ønsker det at blive en del af det sociale fællesskab, også selvom man ikke kan deltage i den primære aktivitet – på banen. Foreningen kan altid bruge frivillig arbejdskraft til at kridte banen op, arrangere sommerlejr, stå i kiosk eller være træner for et af holdene. Han ser således nogle muligheder for både foreningen og den handicappede, såfremt de bliver frivillige i foreningen. Selvom intensionen således fra denne formands side er meget positiv, må han erkende, at der pt. ikke er ressourcer til at etablere kontakt til handicappede.

Hvor er handicappede medlemmer

I forbindelse med denne undersøgelse om handicappedes deltagelse i de frivillige foreninger er et element at undersøge handicappedes repræsentation i de frivillige foreninger, der som tidligere skrevet, er ganske lav. Men hvilke frivillige foreninger er handicappede medlemmer af, ud over handicapforeninger mv.

Da der er en meget ringe repræsentation af handicappede i de frivillige foreninger, giver denne undersøgelse ikke grundlag for et detaljeret billede af, hvilke foreninger handicappede er medlemmer af. Men det er muligt at vise nogle af de foreningstype, der er ”populære” blandt handicappede.

Figur 22: Handicappedes medlemsskab af foreninger

Som det fremgår af Figur 22 er ca. halvdelen af de medlemmer, der har et handicap, medlem af en idrætsforening. At en stor del af de handicappede, der er medlemmer i foreningerne netop er med i idrætsforeningerne, er ikke forskelligt fra medlemsfordelingen blandt samtlige medlemmer af foreningen. Andelen af handicappede, der er medlem af en idrætsforening, er dog mindre end blandt af ikke-handicappede. Dette kan blandt andet skyldes den manglende tilgængelighed og manglende relevante tilbud fra idrætsforeningerne.

Hvad angår de øvrige foreningstyper, er det også meget naturligt, at der er flere medlemmer af pensionist- og ældreforeningerne, idet en del af de handicappede i denne undersøgelse er ældre og blandt andet derfor er blevet svagtseende, tunghøre eller kørestolsbrugere. Nok så interessant er det imidlertid, at der er en noget større andel af de handicappede, der er medlemmer af politiske partier. 15 pct. af foreningernes medlemmer med handicap er medlemmer af et politisk parti, mod 5 pct. af foreningernes medlemmer i øvrigt. En forklaring på den højere andel kan være, at man gennem de politiske partier kan øve indflydelse, og måske derved være med til at bedre betingelserne for handicappede. Altså at handicappede i kraft af at der ikke er ligestilling netop har en politisk sag at kæmpe for. Dette kan dels være i handicapforeningerne og i de politiske partier. Som den sidste foreningstype, hvor der er en stor repræsentation af handicappede (knap 10 pct.), er de mere kreative foreninger, der beskæftiger sig med dans, musik og teater.

Når der generelt er flere medlemmer med handicap i de politiske partier, pensionistforeninger mv. kan det også skyldes, at gennemsnitsalderen er højere i disse foreninger, end i idrætsforeninger, og at der er flere personer med handicap blandt ældre, end der er blandt yngre.

Rekruttering og kendskab

I forbindelse med, at der er et relativt stort ukendskab til handicappede generelt og til spastikere og multihandicappede specielt, er det relevant at undersøge, hvorledes foreningerne får nye medlemmer. Vi har tidligere været inde på, at foreningerne er åbne over for nye medlemmer, og der er også tendenser, der kan tyde på, at flere foreninger er åbne over for personer med handicap. Men der er ikke ret mange foreninger, der har medlemmer med handicap, og handicappedes repræsentation i de frivillige foreninger er lav.

En årsag til, at handicappede ikke er medlemmer af foreningerne, kan naturligvis være, at de ikke *ønsker* at være medlemmer af foreningerne, og dette er naturligvis tilfældet for nogle af de handicappede. Til trods for, at *nogle* handicappede muligvis ikke ønsker at være medlemmer af foreningerne, har det stor betydning, at handicappede får muligheden for at blive medlemmer af foreningerne. Sagt med andre ord, skal foreningerne være tilgængelige både fysisk, men også holdningsmæssigt og socialt. I den forbindelse er det interessant at undersøge, hvorledes foreningerne får nye medlemmer.

Af nedenstående Tabel 24 ses hvad foreningerne har gjort gennem de seneste 12 måneder for at hverve nye medlemmer. Heraf fremgår det, at der, hvor foreningerne generelt har gjort mest for at hverve nye medlemmer, er i forbindelse med deltagelse i arrangementer og ved at bruge personlige kontakter. Således har ca. 56 pct. af foreningerne gjort brug af personlige kontakter for at få nye medlemmer, og ca. 44 pct. af foreningerne har deltaget i arrangementer mv. Ca. 20 pct. af samtlige foreninger har i de forløbne 12 måneder ikke gjort noget for at få nye medlemmer. Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at de ikke har fået nogen nye medlemmer. Dette vil vi komme ind på senere.

Tabel 24: Hvad har I gjort for at få nye medlemmer gennem de seneste 12 måneder

	idræt		kultur og fritid		Total	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Vi har ikke gjort noget	53	17,4	97	19,9	150	19,0
Annonceret i aviser og blade	115	37,8	107	22,0	222	28,1
Personlige kontakter	160	52,6	286	58,7	446	56,4
Deltaget i arrangementer	126	41,4	223	45,8	349	44,1
Andet	72	23,7	100	20,5	172	21,7

Der er ikke stor forskel på, hvordan idrætsforeninger og kultur- og fritidsforeninger hverver nye medlemmer. Dog bruger idrætsforeninger i højere grad annoncer og blade i bestræbelserne på at få nye medlemmer. Blandt idrætsforeningerne gør knap 38 pct. således brug af annoncer mv., mens den tilsvarende andel er ca. 22 pct. for kultur- og fritidsforeningerne.

At de personlige kontakter bliver benyttet i høj grad er ikke overraskende, men det rummer en fare for, at man søger nye medlemmer, der ligner en selv – og som kommer fra samme omgangskreds mv.

En ting er imidlertid, hvad foreningerne gør for at få nye medlemmer, noget andet er, hvor foreningerne rent faktisk får deres nye medlemmer fra.

I Tabel 25 ses hvorfra foreningerne mener, de har fået medlemmer gennem de seneste 12 måneder. I denne tabel er det specielt de personlige kontakter, der træder meget frem, idet ca. 77 pct. af foreningerne mener de har fået nye medlemmer i kraft af personlige kontakter. Cirka 40 pct. af foreningerne har derudover fået nye medlemmer i kraft af deltagelse i arrangementer, såsom åbent hus, byfest etc.

Tabel 25: Hvordan har I fået nye medlemmer i løbet af de sidste 12 måneder?

	idræt		kultur og fritid		I alt	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Har ikke fået nye medlemmer	16	5,3	61	12,5	77	9,7
Via annoncer i aviser og blade	107	35,2	89	18,3	196	24,8
Via personlige kontakter	246	80,9	365	74,9	611	77,2
Via deltagelse i arrangementer mv.	118	38,8	212	43,5	330	41,7
Andet	97	31,9	121	24,8	218	27,6

Hvad der er interessant ved ovenstående to tabeller er, at de nye medlemmer i høj grad findes i de nuværende medlemmers omgangskreds eller i forbindelse med andre sociale arrangementer. Selvom en stor del af foreningerne får medlemmer gennem brug af annoncer i aviser og blade, er det stadig af stor betydning, at et kommende medlem er aktivt på en række sociale arenaer for at blive budt ind i foreningslivet.

I Tabel 26 har vi undersøgt om der er forskel på rekrutteringsmåderne for de foreninger, der har handicappede blandt deres medlemmer, og de der ikke har. Tabellen viser, at der er forskel, specielt hvad angår deltagelse i arrangementer mv.

Tabel 26: Sammenhæng mellem rekrutteringsmåde og medlemmer med handicap

	Har medlemmer med handicap i foreningen		Har IKKE medlemmer med handicap i foreningen	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Har ikke fået nye medlemmer.	20	8,4	54	10,2
Via annoncer i aviser og blade.	61	25,7	128	24,1
Via personlige kontakter	195	82,3	408	76,8
Via deltagelse i arrangementer mv.	121	51,1	204	38,4
Andet	70	29,5	143	26,9

Blandt de foreninger, der har handicappede blandt deres medlemmer, har ca. halvdelen af foreningerne fået nye medlemmer via deltagelse i arrangementer mv. For foreninger, der ikke har handicappede blandt deres medlemmer, er det tilsvarende tal på knap 40 pct.

At foreningerne deltager i arrangementer kan være en faktor, der har betydning for, hvorvidt foreningen møder handicappede, der har lyst til at deltage i foreningens aktiviteter, og for at personer med handicap får etableret en kontakt til foreningen. Derudover er der også, lidt overraskende, større brug af personlige kontakter, som en måde til at skaffe nye medlemmer. Det overraskende består i, at brugen af personlige kontakter rummer en fare for, at man netop ikke opnår kontakt til personer med handicap. Dette resultat kan imidlertid tyde på, at hvis man kommer lidt længere ud i de personlige kontakter, er det muligt, at der netop opstår kontakt til personer med handicap. Endelig vil medlemmer med handicap sandsynligvis have kendskab til andre personer med handicap, der også er potentielle medlemmer for den frivillige forening.

Som det tidligere er beskrevet, får foreningerne i stort tal nye medlemmer ved at opfordre venner og bekendte til at blive medlemmer. Ikke mindre end $\frac{3}{4}$ af foreningerne har angivet, at de har fået medlemmer via personlig kontakter. Dette resultat stemmer godt overens med Anker (1995b), idet han angiver, at ca. $\frac{3}{4}$ af de frivillige i hans undersøgelse har angivet, at de oprindeligt blev frivillige, fordi de blev opfordret til det. Det at man i sin sociale omgangskreds har kontakt til personer der er aktive i foreningsarbejdet, gør, at man i højere grad bliver opfordret til også at blive aktiv. Omvendt vil ensomhed og social isolation medføre, at man ikke har den fælles berøringsflade i forhold til foreningerne, og at man derfor ikke bliver opfordret til at blive frivillig. Den sociale isolation er, i sig selv, en forstærkende isolerende faktor.

Når man ikke bliver opfordret til at blive frivillig i foreningsarbejdet, er det stadig muligt selv at henvende sig til en forening og blive medlem/frivillig. Men, skriver Anker (1995b), ”*Det er nemmere at indgå i en ny social sammenhæng, hvis der eksisterer en forudgående personlig reference*” (s. 75), og blandt andet derfor er en af de væsentligste årsager til, at man ikke bliver frivillig, at man ikke er blevet spurgt.

I ”Betænkning om frivilligt socialt arbejde i fremtidens velfærdssamfund” (1997) refereres en engelsk undersøgelse⁷, der viser at årsagerne til, at forskellige grupper ikke er aktive i det frivillige arbejde, blandt andet skyldes at:

- De står uden for arbejdsmarkedet, og dermed er uden for en af de centrale rekrutteringsarenaer.
- De økonomiske omkostninger, der kan være forbundet med frivilligt arbejde, forhindrer dem i at deltage.
- Der ikke er aktiviteter målrettet disse grupper, og
- Formidlingen af det frivillige arbejde ikke er målrettet.⁸

De nævnte barrierer for at blive frivillig kan virke som en forklaring på en del af underrepræsentationen af handicappede i de frivillige foreninger. Således er handicappede i ringere grad end resten af befolkningen repræsenteret på arbejdsmarkedet, mens de er overrepræsenteret blandt førtidspensionister, arbejdsløse og blandt personer, der generelt er udenfor arbejdsstyrken.⁹ At der er en overrepræsentation af personer med handicap, der er på overførselsindkomst, kan også være en barriere. Dels vil det være svært at opnå kontakt til foreningerne, og dels vil det økonomisk være svært at deltage i de frivillige foreninger, da dette ofte er forbundet med udgifter til ikke kun kontingent, men også tøj, transport mv.

Der er dog en del mennesker med handicap, der er aktive på arbejdsmarkedet, og derved kunne det også forventes, at de vil få kendskab til personer der er aktive i foreningerne og derigennem ville få interesse/lyst til selv at blive medlem af en forening. Umiddelbart tyder meget dog på, at handicappede, trods tilknytning til arbejdsmarkedet, ikke bliver aktive i foreningerne.

På trods af, at der er et vist kendskab til handicappede på arbejdspladser mv. kan noget tyde på, at foreningerne og deres medlemmer har svært ved at forestille sig handicappede som medlemmer. Der er ikke tradition for, at handicappede er med i foreningerne, og der er heller ikke tradition for, at foreningerne medtænker handicappede i deres aktiviteter.

”Det er ikke fordi vi ikke kan lide handicappede, og de må sådan set også gerne være med, de er det bare ikke. Det er ikke ond vilje...” (Søren Møller, DGI).

Søren Møller er videre inde på, at der traditionelt ikke har været megen kontakt mellem idrætsforeningerne og handicappede. En af årsagerne til dette kan findes i den tidligere institutionalisering, hvor den handicappede ofte kunne leve et helt liv i institutionsrammer. Der var så at sige ikke lagt op til, at der skulle ske et møde mellem handicappede og foreningerne, og dermed har der været god grobund for fordomme og

⁷ Selvom den engelske undersøgelse omhandler deltagelse i frivilligt socialt arbejde, vil det være rimeligt antage, at rekrutteringsmåden til de frivillige sociale organisationer (fx besøgstjenester) ikke er væsentlig forskellig fra de frivillige foreninger.

⁸ Betænkning om frivilligt socialt arbejde i fremtidens velfærdssamfund, (1997), s. 227

⁹ Socialpolitiske Initiativer (2002), s.34

generel utryghed over for handicappede. Derudover er det også muligt, at ”parallelforeningerne” for handicappede har bidraget til en opfattelse af, at det ikke har været nødvendigt at medtænke handicappede i foreningernes tilbud, netop fordi der nogle steder har været parallelle tilbud.

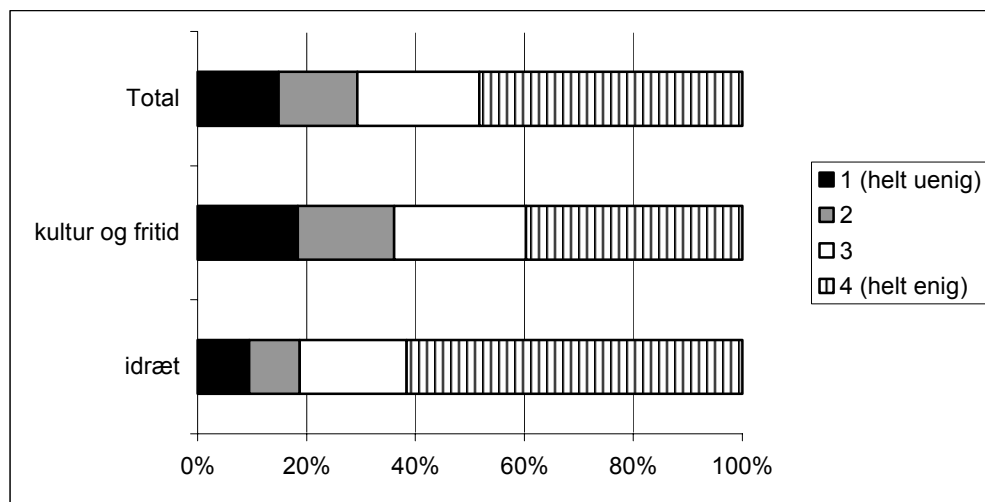
Bedre tilbud i handicapforeninger

Når handicappede ikke er repræsenterede i de ’almindelige’ frivillige foreninger, er det ikke nødvendigvis ensbetydende med, at handicappede ikke deltager i frivilligt foreningsarbejde. Der er en række foreninger, der specielt er målrettet handicappede. Blandt sådanne foreninger er Dansk Handicap Idræts Forbund, Dansk Handicapforbund, Udviklingshæmmedes Landsforbund, patientforeninger mv. I denne forbindelse kan det dog være rimeligt at skelne mellem de foreninger, der har præg af at være interesseorganisationer, fx Dansk Handicap Forbund, Landsforeningen LEV, Danske Døves Landsforbund mv., der arbejder for større grad af ligestilling mellem handicappede og ikke-handicappede og generelt søger at påvirke den politiske dagsorden i en handicappolitisk retning. Disse foreninger har den funktion at være talerør for en bestemt gruppe borgere, både på landsplan og lokalt.

Ud over disse foreninger eksisterer der også en række aktivitetsforeninger, som fx Dansk Handicap Idrætsforbund, hvor en bestemt aktivitet er i centrum. Disse aktivitetsforeninger har typisk haft deres berettigelse i at supplere det eksisterende foreningstilbud, så handicappede også ville få samme muligheder som ikke-handicappede – altså som en kompensation for den manglende tilgængelighed i andre idrætsforeninger mv. Med sektoransvarlighedsprincippet, må det imidlertid være målet, at handicappede har mulighed for at deltage i de almindelige aktivitetsforeninger og ikke være nødsaget til at søge specielle foreninger for handicappede.

Som beskrevet i metodekapitlet har vi i denne undersøgelse valgt at se bort fra handicapforeningerne, men det er dog relevant at diskutere handicapforeningerne i forhold til denne undersøgelse, da de kan bidrage til at skabe sociale netværk mellem handicappede og derved også bidrage til at hindre social isolation. Dog vil handicappede stadig være underrepræsenterede i det frivillige foreningsarbejde, *også* hvis de forskellige handicapforeninger medtages.

Figur 23: Handicappede vil få bedre tilbud i foreninger for handicappede end i vores forening

I den gennemførte spørgeskemaundersøgelse har vi bedt respondenterne forholde sig til udsagnet ”*Handicappede vil generelt få bedre tilbud i foreninger for handicappede end i vores forening*”. Respondenterne kunne svare på en skala fra 1 – 4 i forhold til, hvor uenig/enige de var i udsagnet. I Figur 23 ses, hvordan foreningerne har forholdt sig til udsagnet. Som det meget tydeligt fremgår, er en stor del af foreningerne enige i udsagnet eller næsten enige. Dette er specielt gældende for idrætsforeninger, idet over 60 pct. angiver at være helt enige i udsagnet.

Når idrætsforeningerne som helhed er meget enige i udsagnet, kan det blandt andet skyldes, at idrætsforeningerne stiller krav til den enkelte deltagers fysik, og at der blandt idrætsforeningerne er en tendens til at se flere problemer ved handicappedes deltagelse i foreningens aktiviteter. Afhængig af respondenternes opfattelse af handicap vil det være rimeligt at antage, at respondenterne fra idrætsforeninger har svært ved at forestille sig fx personer i kørestol spille fodbold. Som konsekvens heraf vil den handicappede få et bedre tilbud i en forening, der er målrettet handicappede.

At der er ca. 40 pct. af kultur- og fritidsforeningerne, der er helt enige i udsagnet og ca. 25 pct., der er overvejende enige, er overraskende, specielt da en stor del af foreningerne har angivet, at personer med handicap umiddelbart vil kunne deltage i foreningens aktiviteter. Foreningerne vil således mene, at handicappede vil kunne deltage i foreningens aktiviteter, men de vurderer trods dette, at handicappede generelt vil få bedre tilbud i handicapforeninger.

Samlet set er ca. 70 pct. helt enige eller overvejende enige i udsagnet, og set ud fra en integrationstankegang er resultatet ikke positivt. Når dette er sagt, er resultatet heller ikke helt overraskende. Som vi tidligere har citeret Søren Møller fra DGI for, så har der ikke været tradition for at have handicappede med i foreningerne. En del af baggrunden for dette skal blandt andet ses i tidligere tiders institutionalisering af handicappede og dermed også etableringen af en ”parallelverden” for handicappede, hvor bolig fritid og arbejde foregik på samme matrikel, og sammen med andre mennesker med handicap.

Såfremt målsætningerne om sektoransvarlighed tænkes gennemført i foreninger mv. er der nogle udfordringer i arbejdet med at gennemføre en sådan målsætning. På baggrund af respondenternes holdninger til udsagnet i Figur 23, kan noget tyde på, at der stadig er reservationer og ukendskab i forhold til handicappede og deres muligheder for at deltage i de frivillige foreninger. Ukendskabet til handicappede kan blandt andet skyldes, at respondenterne opfatter handicappede som meget sårbare og som en stor byrde for foreningen.

Fordele og ulemper ved handicapforeninger

En ting er, at en del af foreningerne mener, at handicapforeningerne vil kunne give handicappede bedre tilbud, noget andet er, om handicappede selv mener, at de vil få bedre tilbud i foreninger for handicappede. Et af de handicappede medlemmer i en forening siger, at når han taler med andre handicappede i foreningen, er fokus ikke på handicapet.

”Man kan i hvert fald være 100 pct. sikker på, at der ikke er fokus på handicapet og det kan være en befrielse.”

Fordelen ved handicapforeninger kan, i lighed med ovenstående udsagn, ligge i, at alle medlemmer er handicappede, og at man derved ikke er i fokus, fordi man er handicapet. Netop det, at man som handicapet ikke har mulighed for at være anonym, fremhæver et medlem med handicap som en barriere for, at handicappede har overskud til at deltage i foreningerne. Som handicapet bliver der lagt mærke til en, siger han, uanset om man bare går på gaden eller deltager i foreningsarbejde. Videre siger denne respondent, at det kræver et stort overskud fra den handicappede at stå imod denne ”eksponering”. Handicapforeningerne kan på denne måde ses som et fristed, hvor man i højere grad blive opfattet som den person man er, end som det handicap man har.

På den anden side kan handicapforeningerne også være et sted, hvor der sættes fokus på det at være handicapet. Dette er en person, der tidligere har været med i handicapforeningerne inde på i DGI's blad Krumspring:

”I en handicapidrætsforening er der for meget fokus på handicap og sygdom. Her [i bordtennisklubben, red.] tager de andre spillere hensyn til, at jeg sidder i kørestol, men de er ikke overbeskyttende” (Krumspring, 2003:2).

Det er således ikke givet, at handicapforeningerne vil være det fristed, hvor selve handicapet så at sige træder i baggrunden. Som ovenstående citat giver indtryk af, kan nogle føle, at der kommer endnu mere fokus på handicapet i handicapforeningerne, og dermed fremstår de almindelige foreninger som et bedre tilbud, hvor den handicappede i højere grad kan opfatte sig selv som ligestillet med de øvrige ikke-handicappede medlemmer. Om den enkelte lokale handicapforening opfattes som et fristed eller ej kommer sandsynligvis an på kulturen i foreningen og på den enkelte handicappedes ønsker og behov.

Hvad angår integration af handicappede, kan der stilles spørgsmålstejn ved, hvorvidt handicapforeningerne bidrager til integration af handicappede eller om de snarere

etablerer og fastholder en egenkultur, der er i modsætning til samfundets majoritetskultur. Hilde Lidén (i Henriksen, 2001) har undersøgt lignende problemer i forhold til frivillige foreninger for etniske minoriteter. Hun når frem til, at de frivillige foreninger *i sig selv* ikke er garant for integration af foreningens medlemmer i samfundet, men at det kan gå stik modsat, således at foreningerne virker kollektivt marginaliserende, idet de fastholder en dikotomi mellem dem (majoritetskulturen) og os (forenings/egenkulturen).

Et mål i forhold til at sikre en integration af handicappede i foreningerne og i samfundet som helhed kan, som en respondent udtrykte det, være:

”Hvis man kan få et eller andet foreningsarbejde op og stå, hvor fokus blev trukket væk fra handicappet (...) kan der opstå en symmetrisk og ligeværdig kontakt mellem handicappede og ikke handicappede, jamen så må det være det fornemste mål” (medlem m.handicap).

Som dette medlem er inde på, er målet med integration af handicappede i foreningerne, at handicappede og ikke-handicappede bliver ligestillede og ligeværdige. Søren Møller, DGI, er inde på det samme, idet han siger, at handicappede ikke skal opfattes som handicappede, men som den person, de er.

” Pointen var, at hvis vi integrerede en handicappet i foreningen, var vi holdt op med at tænke på, at vedkommende var handicappet i den her sammenhæng. Det handler ikke om handicappede i foreninger, det handler om Jens i foreningen. Og det må være målet” (Søren Møller).

En egentlig integration af handicappede i de frivillige foreninger og i samfundet som helhed, går netop ud på, som de to ovenstående citater viser, at handicappede og ikke-handicappede er ligestillede og betragtes som individer frem for personer med handicap. I denne proces, hvor handicappede og ikke-handicappede lærer hinanden at kende som individer, har også handicappede en væsentlig rolle at spille. Således skriver Fridberg (2003), at *”... de handicappede kan selv bidrage til at påvirke de ikke-handicappedes holdninger ved at vise sig i gadebilledet, i forretninger, på arbejdspladsen og i andre sammenhænge, hvor det kan lade sig gøre”* (Fridberg, 2003, s.47).

Hvis fordomme, ukendskab og folks reservationer over for handicappede skal ændres eller bearbejdes, vil det ikke umiddelbart være mest oplagt, at handicappede bliver nødt til at organisere sig i handicapforeninger. Som Fridberg (2003) er inde på, er det blandt andet et spørgsmål om, at handicappede bliver mere synlige, hvor de er, men det er også et spørgsmål om at få lov til at blive synlige.

Når man som handicappet deltager i det frivillige arbejde, er det for at være *på lige fod* og være ligeværdig med de øvrige medlemmer. Det er et forhold der gælder begge veje, gør Søren Møller opmærksom på. I andre sammenhænge har han oplevet, at udsatte personer har haft et ”forskellighedskort”, der blandt andet handler om, at personer med handicap, socialt udsatte mv. har et kort at spille i forhold til andre personer, der gør, at der skal tages ekstra hensyn til dem, ud over det rimelige. Ved at spille et sådan

”forskellighedskort” opnår den handicappede det modsatte af ligeværdighed og ligestilling med ikke-handicappede, og derved bidrager den handicappede selv til stigmatiseringen af mennesker med handicap.

Etablering af kontakt mellem foreninger og handicappede

Både foreninger og organisationer giver udtryk for, at hvis de skal have medlemmer med handicap, er det nødvendigt med et initiativ, der kan etablere kontakten mellem den enkelte handicappede og de relevante foreninger. Sådanne initiativer kan dels etableres i samarbejde med organisationer, men de kan også iværksættes på lokalt plan, hvor støttepersoner, handicapkonsulenter mv. tager kontakt til såvel den handicappede som foreningerne. Dette giver både organisationer og lokale foreninger udtryk for.

Formålet med at iværksætte initiativer, der skal sigte mod at flere personer med handicap bliver aktive i de frivillige foreninger, vil dels være, at foreningerne får flere frivillige medlemmer og hjælpere, dels vil det handle om at hindre social isolation blandt personer med handicap og nedbrude fordomme og barrierer generelt over for handicappedes deltagelse i det frivillige foreningsarbejde.

Selvom et flertal af foreningerne ikke er indstillede på at gøre en ekstra indsats for at få flere medlemmer med handicap, er det ikke ensbetydende med, at de ikke er interesserede i at få medlemmer med handicap. For foreningerne er det primære, at de nye medlemmer kommer pga. aktiviteten, og i den henseende er det ikke afgørende, om medlemmet har et handicap.

Støttepersoners rolle

For nogle handicappede kan det imidlertid være svært at tage kontakt til de relevante foreninger og derudover finde ud af, hvilke tilbud der i det hele taget er i lokalområdet. Således sagde en respondent, der er udviklingshæmmet, at hun blev aktiv i foreningen, fordi foreningen henvendte sig til bofællesskabet, og fordi personalet støttede op om ideen.

Hvis foreningen ikke havde taget kontakt, ville hun ikke være startet i foreningen, da der i så fald ikke havde været nogen, der havde spurgt hende.

I forlængelse heraf mente hun heller ikke, at der var nogle foreninger i byen eller i de omkringliggende byer, som hun kunne deltage i, for ”hun havde ikke hørt om dem”. For nogle handicappede er det af stor betydning, at støttepersoner hjælper med at etablere kontakten mellem de frivillige foreninger og den handicappede. Støttepersonerne kan i denne forbindelse være alt fra personale til venner, familie, besøgsvenner etc.

Foreningernes ansvar

Som nævnt tidligere mener flere af foreningerne lokalt og på organisationsplan, at det er rimeligt at det offentlige har nogle forventninger knyttet til foreningernes arbejde. Betænelighederne går ikke på, hvorvidt forventningerne er acceptable, men snarere på, hvem der skal sætte dagsordenen for det arbejde, der skal gennemføres af de frivillige foreninger.

Ibsen (2001) kritiserer i artiklen ”Et luftkastel for det frivillige Danmark”, den ukritiske idyllisering af de frivillige organisationer og foreninger, der kommer til udtryk i frivillighedscharteret fra 2001. I charteret er de frivillige foreninger per definition gode, engagerede og demokratiske medspillere i samfundslivet, men sådan forholder det sig ikke i virkelighedens verden, skriver Bjarne Ibsen.

”Gennem de seneste årtier er foreningslivet blevet mere orienteret mod medlemmernes egne, snævre interesser og mindre orienteret mod overordnede samfundsspørgsmål og ideer, det er mindre værdi-orienteret og det er mindre orienteret mod lokalsamfundet, end det tidligere var” (Ibsen, 2001).

På trods af denne udvikling er der stadig en del foreninger, der er lokale og værdiorienterede og engagerede. Det er blot nødvendigt at skelne foreningerne fra hinanden og være opmærksom på, at der er denne forskel.

Søren Møller, DGI, er inde på de samme temaer, som han dog vælger at udlægge som en samfundsudvikling:

”Differentiering er et nøglebegreb i det moderne samfund. I landsbysamfundet handlede det om at lave et gymnastikhold, som stort set alle kunne være med i, uanset om de kunne slå flikflak eller ej. Men i dag handler det om at lave mange gymnastikhold, så du kan finde et hold, der lige er dig”.

Der er ikke nødvendigvis en modstilling mellem det at være engageret, værdiorienteret, demokratisk etc. og samtidig søge et hold, der passer *mig*. Problemet opstår først i det øjeblik, hvor foreningen ikke lægger vægt på en række værdier, der blandt andet handler om rummelighed, demokrati og samfundsengagement. Samfundsengagementet behøver i denne forbindelse ikke dreje sig om at deltage i politisk arbejde eller lignende. Det er derimod snarere et værdisæt, der skal gennemsyre foreningerne og deres arbejde, og dette kan meget vel gå hånd i hånd med foreningernes øvrige ambitioner, hvad enten dette er af sportslig karakter, politisk eller andet.

En opgave for de frivillige foreninger kan i denne forbindelse være at forholde sig til, hvordan man kan og vil tage imod udsatte og marginaliserede grupper og dermed udfordre rummeligheden i foreningerne. Blandt disse udsatte grupper er også handicappede, der fx har tynde sociale netværk. Foreningerne kan over for disse grupper ikke blot forvente, at de henvender sig – det kræver et overskud, der ikke altid er til stede.

Det kan således være en mulighed at stille nogle krav til foreningerne, samarbejde med dem og udfordre rummeligheden i foreningsverdenen. Umiddelbart vil foreningerne også være indstillede på, at der stilles krav, så længe løsningerne findes i et samarbejde med foreningsverdenen og ikke lægges ned over de frivillige, som en byrde eller en sur pligt.

Anvendt litteratur

Anker, Jørgen, 1995a

De frivillige sociale organisationer, Socialforskningsinstituttet, rapport 95:12

Anker, Jørgen og Nielsen, Inger Koch, 1995b

Det frivillige arbejde, Socialforskningsinstituttet, rapport 95:3

Bengtson, Steen, 1997

Handicap og funktionshæmning i halvfemserne, Socialforskningsinstituttet, 97:1

Torben Fridberg, red., 2003

Socialpolitik – indsats og virkninger, Socialforskningsinstituttet, 02:29

Hansen, Hans Christian (2002)

De Glemte – Nye perspektiver på udviklingshæmning og sociale netværk, Forlaget Udvikling

Habermann, Ulla, 2000

Motiver til frivillighed – frivillige i idrætsforeninger, Institut for Idræt, Københavns Universitet

Henriksen, Lars Skov og Ibsen, Bjarne (red.), 2001

Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer, Odense Universitetsforlag

Ibsen, Bjarne, 2001

Et luftkastel for den frivillige Danmark, Institut for Forskning i Idræt og Folkelig Oplysning, www.gerlev.dk

Instruktørmagasinet Krumspring 2003:2

Danske Gymnastik og Idrætsforeninger

Møller, John

Viden om udviklingshæmning, Landsforeningen LEV

Olsen, Henning, 2000

Voksnes holdninger til handicappede. Det Centrale Handicapråd og Socialforskningsinstituttet 00:17

Udvalget om frivilligt socialt arbejde, 1997

Frivilligt socialt arbejde i fremtidens velfærdssamfund, Socialministeriet

Ungdom og idræt 2003:4

Danske Gymnastik og Idrætsforeninger